

**ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ  
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ  
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ**

**ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΤΟ  
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ**

**ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ Ε.**

**Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓ. ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΑ ΑΧΑΡΝΩΝ  
ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΧΩΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ  
ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ  
ΚΑΙ ΝΕΟΑΦΙΧΘΕΝΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ**

**ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ  
ΤΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ,  
ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΛΟΓΟΥ  
ΚΑΙ ΟΨΕΩΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ  
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ**

**ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ\_ΒΙΒΙΑΝ ΓΛΕΝΗ\_  
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΑΓΙΑ\_ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΟΛΔΑΤΟΥ**

**ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2011**

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

- **ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΟΧΡΟΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ**  
Γιώργος Βελεγράκης  
Βίβιαν Γλένη  
Αλεξάνδρα Σαγιά  
Γεωργία Σολδάτου
- **ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΑ**  
Γιώργος Βελεγράκης  
Γεωργία Σολδάτου
- **ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: Η ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΑ**  
Βίβιαν Γλένη
- **ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΘΥΛΑΚΕΣ ΕΘΝΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΥΠΩΝΟΝΤΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ**  
Αλεξάνδρα Σαγιά

**ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΟΧΡΟΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ  
ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ**

Γιώργος Βελεγράκης  
Βίβιαν Γλένη  
Αλεξάνδρα Σαγιά  
Γεωργία Σολδάτου

1. Κοινές αφετηρίες και κίνητρα
2. Η περιοχή ως πεδίο χωρο-κοινωνικών σχέσεων  
μεταξύ ντόπιων - μεταναστών
3. Προς μια κοινή χωρική οριοθέτηση
4. Προς μια κοινή χρονική οριοθέτηση
5. Η ανθρωπογεωγραφία της περιοχής

## 1. ΚΟΙΝΕΣ ΑΦΕΤΗΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ

Το παρόν τεύχος αποτελεί τη συρραφή μιας σειράς διαφορετικών προσεγγίσεων οι οποίες εστιάζουν στην περιοχή γύρω από την πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, στο δυτικό τμήμα του κέντρου της Αθήνας. Οι προσεγγίσεις αυτές εκκινούν από συγγενείς έως ταυτόσημες χωρο-κοινωνικές οπτικές, οι οποίες εν πολλοίς προϋπήρχαν αλλά σε ένα αρκετά μεγάλο βαθμό συνδιαμορφώθηκαν μέσα στα πλαίσια συζητήσεων και κάποιων κοινών ερευνητικών επισκέψεων στην περιοχή. Βέβαια, κάθε προσέγγιση διεκδικεί τη διαφύλαξη της αυτονομίας της και των δικών της ιδιαίτερων θεωρητικών και μεθοδολογικών αποχρώσεων.

Η περιοχή έχει βρεθεί τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο του δημόσιου λόγου σχετικά με τις ευρύτερες χωρο-κοινωνικές μεταβολές που βιώνει η ελληνική πρωτεύουσα τις δύο τελευταίες δεκαετίες και συνδέονται με την αθρόα έλευση μεταναστών, και έχει αναδειχθεί σε πεδίο αστικής σύγκρουσης που εκδηλώνεται, μεταξύ άλλων, με ακραίες μορφές ρατσιστικής βίας. Κατεξοχήν αντικείμενο διεκδίκησης ο δημόσιος χώρος, που συμβολικά περιορίζεται στους κυριότερους «ελεύθερους» χώρους της περιοχής, τις πλατείες Αγίου Παντελεήμονα και Αττικής, ενώ εσχάτως έχει μεταφερθεί, με διαφορετικά χαρακτηριστικά, στην πλατεία Βικτωρίας.

Στόχος της εργασίας είναι η κατανόηση της αστικής σύγκρουσης, μέσα από τις διαφορετικές εκφάνσεις της, τις χωρικές πρακτικές των πρωταγωνιστών της και τις πολιτικές που υιοθετούνται για την αντιμετώπισή της.

Έτσι, ως διαφορετικά αντικείμενα μελέτης προσδιορίζονται:

- ο δημόσιος λόγος για την περιοχή, όπως συγκροτείται από τα ΜΜΕ, από κρατικούς και άλλους επίσημους φορείς καθώς και από διάφορες τοπικές ομάδες κατοίκων, και η σχέση του με την αστική σύγκρουση
- η χρήση της πλατείας και οι συμβολικές διαστάσεις που έχει πάρει ως κεντρικό πεδίο της αστικής σύγκρουσης καθώς και οι χωρικές πολιτικές που εστιάζουν σε αυτήν με στόχο την επίλυση του «προβλήματος»
- η συνύπαρξη μεταναστών-γηγενών στη μονάδα της αστικής πολυκατοικίας, γεγονός που έχει μετασχηματίσει τη χαρακτηριστική κατακόρυφη κοινωνική διαστρωμάτωση του αθηναϊκού αστικού χώρου και τη σχέση της με τις διαφορετικές στρατηγικές κατοίκησης
- η επιχειρηματικότητα των μεταναστών και η λειτουργία των καταστημάτων τους ως χώρων συνεύρεσης και κοινωνικής δικτύωσης που υποκαθιστούν - στη συγκυρία της αστικής σύγκρουσης - το δημόσιο χώρο.

## 2. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΧΩΡΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΝΤΟΠΙΩΝ - ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

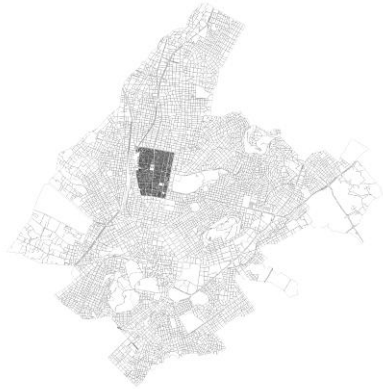
Αφετηριακό σημείο της αστικής σύγκρουσης που τα τελευταία χρόνια λαμβάνει χώρα στην περιοχή αποτελούν οι διαφορετικές χωρικές πρακτικές των παλαιότερων κατοίκων και των νεοαφιχθέντων μεταναστών. Πρόκειται για πρακτικές που αφορούν τόσο τον δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό χώρο, αλλά που γίνονται ορατές κατεξοχήν στον δημόσιο, καθώς και σε όλες τις διαβαθμίσεις ανάμεσα στον ιδιωτικό χώρο της κατοικίας και τον δημόσιο χώρο του δρόμου και της πλατείας (είσοδοι και ακάλυπτοι πολυκατοικιών, αλλά και καταστήματα μεταναστών ως κοινωνικοί χώροι συνεύρεσης).

Επιχειρώντας καταρχήν να συστηματοποιήσουμε και να αντιπαραβάλουμε αυτές τις πρακτικές έτσι όπως τις εντοπίσαμε μέσα από τη συμμετοχική μας παρατήρηση, παραθέτουμε τον παρακάτω πίνακα:

κατοικία		είσοδοι		καταστήματα μεταναστών		δημόσιος χώρος	
ΝΤΟΠΙΟΙ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	ΝΤΟΠΙΟΙ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	ΝΤΟΠΙΟΙ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ
κατοίκηση στους ψηλούς ορόφους	κατοίκηση στους χαμηλούς ορόφους	έντονη χρήση του δημόσιου χώρου (λόγοι: πολιτισμικοί, στενότητας ιδιωτικού χώρου, ευρύτητας ιδιωτικού χρόνου – ανεργία)	έντονη χρήση του δημόσιου χώρου (λόγοι: πολιτισμικοί, στενότητας ιδιωτικού χώρου, ευρύτητας ιδιωτικού χρόνου – ανεργία)	συνήθως περιορισμένη χρήση του δημόσιου χώρου	έντονη χρήση του δημόσιου χώρου (λόγοι: πολιτισμικοί, στενότητας ιδιωτικού χώρου, ευρύτητας ιδιωτικού χρόνου – ανεργία)	συνήθως περιορισμένη χρήση του δημόσιου χώρου	έντονη χρήση του δημόσιου χώρου (λόγοι: πολιτισμικοί, στενότητας ιδιωτικού χώρου, ευρύτητας ιδιωτικού χρόνου – ανεργία)
συμβιωτική μονάδα: συνήθως το άτομο ή η οικογένεια	ομαδική συμβίωση ατόμων και οικογενειών / χωρικός συνωστισμός	συλλογική χρήση του δημόσιου χώρου κυρίως από ομάδες νεαρών ανδρών αλλά και διευρυμένες οικογένειες	συλλογική χρήση του δημόσιου χώρου κυρίως από ομάδες νεαρών ανδρών αλλά και διευρυμένες οικογένειες	ατομική ή οικογενειακή χρήση του δημόσιου χώρου ως επί το πλείστον	συλλογική χρήση του δημόσιου χώρου κυρίως από ομάδες νεαρών ανδρών αλλά και διευρυμένες οικογένειες	ατομική ή οικογενειακή χρήση του δημόσιου χώρου ως επί το πλείστον	έντονη χρήση του δημόσιου χώρου (λόγοι: πολιτισμικοί, στενότητας ιδιωτικού χώρου, ευρύτητας ιδιωτικού χρόνου – ανεργία)
	χρήση των κοινόχρηστων χώρων των πολυκατοικιών	επέκταση / υποκατάσταση λειτουργιών του δημόσιου σε καταστήματα μεταναστών	επέκταση / υποκατάσταση λειτουργιών του δημόσιου σε καταστήματα μεταναστών		επέκταση / υποκατάσταση λειτουργιών του δημόσιου σε καταστήματα μεταναστών		έντονη χρήση του δημόσιου χώρου (λόγοι: πολιτισμικοί, στενότητας ιδιωτικού χώρου, ευρύτητας ιδιωτικού χρόνου – ανεργία)

Οι διαφορετικές χωρικές πρακτικές, μέσα σε ένα εξουσιαστικό κοινωνικό πλαίσιο, γίνονται αντικρουόμενες χωρικές πρακτικές και εμφανίζονται φαινόμενα αποκλειστικής διεκδίκησης του χώρου από την κυρίαρχη ομάδα, η οποία συγκροτεί έναν απορριπτικό λόγο που νομιμοποιεί τις απορριπτικές της πρακτικές και την παρουσιάζει ως απειλούμενη για να δικαιολογήσει την κυριαρχία της.

### 3. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ



Θέση της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα  
στο Δήμο Αθηναίων

Η περιοχή μελέτης μας δεν είναι αυστηρά προσδιορισμένη. Με επίκεντρο την Πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα, όπου το φθινόπωρο του 2008 εκδηλώθηκε με ένταση η αστική σύγκρουση (κλείσιμο παιδικής χαράς από ντόπιους κατοίκους, αντιμεταναστευτική συγκέντρωση, εμπρησμός εκκλησίας κτλ.), η περιοχή μελέτης εκτείνεται σε γενικές γραμμές από την Αγ. Μελετίου ως την Ηπείρου και από τη Λιοσίων μέχρι την Πατησίων, με ιδιαίτερη έμφαση στο δυτικό κομμάτι της (από τη Λιοσίων ως την Αριστοτέλους, όπου η εκδήλωση της σύγκρουσης είναι εντονότερη).

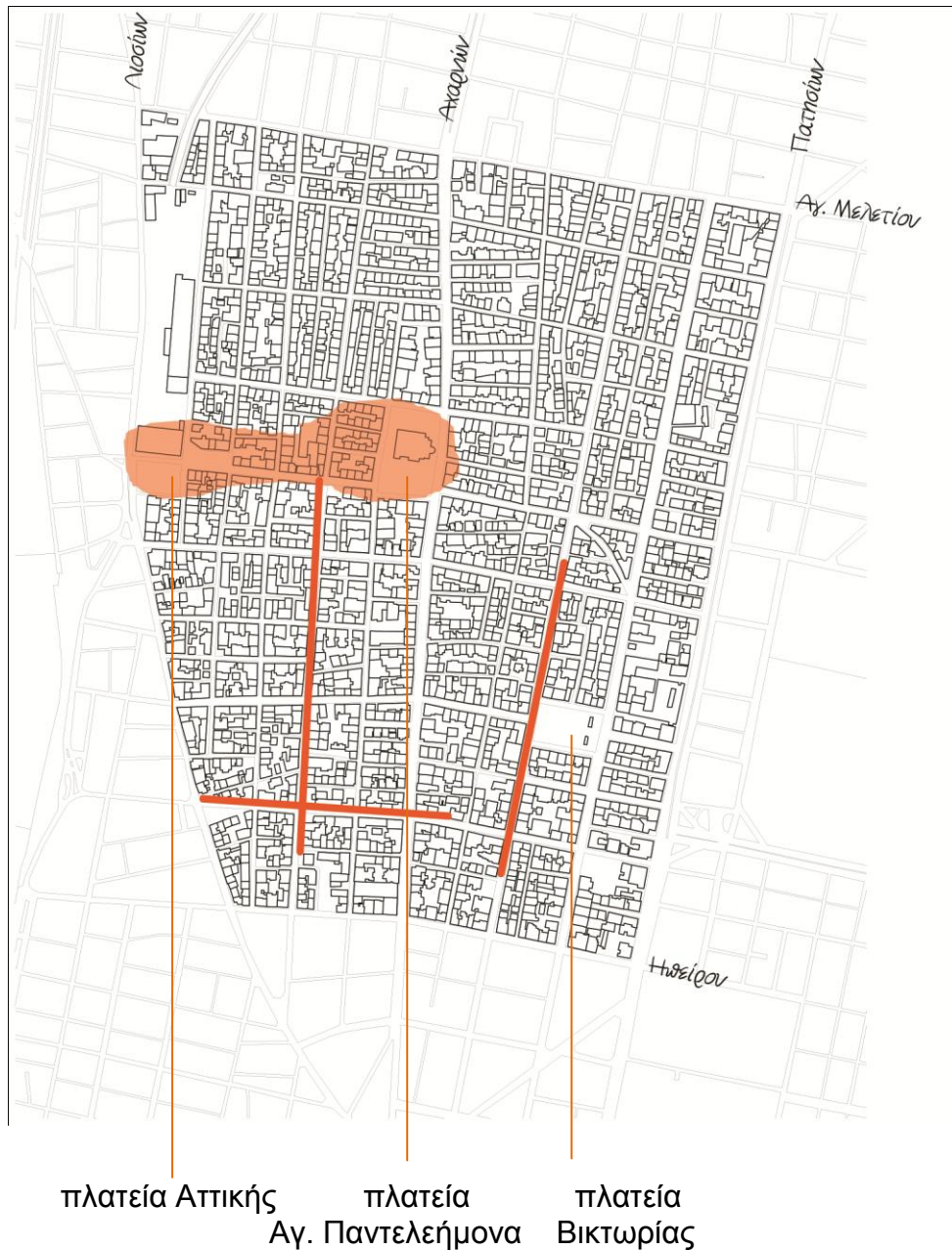
Εκτός από την Πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα, διακύβευμα αποκλειστικής χωρικής διεκδίκησης αποτέλεσε και η Πλατεία Αττικής με τους γύρω δρόμους της, όπου, μέσα στο πλαίσιο της σύγκρουσης, επιβλήθηκε χωρικός αποκλεισμός των μεταναστών από ντόπιους. Στην περιοχή μελέτης μας εντάσσεται επίσης και η Πλατεία Βικτωρίας, η οποία όμως σήμερα έχει διαφοροποιημένα χωρικά χαρακτηριστικά σε σχέση με τις άλλες πλατείες ως προς τη συγκεκριμένη σύγκρουση, εφόσον συγκεντρώνει πλήθος μεταναστών (παρουσιάζοντας περίπου την εικόνα που είχαν οι άλλες πλατείες πριν από την έναρξη της σύγκρουσης).

Μία από τις αιτίες της συγκεκριμένης χωρικής οριοθέτησης σχετίζεται με τον ίδιο το λόγο κάποιων από τα εμπλεκόμενα υποκείμενα – και συγκεκριμένα των κατοίκων που εκφέρουν έναν απορριπτικό προς τους μετανάστες λόγο («Στην ευρύτερη περιοχή μας, από τον Άγιο Παύλο - Σταθμού Λαρίσης έως τον Άγιο Νικόλαο Αχαρνών και από την Πατησίων έως την Λιοσίων [...]»<sup>1</sup>). Άλλες πάλι φορές, στον απορριπτικό λόγο ανιχνεύεται μια αοριστία και μια ελαστικότητα του τόπου: «Το εδώ εμπλέκει και επικαλείται αρκετές διαφορετικές γεωγραφικές κλίμακες ταυτόχρονα (Kurtz, 2003)<sup>2</sup>. Η “περιοχή μας” είναι κάποτε οριοθετημένη με συστηματική σαφήνεια, άλλοτε επεκτείνεται αόριστα σε όλο το χώρο που θίγεται από τις μεταναστευτικές συγκεντρώσεις (“το κέντρο της πρωτεύουσάς μας”) και συχνά καταλήγει να περιορίζεται σε σημειακά τοπικά σύμβολα: η πλατεία, η παιδική χαρά, ένα κτήριο, η εκκλησία»<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Επιτροπή Κατοίκων Αγίου Παντελεήμονα, «Μεγάλος αριθμός μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή και οι τραγικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία» [2008], <http://tvxs.gr/news/ελλάδα/απειλούν-με-εκκαθαρίσεις-στον-άγιο-παντελεήμονα>, τελευταία επίσκεψη 19/11/2011

<sup>2</sup> Kurtz, H, (2003), «Scale frames and counter - scale frames: constructing the problem of environmental justice», *Political Geography* 22, σ. 887-916.

<sup>3</sup> Καβουλάκος, Κ.-Ι. / Κανδύλης, Γ. (2010), «Τοπική αντιμεταναστευτική δράση και αστική συγκέντρωση στην Αθήνα», *Γεωγραφίες*, τχ. 17, Φθινόπωρο, σ. 105-109.



Οι επιμέρους ερευνητικές εργασίες, εξετάζοντας το σύνολο της περιοχής από τη σκοπιά της εκάστοτε προσέγγισης, εστιάζουν η καθεμιά σε συγκεκριμένες χωρικές υποενότητες: είτε στις δύο πλατείες (Αγ. Παντελεήμονα και Αττικής) και την ενδιάμεση περιοχή από τη σκοπιά της κριτικής στον επίσημο πολεοδομικό σχεδιασμό (εργασία με τίτλο «Μετανάστευση και αστικός σχεδιασμός: Η ανάπτυξη της Πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα») είτε σε τμήματα των οδών Αριστοτέλους, Ιουλιανού και Μιχάηλ Βόδα από τη σκοπιά της διερεύνησης της εκεί αναπτυσσόμενης μεταναστευτικής επιχειρηματικότητας (εργασία με τίτλο «Αναζητώντας θύλακες εθνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα και αποτυπώνοντας κοινωνικές πρακτικές των μεταναστών»). Τέλος, η εργασία με τίτλο «Δημόσιος λόγος και αστική σύγκρουση στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα» διερευνά την ανάπτυξη του δημόσιου απορριπτικού λόγου στο σύνολο της περιοχής.

#### 4. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΧΡΟΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

Η πυκνή δόμηση της περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα έχει τις ρίζες της στον μεταπολεμικό πολεοδομικό σχεδιασμό (ψηλοί συντελεστές δόμησης, ανυπαρξία κοινόχρηστων χώρων). Ο στόχος εκείνη την εποχή ήταν η μαζική στέγαση των νέων κατοίκων<sup>4</sup> της ολόενα και μεγεθυνόμενης Αθήνας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μέχρι τη δεκαετία του '70, με τη βοήθεια της αντιπαροχής, πολλές μονοκατοικίες και αδόμητα οικόπεδα να μετατραπούν σε πολυκατοικίες μαζικής στέγασης.

Ειδικότερα:

▼ Μετά τη δεκαετία του '70:

Μέσα στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής υποβάθμισης του κέντρου, δυναμικά κομμάτια των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων αρχίζουν να εγκαταλείπουν την περιοχή προκειμένου να εγκατασταθούν στα προάστια.

▼ Κατά τη δεκαετία 1985-'95:

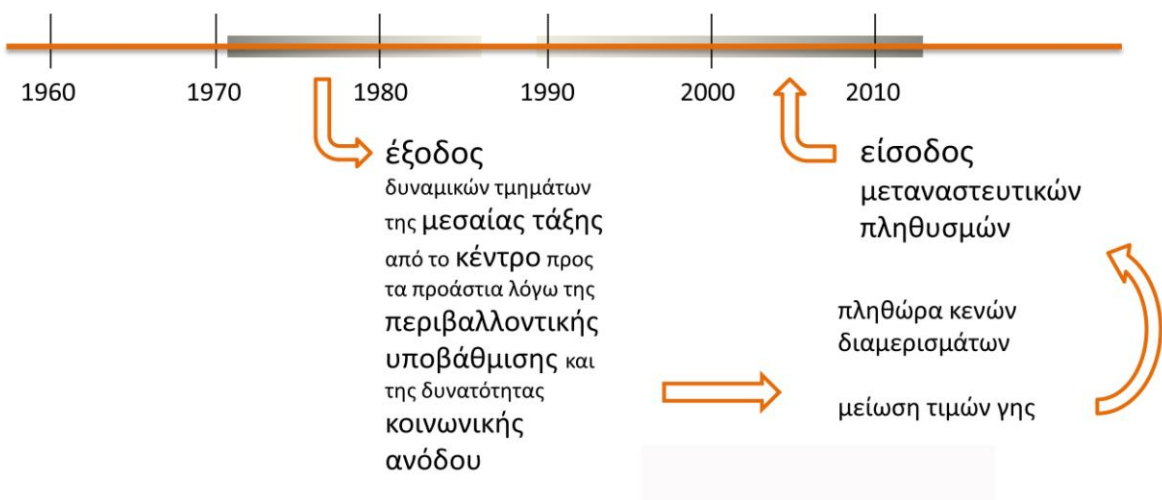
Η πληθώρα των άδειων διαμερισμάτων ρίχνει τις αξίες γης. Οι μετανάστες του πρώτου κύματος (συνήθως άντρες, ως επί το πλείστον από την Πολωνία και την Αλβανία) αποτελούν τους νέους ενοικιαστές των άδειων διαμερισμάτων, οι οποίοι στη συνέχεια φέρνουν τις οικογένειές τους. Ταυτόχρονα εμφανίζονται μετανάστες από αφρικανικές χώρες, που ασχολούνται με το εμπόριο ανοίγοντας μαγαζιά στην περιοχή, καθώς και πρόσφυγες από την Παλαιστίνη και το Κουρδιστάν (Τουρκία, Ιράκ, Συρία).

▼ Μέχρι το 2000:

Η φυσιογνωμία της περιοχής αλλάζει, καθώς η μεταναστευτική νομοθεσία γίνεται εξαιρετικά αυστηρή και παρατηρούνται τα πρώτα φαινόμενα κλοπών και διαρρήξεων. Δημιουργείται το Αστυνομικό Τμήμα του Αγ. Παντελεήμονα.

▼ Από το 2000 και έπειτα:

Ένας φαύλος κύκλος υποβάθμισης ενεργοποιείται στην περιοχή, καθώς οι αξίες γης γνωρίζουν περαιτέρω μείωση, με αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι νεοφερμένοι μετανάστες να προσελκύονται στην περιοχή για την εύρεση χαμηλών ενοικίων. Οι νέοι μετανάστες, κυρίως άνδρες από ισλαμικές χώρες, εγκαθίστανται στα άδεια πλέον ισόγεια και υπόγεια των πολυκατοικιών.



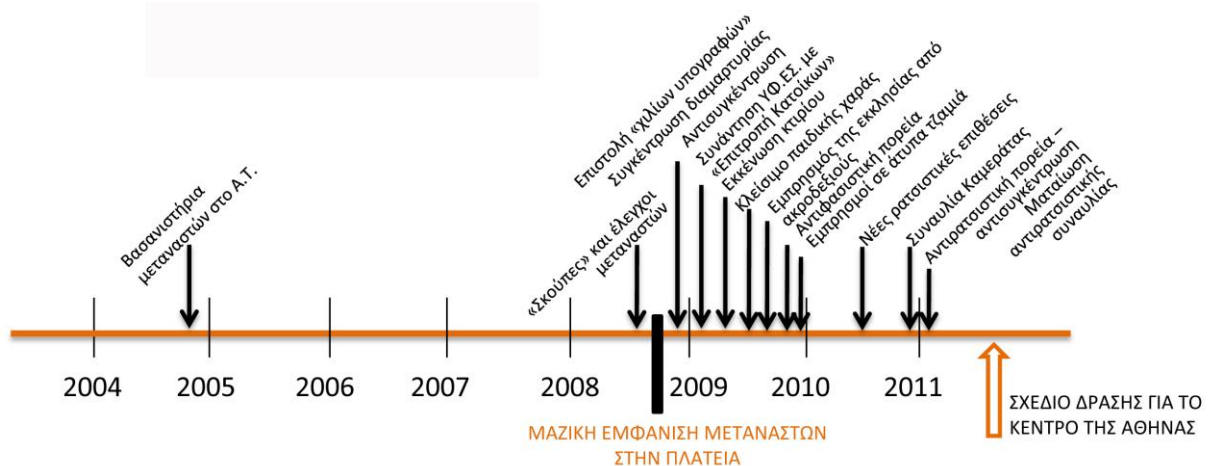
<sup>4</sup> Επρόκειτο για εσωτερικούς μετανάστες που έρχονταν στην Αθήνα εξαιτίας της φτώχειας και των μετεμφυλιακών διώξεων στην επαρχία.



Το **φθινόπωρο του 2008** αποτελεί χρονικό σημείο - τομή, καθώς σηματοδοτεί την έναρξη της αστικής σύγκρουσης στην περιοχή. Είχε προηγηθεί η ολοένα και αυξανόμενη υποβάθμιση της περιοχής και η μείωση των τιμών γης, μια αυστηρή εθνική και ευρωπαϊκή μεταναστευτική νομοθεσία καθώς και φαινόμενα αντιμεταναστευτικής αστυνομικής βίας και ατιμωρησίας<sup>5</sup>.

Από το Σεπτέμβριο του 2008, και μέσα σε λίγους μήνες, μια σειρά γεγονότων ορίζουν ένα σκηνικό σύγκρουσης, όπου ομάδες ντόπιων κατοίκων και ακροδεξιών δυνάμεων εξαπολύουν ένα πογκρόμ εναντίον μεταναστών, οργανώνουν αντιμεταναστευτικές δράσεις (συγκεντρώσεις εναντίον μεταναστών, κλείσιμο της παιδικής χαράς της Πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα, η οποία «παιδοκρατείται από μετανάστες»<sup>6</sup>, εμπρηστική επίθεση στην εκκλησία όπου σιτίζονταν μετανάστες, εμπρησμοί άτυπων τζαμιών κτλ.), οι οποίες συχνά ακολουθούνται από δράσεις αλληλέγγυων προς τους μετανάστες πολιτών και ομάδων αριστερών και αντιεξουσιαστών (αντισυγκεντρώσεις, συναυλίες κτλ.).

Οι αντιμεταναστευτικές δράσεις ξεκινούν λίγες μέρες μετά τη δημοσίευση ενός κειμένου της τοπικής «Επιτροπής Κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα», που απευθύνεται στις αρχές αναφέροντας ότι «όλο και περισσότεροι κάτοικοι απειλούν να βγουν στους δρόμους για να “καθαρίσουν” την περιοχή, αφού αυτό δεν γίνεται από την κυβερνητική, πολιτική και δημοτική αρχή» και πυροδοτούν ένα ρατσιστικό αντιμεταναστευτικό μίσος.



<sup>5</sup> Ο άγριος βασανισμός Αφγανών μεταναστών από αστυνομικούς του Α.Τ. Αγ. Παντελεήμονα το Δεκέμβριο του 2004 και η επί χρόνια ατιμωρησία τους αποτέλεσαν πρόσφορο έδαφος για την αντιμεταναστευτική δράση τοπικών και ακροδεξιών ομάδων στην περιοχή.

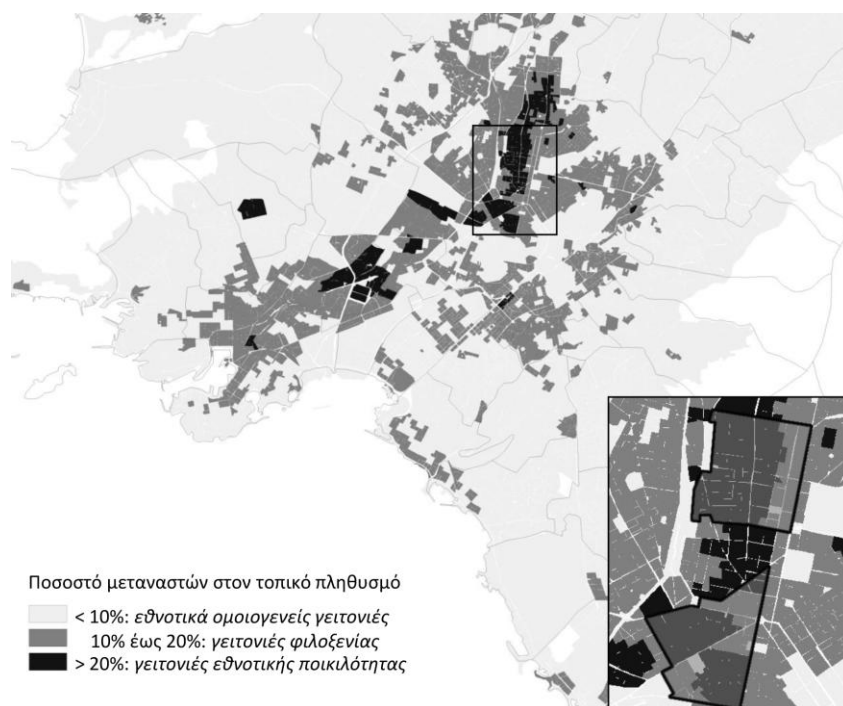
<sup>6</sup> Επιτροπή Κατοίκων Αγίου Παντελεήμονα, «Μεγάλος αριθμός μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή και οι τραγικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία» [2008], <http://tvxs.gr/news/ελλάδα/απειλούν-με-εκκαθαρίσεις-στον-άγιο-παντελεήμονα>, τελευταία επίσκεψη 19/11/2011

## 5. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Πέραν της χωρο-χρονικής οριοθέτησης των επιμέρους ερευνητικών προσεγγίσεων, κρίνεται απαραίτητη και μία αναφορά στην ανθρωπογεωγραφία της πολυεθνοτικής περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα.

Καταρχήν, ως προς τη χρήση του όρου μετανάστες, ας διευκρινίσουμε ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός δεν αποτελεί μια ενιαία κοινωνική κατηγορία αλλά, αντίθετα, στο εσωτερικό του εμφανίζει αυξημένη διαφοροποίηση ως προς μια σειρά οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές παραμέτρους.

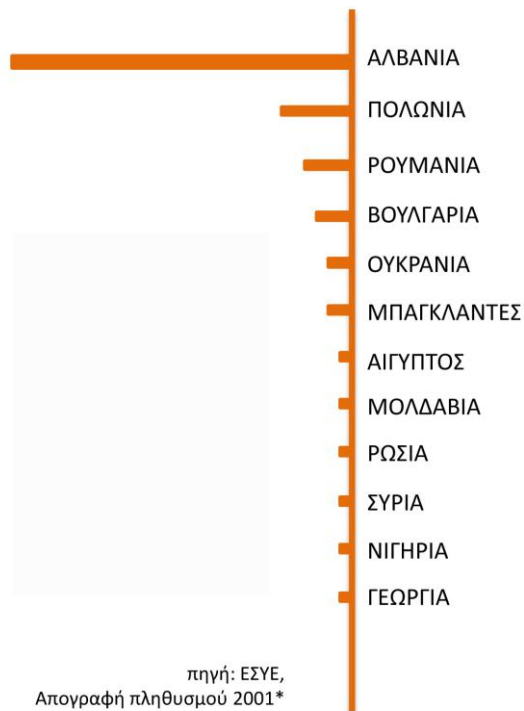
Στον παρακάτω χάρτη αποτυπώνεται η μεταναστευτική παρουσία στις κεντρικές γειτονιές της πρωτεύουσας το 2001. Η περιοχή την οποία ερευνούμε, όπως και άλλες περιοχές του κέντρου, ορίζεται ως «γειτονιά εθνοτικής ποικιλότητας». Σε αυτές τις γειτονιές «το ποσοστό των μεταναστών είναι πάνω από δύο φορές μεγαλύτερο από τον μητροπολιτικό μέσο όρο και η παρουσία τους αρχίζει να σφραγίζει την καθημερινή ζωή. Χαρακτηρίζονται από υψηλή εθνοτική ανάμειξη και πολύ σπάνια μια ομάδα αποτελεί περισσότερο από το 50% του μεταναστευτικού πληθυσμού»<sup>7</sup>.



πηγή: Αράπογλου et al., 2009

Όσον αφορά την εθνοτική τους προέλευση, στο παρακάτω ραβδόγραμμα απεικονίζεται η αναλογία ποσοστών των 12 κυριότερων μεταναστευτικών εθνοτήτων επί του συνόλου των μεταναστών στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, με τα δεδομένα της απογραφής του 2001.

<sup>7</sup> Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ.-Ι., Κανδύλης, Γ., Μαλούτας, Θ., (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 107, Οκτώβριος - Δεκέμβριος, σ. 57-66.



Όμως, από τα δεδομένα της απογραφής απουσιάζουν οι «νέοι μετανάστες» από χώρες όπως το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, το Ιράκ, το ιρακινό και τουρκικό Κουρδιστάν, η Παλαιστίνη, το Σουδάν και η Σομαλία, από περιοχές δηλαδή όπου πόλεμοι, διώξεις και καταπίεση διαμορφώνουν συνθήκες αναγκαστικής φυγής. Λόγω του καθεστώτος παρανομίας στο οποίο εξαναγκάζονται να διαβιούν αλλά και λόγω της θεώρησης της Αθήνας ως ενδιάμεσου σταθμού στο ταξίδι τους προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι «νέοι μετανάστες» είναι δύσκολα μετρήσιμοι από τις επίσημες αρχές, αλλά σαφώς παρόντες στην καθημερινότητα της πόλης.

# **ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑ**

Σπουδαστική εργασία του **Γιώργου Βελεγράκη** και της **Γεωργίας Σολδάτου**  
που παρουσιάστηκε το Νοέμβριο του 2011  
στο πλαίσιο του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών  
της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ  
«Αρχιτεκτονική - Σχεδιασμός του Χώρου,  
Κατεύθυνση Β΄: Πολεοδομία - Χωροταξία»  
και του υποχρεωτικού μαθήματος  
**«Το ζήτημα της μεθοδολογίας και της θεωρίας στο σχεδιασμό του χώρου»**  
που δίδαξε η καθηγήτρια **Ελίζα Παναγιωτάτου**  
στη διάρκεια του εαρινού εξαμήνου της ακαδημαϊκής χρονιάς **2010-2011**

## **ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ**

<b>1.</b>	<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....</b>	<b>02</b>
<b>2.</b>	<b>ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΥ.....</b>	<b>04</b>
	2.1. Φιλοσοφικές και ερευνητικές προσεγγίσεις .....	04
	2.2. Περί δημόσιου λόγου.....	05
	2.3. Περί ξενοφοβικού/ρατσιστικού/«απορριπτικού» και «συμβιωτικού» λόγου.....	06
<b>3.</b>	<b>ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....</b>	<b>08</b>
	3.1. Υποθέσεις εργασίας.....	08
	3.2. Υλικό προς έρευνα και μέθοδοι προσέγγισής του.....	08
	3.2.1. Ανάλυση λόγου των θεσμικών φορέων.....	11
	3.2.2. Ανάλυση λόγου των ΜΜΕ.....	24
	3.2.3. Ανάλυση λόγου κοινωνικών ομάδων.....	28
	3.2.3.1. Ανάλυση του «απορριπτικού» και του «συμβιωτικού» λόγου.....	28
	3.2.3.2. Ανάλυση της κυρίαρχης μνήμης για την περιοχή.....	30
<b>4.</b>	<b>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.....</b>	<b>34</b>
	<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....</b>	<b>37</b>

**Στην εργασία που ακολουθεί, ο τίτλος κάθε κεφαλαίου συνοδεύεται από το όνομα του/της συντάκτη του. Τα κεφάλαια στα οποία δεν αναγράφεται όνομα συντάχθηκαν και από τους δύο σπουδαστές.**

## 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σ' αυτή την εργασία θα επιχειρηθεί να μελετηθεί ο δημόσιος λόγος για την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών όπως αποτυπώθηκε σε μια σειρά από κείμενα τοπικών επιτροπών κατοίκων και επίσημων θεσμών (από το 2008 μέχρι σήμερα), σε μία εφημερίδα εθνικής εμβέλειας (από το 2005 ως το 2008) καθώς και μέσα από τη συμμετοχική μας παρατήρηση, προκειμένου να διερευνηθεί η ίδια η *συγκρότηση αυτού του λόγου* αλλά και η *σχέση του με την αστική σύγκρουση* που λαμβάνει χώρα τα τελευταία τρία χρόνια στην περιοχή και εκδραματίζεται ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα που προσδιορίζονται αφενός ως παλαιότεροι κάτοικοι της περιοχής και αφετέρου ως νεοαφιχθέντες μετανάστες.

Βασικό κίνητρο αυτής της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η *κατανόηση του χαρακτήρα της συγκεκριμένης αστικής σύγκρουσης*, η οποία συνίσταται σε απειλητικές ή βίαιες πρακτικές εναντίον μεταναστών, σε συγκρούσεις μεταξύ «κυνηγών μεταναστών» και αλληλέγγυων προς αυτούς πολιτών –οι οποίες είναι σαφώς πολιτικά χρωματισμένες–, καθώς και στην ανάπτυξη και ηγεμονία ενός απορριπτικού/ρατσιστικού λόγου που εκφέρεται τόσο από ακροδεξιές ομάδες όσο και από ένα ευρύ φάσμα πολιτών της περιοχής – αλλά και από μια μεγάλη μερίδα των ΜΜΕ.

Ένα δεύτερο κίνητρο, το οποίο συνδέεται στενά με το πρώτο, αποτελεί η διερεύνηση της ίδιας της *έννοιας του λόγου*, και ειδικότερα του λόγου που παράγεται στη δημόσια σφαίρα, καθώς και της σχέσης του τόσο με τις καθημερινές πρακτικές των ανθρώπων στους τόπους συνεύρεσής τους –δηλαδή στο δημόσιο χώρο– όσο και με την παραγωγή ευρύτερων πολιτικών λόγων και ιδεολογιών.

Σ' αυτό το πλαίσιο διερευνάται κατά πόσο ο δημόσιος λόγος ξεφεύγει από ένα πλαίσιο λόγου για την αστική σύγκρουση και τελικά διαμορφώνεται ως ένα προνομιακό πεδίο εξυπηρέτησής της. Με άλλα λόγια, ερευνάται όχι τόσο πως ο δημόσιος λόγος περιγράφει την αστική σύγκρουση που λαμβάνει χώρα στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα όσο κυρίως πώς –με την *έξαρση του απορριπτικού προς τους μετανάστες δημόσιου λόγου*– την πυροδοτεί και την τροφοδοτεί.

Από την άλλη πλευρά, η εργασία επιχειρεί να διερευνήσει πώς ο δημόσιος λόγος παράγει πολιτική, και συγκεκριμένα χωρική και κοινωνική πολιτική – είτε «θετικά» (μέσα από μέτρα, νομοθετήματα κτλ.) είτε «αρνητικά» (μέσα από την απουσία, για παράδειγμα, πολεοδομικού σχεδιασμού κοινωνικά προσανατολισμένου). Το κομβικό σημείο ανάμεσα στη συγκρότηση του λόγου και την παραγωγή πολιτικής μοιάζει να είναι η διαμόρφωση συλλογικών πεποιθήσεων και αναπαραστάσεων τόσο για κοινωνικά υποκείμενα (π.χ. οι μετανάστες ως απειλή για τη δημόσια ασφάλεια και υγεία) όσο και για περιοχές (π.χ. μια συνοικία ως επικίνδυνη, «άβατο» ή «γκέτο»). Στην εργασία θα επιχειρηθούν να διερευνηθούν οι μηχανισμοί συγκρότησης του λόγου μέσα από τους οποίους γίνεται εφικτή η διαμόρφωση τέτοιων αναπαραστάσεων.

Τα δύο παραπάνω κίνητρα εντάσσονται μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο μελέτης και επιλογής ερευνητικών μεθοδολογιών, προκειμένου να ανιχνευθούν εργαλεία και μέθοδοι μέσω

των οποίων, με περισσότερη κατά το δυνατόν ασφάλεια, θα γίνει εφικτή η προσέγγιση τμημάτων και όψεων της χωροκοινωνικής πραγματικότητας της περιοχής.

Τέλος, η ίδια η περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα και η αστική σύγκρουση που λαμβάνει χώρα εκεί προσεγγίζονται ως πεδία που νοηματοδοτούνται από το δημόσιο λόγο γι' αυτά, τοποθετούμενα μέσα στα παρακάτω *ευρύτερα χωροχρονικά συμφραζόμενα*:

α) της σύγχρονης Ελλάδας ως χώρας υποδοχής μεταναστών αλλά και ως χώρας όπου ιδιαίτερα εκδηλώνεται η τρέχουσα καπιταλιστική κρίση·

β) του αθηναϊκού κέντρου ως του ιστορικά προνομιακού αποδέκτη των μεταλλαγών που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα και στην Αθήνα –όπως, για παράδειγμα, συμβαίνει με το φαινόμενο της μετανάστευσης, του οποίου προνομιακό χωρικό αποδέκτη αποτελεί το αθηναϊκό κέντρο–, αλλά και ως μιας περιοχής η «υποβάθμιση» της οποίας την τελευταία δεκαετία δεν λογίζεται μόνο ως περιβαλλοντική αλλά και ως κοινωνικο-οικονομική, σχετιζόμενη με φαινόμενα πτώσης της αξίας γης και διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής και οφειλόμενα, σύμφωνα με τον κυρίαρχο λόγο (σε πρώτη ή σε τελευταία ανάλυση – ανάλογα με την εκδοχή του κυρίαρχου λόγου), στο διαφορετικό πολιτισμικό-εθνοτικό στάτους των νέων κατοίκων της (των μεταναστών) – και, φυσικά, στο χαμηλό οικονομικό-ταξικό προφίλ τους·

γ) του δυτικού αθηναϊκού κέντρου, με όλα τα ιστορικά και ταξικά συνδηλούμενα που φέρει ο όρος «δυτικός» για το Λεκανοπέδιο.

Η έννοια του λόγου είναι κομβικής σημασίας σε ερευνητικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούν ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο την ανάλυση λόγου. Εδώ απλώς θα θέσουμε ένα στοιχειώδες φιλοσοφικο-ερευνητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται η έννοια του λόγου έτσι όπως θα μας απασχολήσει σε τούτη την ερευνητική εργασία. Ακόμα θα προσδιορίσουμε δύο βασικές εξειδικεύσεις του λόγου με τις οποίες καταπιανόμαστε: την έννοια του δημόσιου λόγου και τις έννοιες του «απορριπτικού» και του «συμβιωτικού» λόγου.

### 2.1.1. Φιλοσοφικές και ερευνητικές προσεγγίσεις

Η ανάλυση λόγου είναι μια ερευνητική προσέγγιση που τις τελευταίες δεκαετίες βρίσκει εφαρμογή σε ένα ολοένα και ευρύτερο πεδίο των ανθρωπιστικών και κοινωνικών σπουδών. Η διεύρυνση του πεδίου αυτού βρίσκεται σε σχέση ανάλογη με την αυξανόμενη φιλοσοφικο-κοινωνική εμβάθυνση που επιχειρείται στην ίδια την έννοια του λόγου και ανιχνεύεται στη συμπερίληψη της αντίστοιχης προβληματικής σε ευρύτερα φιλοσοφικά ρεύματα και συστήματα σκέψης – ξεκινώντας από τη δομιστική γλωσσολογική προσέγγιση του Saussure, περνώντας στο μεταδομισμό του Foucault και την «κειμενική» προσέγγιση του Derrida καθώς και στις (μετα)μαρξιστικές προσεγγίσεις της ιδεολογίας από τον Gramsci και τον Althusser, για να φτάσουμε στη συγκρότηση της θεωρίας του λόγου από τους Laclau και Mouffe, η οποία περιλαμβάνει στοιχεία τόσο από τις μεταδομιστικές όσο και από τις μεταμαρξιστικές προσεγγίσεις (Howarth, 2008 [2000], σ. 13-16).

Ξεπερνάει όμως τους στόχους, αλλά και τις δυνατότητες αυτής της εργασίας τόσο μια συνολική αποτίμηση των φιλοσοφικών προσεγγίσεων της έννοιας του λόγου όσο και μια ένταξη των μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν εδώ σε κάποια ευρύτερη φιλοσοφική προσέγγιση. Παρ' όλα αυτά, θεωρούμε βασικό να κρατήσουμε δύο στοιχεία από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας του λόγου για τις ανάγκες αυτής της εργασίας: αφενός την πρωταρχική ιδιότητά του να νοηματοδοτεί την πραγματικότητα και αφετέρου τη «σχέση αμοιβαίας συγκρότησης μεταξύ των λόγων και των κοινωνικών συστημάτων μέσα στα οποία αυτοί λειτουργούν» (σύμφωνα με τη λεγόμενη «κριτική ανάλυση λόγου» [critical discourse analysis] του κοινωνιογλωσσολόγου Norman Fairclough, που, ανάμεσα σε άλλες, στηρίζεται και στη θεωρία της δομοποίησης [structuration] του Giddens, η οποία αναφέρεται στη δυαδικότητα της κοινωνικής δομής και της εμπρόθετης δράσης [agency] και υπογραμμίζει το ρόλο που παίζει το νόημα και η κατανόηση στην εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων) (στο ίδιο, σ. 15).

Τέλος, μπορεί μεν να ξεπερνά τους στόχους αυτής της ερευνητικής εργασίας η ένταξή της σε μια ολοκληρωμένη φιλοσοφικο-κοινωνική προσέγγιση, ως επισημανθεί όμως η συμπόρευσή της με βασικές αρχές της θεωρητικής και ερευνητικής προσέγγισης της σχολής του Fairclough, σύμφωνα με την οποία το έργο με το οποίο επιφορτίζεται η ανάλυση λόγου είναι «να εκθέσει τον τρόπο με τον οποίον η γλώσσα και το νόημα χρησιμοποιούνται από τους κατέχοντες εξουσία, τους κυρίαρχους, για να παραπλανήσουν και να καταπιέσουν τους μη κατέχοντες, τους κυριαρχούμενους» (στο ίδιο, σ. 15). Ας επισημανθούν επίσης οι τρεις διαστάσεις της ανάλυσης λόγου σύμφωνα με την οπτική αυτής της σχολής, οι οποίες μπορούν να ανιχνευθούν και στην έρευνά μας: η ανάλυση του λόγου ως κειμένου (διάστα-



ση που παραπέμπει στη γλωσσική ανάλυση), η ανάλυσή του ως μιας περίπτωσης πρακτικής λόγου (για παράδειγμα, ποιες πρακτικές παραγωγής και ερμηνείας λόγου χρησιμοποιούνται) καθώς και η ανάλυσή του ως μιας περίπτωσης κοινωνικής πρακτικής (για παράδειγμα, μέσα σε ποια κοινωνικά συγκείμενα εκφέρεται ο συγκεκριμένος λόγος) (Fairclough, 1992, σ. 4).

Τέλος, τα ίδια τα κίνητρα και οι στόχοι αυτής της εργασίας όπως περιγράφηκαν παραπάνω μας οδήγησαν στην ανάγκη να προσδιορίσουμε κάποιες επιμέρους έννοιες που σχετίζονται ή εξειδικεύουν την έννοια του λόγου, τοποθετώντας τη μέσα στα ερευνητικά συγκείμενα της εργασίας και προσπαθώντας να εξυπηρετήσουν τους στόχους της.

### **2.1.2. Περί δημόσιου λόγου**

Ο λόγος και οι πρακτικές που αφορούν μεγάλους αριθμούς ανθρώπων, αντιπαρατιθέμενες ταυτότητες, χωρικές διεκδικήσεις και σχετίζονται με χωρικές αλλά και ευρύτερες πολιτικές, μολονότι ανιχνεύονται, εξειδικεύονται και αναπαράγονται και στην ιδιωτική σφαίρα, εντούτοις το πεδίο στο οποίο κατεξοχήν εντοπίζονται είναι αυτό της δημόσιας σφαίρας. Υπό αυτό πρίσμα, αποτελεί ίσως ταυτολογία η εξειδίκευση της έννοιας του λόγου σε αυτήν του δημόσιου λόγου. Όταν όμως, για τις ανάγκες μιας ερευνητικής εργασίας, επικεντρώνουμε αρχικά στην «υλική» πλευρά του λόγου (ως μιας κάθε φορά συγκεκριμένης γλωσσικής εκφοράς την οποία επιχειρούμε να διερευνήσουμε/αναλύσουμε), τότε γίνεται μάλλον αναγκαίος ο προσδιορισμός της έννοιας του *δημόσιου λόγου* ως του λόγου εκείνου που εντοπίζεται σε κείμενα ή αφηγήσεις που έρχονται στη δημοσιότητα (όπως είναι αυτά που θα εξετάσουμε στην έρευνά μας) και συνεπώς πολύ συχνά νομιμοποιούν και αναπαράγουν κυρίαρχες αντιλήψεις και πρακτικές.

Η αναγκαιότητα για μια άντληση του δημόσιου λόγου από ένα ευρύ –και, κατά το δυνατό, αντιπροσωπευτικό ως προς την πηγή προέλευσής του– πεδίο λόγου μάς οδηγεί σε μια ενδεικτική κατηγοριοποίησή του σε λόγο των θεσμών, λόγο των ΜΜΕ και λόγο της κοινωνίας – μεθοδολογική κατηγοριοποίηση που έχει τις θεωρητικές της ρίζες στην ανάγνωση της κοινωνίας ως ενός πεδίου εξουσιαστικών σχέσεων, στο οποίο οι κρατικοί και άλλοι επίσημοι θεσμοί (της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας, αλλά και της εξουσίας των ΜΜΕ) κυριαρχούν πάνω στην κοινωνία, διαμορφώνοντας την αποκαλούμενη «κοινή γνώμη» αλλά και αντλώντας τη νομιμοποίησή τους από τον ίδιο το συστημικό λόγο τμημάτων της κοινωνίας (όπως γίνεται στην περίπτωση του απορριπτικού / ρατσιστικού λόγου).

### **2.1.3. Περί ξενοφοβικού / ρατσιστικού / «απορριπτικού» και «συμβιωτικού» λόγου**

Ακολουθώντας την ανάλυση των Καβουλάκου / Κανδύλη (2010), που, στη σύγκρουση στον Άγ. Παντελεήμονα, εντοπίζει ένα νέο φαινόμενο αστικής σύγκρουσης στη σύγχρονη Ελλάδα –σύγκρουση που, όπως υποστηρίζουν, αποτελεί μια ειδική περίπτωση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, η οποία έχει «σαφή γεωγραφική αναφορά» (στο ίδιο) και συνίσταται στη συλλογική έκφραση της απόρριψης των μεταναστών σε επίπεδο γειτονιάς–, εντοπίζουμε την ανάπτυξη ενός λόγου ξενοφοβικού, ρατσιστικού και ενίοτε φασιστικού, ο

οποίος εκφέρεται από επιτροπές κατοίκων της περιοχής, ρατσιστικά / εθνικιστικά blogs και φασιστικές ομάδες και οργανώσεις, διεκδικεί την αποκλειστική χρήση του (δημόσιου πρωτίστως) χώρου από τους ντόπιους κατοίκους και απορρίπτει (τόσο σε επίπεδο λόγου όσο και με τη χρήση υλικής βίας) τους (νεοαφιχθέντες κυρίως) μετανάστες, θεωρώντας τους υπαίτιους για την υποβάθμιση της περιοχής και απειλή για τη δημόσια ασφάλεια και υγεία.

Υιοθετούμε λοιπόν τον όρο «απορριπτικός λόγος» ως μια συγκεκριμένη έκφραση του ξενοφοβικού / ρατσιστικού λόγου, η οποία έχει και χωρική διάσταση, εφόσον στηρίζεται στη «διάγνωση» ότι για την υποβάθμιση μιας ολόκληρης περιοχής ευθύνονται οι μετανάστες και ως συνακόλουθη «θεραπεία» προτείνει τη (σταδιακή) απομάκρυνσή τους. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο λόγος αυτός απευθύνεται στο κράτος και τους φορείς του προτείνοντας συγκεκριμένες πολιτικές ελέγχου – εξειδικεύοντας το ρατσιστικό / φασιστικό λόγο μιας προηγούμενης περιόδου, ο οποίος μπορούσε να συνοψιστεί στο γενικότερο σύνθημα «Έξω οι ξένοι» (στο ίδιο).

Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, παρατηρούμε ότι, παράλληλα με τον απορριπτικό λόγο (αλλά, σε γενικές γραμμές, με μικρή χρονική καθυστέρηση σε σχέση με αυτόν), εκφέρεται (από ομάδες κατοίκων της περιοχής) και ένας άλλος λόγος, ο οποίος συγκροτείται σε αντιπαράθεση με το λόγο της απόρριψης, εκκινεί από μια ανάγνωση του χώρου ως προοριζόμενου για όλους τους κατοίκους (ντόπιους και μετανάστες) και εμφορείται από μια λογική συμβίωσης – και γι' αυτό κωδικά τον ονομάζουμε «συμβιωτικό λόγο».

Ας επισημάνουμε μόνο ότι, ως προς τη σχέση τόσο του απορριπτικού όσο και του συμβιωτικού λόγου με το δημόσιο λόγο, αυτός που προβληματοποιεί την κατοίκηση των μεταναστών φέρνοντάς τη στη δημόσια σφαίρα είναι ο λόγος της απόρριψης, ο οποίος στη συνέχεια, ακολουθούμενος από βίαιες πρακτικές «αφανισμού», ηγεμονεύει.

### 3. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τόσο οι βασικές υποθέσεις εργασίας όσο και το ίδιο το ερευνητικό υλικό και οι μέθοδοι προσέγγισής του.

#### 3.1. Υποθέσεις εργασίας

Παίρνοντας ως δεδομένο ότι, σε γενικές γραμμές, ο δημόσιος λόγος για την περιοχή – όπως συγκροτείται και εκφέρεται τουλάχιστον τα τελευταία τρία χρόνια– την προβληματοποιεί ως υποβαθμισμένη και αρθρώνεται γύρω από το δίπολο ντόπιοι - μετανάστες, οργανώνουμε την έρευνά μας γύρω από τις παρακάτω υποθέσεις εργασίας:

- Ο δημόσιος απορριπτικός λόγος αντιμετωπίζει την ύπαρξη μεταναστών στην περιοχή ως αιτία της υποβάθμισής της και χρησιμοποιεί αυθαίρετες αναγωγές, γενικεύσεις, αποκρύψεις και αναχρονισμούς προκειμένου να το υποστηρίξει. Άλλες φορές, η χρήση ποσοτικών στοιχείων ή/και η αναφορά σε χωροκοινωνικές μελέτες απουσιάζουν ή εμφανίζονται αποσπασματικά, όχι ως εργαλεία κατανόησης, αλλά για να ενισχύσουν ήδη διακηρυγμένες (πολιτικές) θέσεις.
- Μέσα στο πλαίσιο του δημόσιου απορριπτικού λόγου, διαφορετικές χωρικές πρακτικές των ντόπιων και των μεταναστών μετατρέπονται σε αντικρουόμενες πρακτικές και εμφανίζονται φαινόμενα αποκλειστικής διεκδίκησης του χώρου από την κυρίαρχη ομάδα (των ντόπιων ή ακόμα και παλαιότερων μεταναστών).
- Η υιοθέτηση του απορριπτικού λόγου από την κρατική και την τοπική αρχή καθώς και από τα ΜΜΕ χρησιμοποιείται προκειμένου να γίνουν αποδεκτές από την κοινωνία ήδη αποφασισμένες πολιτικές «θεραπείας» του προβλήματος (με κυρίαρχη αυτή του αστικού εξευγενισμού<sup>1</sup>, ακόμα και αν αυτό δεν διατυπώνεται ρητά).

#### 3.2. Υλικό προς έρευνα και μέθοδοι προσέγγισής του

Μια ανάλυση λόγου για την περιοχή θα μπορούσε να περιλαμβάνει μια ευρεία γκάμα πηγών, όπως αρχεία εφημερίδων και ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, ανακοινώσεις κρατικών και άλλων επίσημων θεσμών, αναφορές εθνικών και διεθνών παρατηρητηρίων και οργανισμών, πρακτικά δημοτικών και νομαρχιακών συμβουλίων, ανακοινώσεις και προκηρύξεις

---

<sup>1</sup> Είναι γεγονός ότι ο αστικός εξευγενισμός χρησιμοποιείται ως ένα συγκεκριμένο πλαίσιο χωρικής πολιτικής αλλά και «εμφανίζεται» ως φαινόμενο που αναφέρεται τόσο στις ευρύτερες αλλαγές στις οποίες υπόκεινται οι –κατά κύριο λόγο– κεντρικές «υποβαθμισμένες» περιοχές όσο και στις τάσεις παγκοσμιοποίησης που επιδρούν στον αστικό χώρο, ομογενοποιώντας ό,τι αταίριαστο στη νέα εποχή. Υπό αυτό το πρίσμα, ο εξευγενισμός καθοδηγείται κυρίαρχα από το ιδιωτικό κεφάλαιο, και δη το κτηματομεσιτικό, ενώ χρησιμοποιεί συγκεκριμένα χωρικά εργαλεία και μέσα για την εξυπηρέτησή του. Στη συγκεκριμένη περίπτωση του Αγ. Παντελεήμονα –και όπως θα φανεί παρακάτω–, αυτά τα εργαλεία έχουν να κάνουν με την προσπάθεια στοιχειοθέτησης συγκεκριμένων πολιτικών και κινήτρων για την ανάσχεση της περαιτέρω απομάκρυνσης κατοίκων από το κέντρο και την επανακατοίκησή του από τα μεσαία στρώματα – η οποία συνοδεύεται από την απομάκρυνση ή τον χωρικό περιορισμό/εγκλεισμό των μεταναστών.

πολιτικών και κοινωνικών συλλογικοτήτων (κομμάτων και οργανώσεων από όλο το φάσμα της πολιτικής ζωής, τοπικών επιτροπών κατοίκων, συνδικαλιστικών ενώσεων και σωματείων, κοινοτήτων μεταναστών κτλ.), blogs και sites πολιτών και ομάδων, συνεντεύξεις πολιτικών και πολιτών, αφηγήσεις και προσωπικές βιογραφίες κατοίκων – ντόπιων και μεταναστών. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι όσο πιο ευρύ είναι το πεδίο έρευνας του λόγου τόσο μεγαλύτερη είναι και η αξιοπιστία των συμπερασμάτων – μολονότι η ευρύτητα και μόνο δεν εγγυάται την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Μέσα στα περιορισμένα χρονικά πλαίσια αυτής της σπουδαστικής εργασίας, επιλέξαμε να διερευνήσουμε το δημόσιο λόγο για την περιοχή όπως αυτός συγκροτήθηκε μέσα από *κείμενα επίσημων θεσμών*, μέσα από τον *τύπο* και μέσα από *κείμενα τοπικών ομάδων κατοίκων*. Έγινε επίσης συμμετοχική παρατήρηση της χρήσης του δημόσιου χώρου της περιοχής καθώς και άτυπες συζητήσεις με κατοίκους στην Πλατεία Αττικής και σε καφενείο της περιοχής, καθώς και άτυπη συνέντευξη στην οικία μιας κατοίκου.

Συγκεκριμένα, υλικό της έρευνάς μας αποτέλεσε:

- **Πέντε κείμενα επίσημων θεσμών:** Τα παρακάτω κείμενα επιλέχθηκαν ως αποτύπωση του θεσμικού δημόσιου λόγου διότι αφενός είναι αντιπροσωπευτικά για το σύνολο –κατά το δυνατόν– των θεσμικών φορέων που τυπικά «έχουν λόγο» για το ζήτημα (δύο κείμενα της εκτελεστικής εξουσίας –Υπουργικό Συμβούλιο και Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη–, ένα κείμενο τοπικής αρχής –Νομαρχία Αθηνών–, ένα κείμενο της νομοθετικής εξουσίας –Βουλή των Ελλήνων– και ένα κείμενο ανεξάρτητης αρχής – Συνήγορος του Πολίτη) και αφετέρου καλύπτουν επαρκώς το χρονικό διάστημα από το φθινόπωρο του 2008 μέχρι σήμερα, περίοδο που αποτελεί και το χρονικό πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας.

Μία σημαντική παρατήρηση: Τα κείμενα δεν εστιάζουν στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, αλλά γενικά στο «ιστορικό και εμπορικό κέντρο της Αθήνας» – αν και σε κάποιες περιπτώσεις εντοπίζονται εντός του κέντρου περιοχές σημαντικού ενδιαφέροντος και ο Αγ. Παντελεήμονας εντάσσεται πάντα σε αυτές. Όμως, όπως θα φανεί και παρακάτω κατά την ανάλυσή τους, τα κείμενα αυτά δημοσιοποιήθηκαν σε συγκεκριμένες χρονικές «στιγμές» που στην επικαιρότητα των ΜΜΕ βρισκόταν το ζήτημα της «υποβάθμισης της περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα», το οποίο άμεσα ή έμμεσα προσπαθούσαν να εντάξουν στην προβληματική τους.

Τα συγκεκριμένα κείμενα κατά χρονολογική σειρά δημοσιοποίησής τους είναι:

- Επιστολή του τότε νομάρχη Αθηνών και νυν περιφερειάρχη Αττικής, Γ. Σγουρού, προς τον πρωθυπουργό για το κέντρο της Αθήνας, που δημοσιοποιήθηκε το Σεπτέμβριο του 2008.
- Πόρισμα της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Προστασίας Περιβάλλοντος της Βουλής των Ελλήνων, που δημοσιοποιήθηκε το Μάρτιο του 2010, με τίτλο «Ένα σχέδιο για το ιστορικό κέντρο της Αθήνας».
- Κείμενο πολιτικών παρεμβάσεων της επιτροπής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη Δράση για την Αθήνα με τίτλο «Προτάσεις για το

ιστορικό και εμπορικό κέντρο της Αθήνας». Το κείμενο κυκλοφόρησε τον Απρίλιο του 2010.

- Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη «Για το ιστορικό και εμπορικό κέντρο Αθηνών» που κυκλοφόρησε με τη μορφή κειμένου τον Ιούλιο του 2010.
  - Το «Σχέδιο δράσης για το κέντρο της Αθήνας» που δημοσιοποίησε το Υπουργικό Συμβούλιο το Μάιο του 2011 αμέσως μετά το γεγονός της δολοφονίας γηγενή από μετανάστες στην οδό Γ΄ Σεπτεμβρίου.
- **Δημοσιεύματα της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* από 11/2005 έως 11/2008 σχετικά με την περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα:** Το υλικό αντλήθηκε από το ηλεκτρονικό αρχείο της εφημερίδας με τη χρήση της λέξης-κλειδί «Άγιο(ς) Παντελεήμονα(ς)». Επιλέξαμε να διερευνήσουμε το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, διότι, όπως αναλύθηκε στην Εισαγωγή της ευρύτερης σπουδαστικής ομάδας εργασίας για τον Άγιο Παντελεήμονα, θεωρήσαμε ότι το φθινόπωρο του 2008 αποτέλεσε χρονικό σημείο - τομή για την περιοχή, εφόσον σηματοδότησε την έναρξη της αστικής σύγκρουσης (τόσο ως εκφοράς δημόσιου λόγου όσο και ως κοινωνικής δράσης).

Το αρχείο του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος επιλέχθηκε ως απαραίτητη δεξαμενή πληροφοριών για τις χωρικές και κοινωνικές συνθήκες που προϋπήρχαν της έναρξης της αστικής σύγκρουσης, κάνοντάς την εφικτή. Το χρονικό διάστημα της τριετίας (2005 - 2008) επιλέχθηκε ως αντίστιξη στην τριετία που έχει διανυθεί από το 2008 μέχρι σήμερα ώστε να αποτελέσει δυναμική βάση για μια ενδεχόμενη συμπλήρωση και ενημέρωση της έρευνας με αντίστοιχη διερεύνηση του πιο πρόσφατου διαστήματος.

- **Δύο κείμενα τοπικών ομάδων κατοίκων:**

- Κείμενο της «Επιτροπής Κατοίκων Αγίου Παντελεήμονα» με τίτλο «Μεγάλος αριθμός μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή και οι τραγικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία», το οποίο δημοσιεύθηκε με τη μορφή ανοιχτής επιστολής απευθυνόμενης προς τις αρχές το Νοέμβριο του 2008 και αναπαράχθηκε από μία σειρά ακροδεξιών blogs. Το συγκεκριμένο κείμενο αποτέλεσε σημείο τομής ως προς την έναρξη τόσο της δημοσιότητας του απορριπτικού λόγου όσο και των αντιμεταναστευτικών πρακτικών. Εξετάζεται ως χαρακτηριστικό κείμενο του λόγου της απόρριψης.
- Κείμενο της «Αρχιτεκτονικής Ομάδας Κίνησης Κατοίκων 6ου Διαμερίσματος Δήμου Αθηναίων» με τίτλο «Κενά και πλήρη – Η δυναμική της πόλης – Η περίπτωση του Αγίου Παντελεήμονα», που κυκλοφόρησε το Μάιο του 2010 στο διαδίκτυο. Το συγκεκριμένο κείμενο, εμφορούμενο από μία λογική συμβίωσης ντόπιων και μεταναστών, επιχειρεί μια κοινωνικο-ιστορική επισκόπηση και εστιάζει στα χωρικά προβλήματα, αλλά κυρίως στις χωρικές δυνατότητες που προσφέρει το λανθάνον κτιριακό απόθεμα της περιοχής. Εξετάζεται ως χαρακτηριστικό κείμενο του λόγου της συμβίωσης.

- **Συμμετοχική παρατήρηση:**

Στην ίδια προσπάθεια μελέτης του λόγου της κοινωνίας εντάσσεται η συμμετοχική μας παρατήρηση και οι άτυπες συζητήσεις που κάναμε με κατοίκους της περιοχής: Οι περισσότερες από αυτές (όσες έγιναν σε δημόσιους χώρους: στην Πλατεία Αττικής ή σε καφενείο) έγιναν μέσα σε ένα κλίμα όπου εμφανώς μπορούσε κανείς να διαπιστώσει μια διάχυτη καχυποψία και φόβο, ιδίως όταν κάποιος κάτοικος επιθυμούσε να καταγγείλει ρατσιστικές πρακτικές. Έτσι, η μαγνητοφώνηση δεν έγινε εφικτή και μεταφέρονται εδώ τα αποτελέσματα αυτής της διερεύνησης περισσότερο ως διαπιστώσεις μιας συμμετοχικής παρατήρησης.

### 3.2.1. Ανάλυση λόγου των θεσμικών φορέων

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ

Όπως διατυπώθηκε παραπάνω, επιλέχθηκαν πέντε κείμενα που αντιπροσωπεύουν το θεσμικό λόγο για την περιοχή διότι τα συγκεκριμένα κείμενα από τη μία καλύπτουν το κατά το δυνατόν ευρύτερο φάσμα θεσμικών φορέων που διατυπώνουν θέσεις και προτάσεις για την περιοχή και από την άλλη δημοσιοποιήθηκαν καθ' όλη την περίοδο που η συγκεκριμένη μελέτη οριοθετεί ως χρονικό πλαίσιο της έρευνας, δηλαδή από το φθινόπωρο του 2008 μέχρι σήμερα. Επίσης τα κείμενα αυτά, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, παρουσιάζουν στοιχεία αποδοχής ή/και ενσωμάτωσης του απορριπτικού λόγου, όπως αυτός εκφράζεται από μερίδα των ΜΜΕ και από την «Επιτροπή Κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα».

Η ανάλυση λόγου των θεσμικών κειμένων γίνεται σε δύο επίπεδα: α) ως προς το περιεχόμενό τους και β) ως προς την ίδια τη δομή του λόγου που χρησιμοποιούν. Τα δύο αυτά επίπεδα είναι αλληλοκαθαριζόμενα και αλληλοτροφοδοτούμενα – η δομή του λόγου υπηρετεί το περιεχόμενο, αλλά και πολλές φορές το περιεχόμενο νοηματοδοτείται μόνο μέσα από μια πολύ συγκεκριμένη δομή. Καθώς όμως πρόκειται για κείμενα θεσμικών φορέων με μικρότερη ή μεγαλύτερη εξουσία, τα κείμενα αυτά είναι εν τη γενέσει τους πολιτικά, δηλαδή στοιχειοθετούν ένα λόγο που υπάρχει ως τέτοιος μόνο εφόσον περιλαμβάνει συγκεκριμένες πολιτικές παρεμβάσεις «θεραπείας» του προβλήματος. Συνεπώς, κατά μία ντεριντιανή προσέγγιση, είναι σημαντικό ο λόγος αυτός να *αποδομηθεί* προκειμένου να αναγνωριστούν οι πολιτικές «θεραπείας», είτε διατυπωμένες ρητά είτε όχι. Υπό το ίδιο πρίσμα αποδόμησης, πρέπει να ελεγχθεί επίσης πώς η ίδια η δομή αυτού του λόγου εξυπηρετεί την εκφορά των συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών – δηλαδή να γίνει μια ανάλυση του λόγου ως κειμένου σύμφωνα με τη σχολή του Norman Fairclough (βλ. παράγραφο 2.1.). Τέλος, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης μελέτης περίπτωσης κρίνεται απαραίτητο να μελετηθεί κατά πόσο ο λόγος των θεσμών, αποδεχόμενος ή/και ενσωματώνοντας τον απορριπτικό λόγο, τελικά τον αξιοποιεί προκειμένου να διατυπώσει τις –προαποφασισμένες– πολιτικές «θεραπείας» ώστε αυτές να γίνουν αποδεκτές από το εμπλεκόμενο στην περιοχή κοινωνικό σύνολο. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπως διατυπώνεται και στις υποθέσεις εργασίας, είναι αυτό του αστικού εξευγενισμού ως απάντησης από πλευράς κρατι-

κής και αυτοδιοικητικής αρχής στην πολεοδομική και κοινωνική «υποβάθμιση» της περιοχής.

Ο παρακάτω πίνακας περιλαμβάνει τα βασικά δεδομένα της ανάλυσης του θεσμικού λόγου όπως τα αναγνώσαμε. Στην πρώτη στήλη του πίνακα παρουσιάζονται οι ειδικοί άξονες με βάση τους οποίους γίνεται η ανάλυση του κάθε κειμένου. Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένοι άξονες προκειμένου η ανάλυση να γίνει τόσο επί του περιεχομένου όσο και επί της δομής του λόγου. Το περιεχόμενο αναλύεται μέσα από δύο βασικούς υποάξονες: α) τι ορίζεται ως πρόβλημα για την περιοχή, ποιες οι αιτίες του –αν αναφέρονται–, ποια η πηγή γνώσης του –π.χ. διαβούλευση με τοπικούς φορείς– και β) ποια η προτεινόμενη «θεραπεία» του αναγνωρισμένου προβλήματος, μέσα από ένα σύμπλεγμα του οράματος για την περιοχή, των επωφελούμενων από την όποια παρέμβαση επίλυσης, των συγκεκριμένων μέτρων-πολιτικών και των φορέων υλοποίησής τους. Η δε δομή αναλύεται ώστε να ανιχνευθεί αν ο λόγος παρουσιάζει αυθαίρετες αναγωγές, γενικεύσεις, αποκρύψεις και αναχρονισμούς, τα οποία υποθέσαμε (βλ. υποθέσεις εργασίας, παράγραφο 3.1.) ότι αποτελούν χαρακτηριστικά του απορριπτικού δημόσιου λόγου. Στο ίδιο πλαίσιο ελέγχεται αν απουσιάζουν ή αναφέρονται ποσοτικά δεδομένα και συγκεκριμένες χωροκοινωνικές μελέτες και εξετάζεται αν και πώς αυτά τα στοιχεία αξιοποιούνται προς την υπεράσπιση πολιτικών θέσεων και προτάσεων παρέμβασης.

	<b>Νομάρχης Αθηνών Γ. Σγουρός_Επιστολή προς τον πρωθυπουργό για το κέντρο της Αθήνας (Σεπτέμβριος 2008)</b>	<b>Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας Περιβάλλοντος της ΒτΕ_Ένα σχέδιο για το ιστορικό κέντρο της Αθήνας (Μάρτιος 2010)</b>	<b>Δράση για την Αθήνα (Υπ.Πρ.Πολ.)_Προτάσεις για το ιστορικό και εμπορικό κέντρο της Αθήνας (Απρίλιος 2010)</b>	<b>Συνήγορος του Πολίτη_Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών (Ιούλιος 2010)</b>	<b>Υπουργικό Συμβούλιο_Σχέδιο δράσης για το κέντρο της Αθήνας (Μάιος 2011)</b>
<b>Τι ορίζεται ως πρόβλημα για την περιοχή;</b>	Μετατροπή του κέντρου της πόλης σε Σόχο. Τί σημαίνει "Σόχο"; - Αλλαγή της (υπάρχουσας) φυσιογνωμίας της πόλης. Απώλεια της πολιτιστικής ταυτότητας της Αθήνας. - Ανωμαλία στη ζωή των (γηγενών) κατοίκων και εργαζομένων. - Παραβατικότητα και εγκληματικότητα - Μετατροπή της περιοχής σε πεδίο φυλετικών συγκρούσεων και μάχης συμμοριών. - Αποτροπή/αδυναμία κρατικής παρέμβασης με ευθύνη των (παρανόμως) διαμένωντων	Εικόνα συνεχούς υποβάθμισης του κέντρου: - Παραμελημένος κτιριακός ιστός. - Έλλειψη ελεύθερων χώρων. - Περιβαλλοντική υποβάθμιση. - Ανεξέλεγκτη εξάπλωση της «βιομηχανίας διασκέδασης». - Απομάκρυνση δημόσιων υπηρεσιών. - Παρεμπόριο / Παραβατικότητα. - Αισθητική και κοινωνική υποβάθμιση. - Μικρό ποσοστό κατοίκησης (γηγενών). - Αυξημένη συγκέντρωση μεταναστών.	«Η ευρύτερη περιοχή του ιστορικού και εμπορικού κέντρου της Αθήνας παρουσιάζει πολυσύνθετα προβλήματα παραβατικότητας, οικονομικής και πολεοδομικής υποβάθμισης και γκετοποίησης».	Ραγδαία υποβάθμιση της περιοχής: - Κλίμα ανασφάλειας και μη αξιοπρεπούς διαβίωσης. - Μη τήρηση όρων υγιεινής. - Μη έλεγχος των όρων άσκησης οικονομικής και επαγγελματικής δραστηριότητας. - Ανέλεγκτη συγκέντρωση και διαμονή «αλλοδαπών στερουμένων τίτλου νόμιμης παραμονής». - Διαρκή παρουσία τοξικοεξαρτημένων ατόμων. - Εμπορία ναρκωτικών. - Παράνομη δραστηριότητα εκδιδόμενων γυναικών (κυρίως αλλοδαπών). - Έλλειψη επαρκούς και αποτελεσματικής	Δεν υπάρχει άμεσος ορισμός του προβλήματος το οποίο μπορεί να ληφθεί μόνο μέσω της αποδόμησης του διακηρυγμένου οράματος/σχεδίου για την περιοχή: «να διασφαλιστεί στους κατοίκους και τους επισκέπτες το δικαίωμα σε μια πόλη ασφαλή, βιώσιμη, ελκυστική και ζωντανή». [Κατά συνέπεια σήμερα δεν διασφαλίζεται αυτό το δικαίωμα (πρόβλημα)].



	μεταναστών. - Έλλειψη υγιεινής («υγειονομική βόμβα»).			αστυνόμευσης.	
<b>Αιτίες προβλήματος</b>	<p>Η ανεπάρκεια και οι αδυναμίες της Δημόσιας Διοίκησης σε συνδυασμό με το διαρκώς αυξανόμενο κύμα «λαθρομεταναστών».</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Εγκλωβισμός μεταναστών στο κέντρο / Έλλειψη υποδομών για την υποδοχή τους.</li> <li>- Μείωση δημόσιων επενδύσεων για έργα ανάπλασης.</li> <li>- Μη επαρκή μέτρα για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης προς τη χώρα και την Αθήνα.</li> <li>- Έλλειμμα συντονισμού, «βαβέλ αρμοδιοτήτων», μη εφαρμογή προγενέστερων νομοθετημάτων.</li> </ul>	<p>Καμία ανάλυση σε βάθος των αιτιών των προβλημάτων ούτε καν παρουσίαση κάποιων (έστω γενικόλογων) αιτιάσεων. Η μόνη αναφορά που γίνεται είναι η παρουσίαση πτυχών του προβλήματος ως αιτίες για τη γενικότερη υποβάθμιση του κέντρου δηλαδή:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Το παρεμπόριο.</li> <li>- Η λειτουργία παράνομων καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος.</li> <li>- Η παρουσία αλλοδαπών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα και ευπαθών ομάδων.</li> <li>- Τα ναρκωτικά.</li> <li>- Η πορνεία.</li> <li>- Οι άστεγοι.</li> <li>- Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Η μη σωστή δράση της αστυνομίας (τόσο στο επίπεδο της πλημμελούς άσκησης καθκόντων όσο και σε αυτό της υπέρμετρης χρήσης βίας).</li> <li>- Η πλημμελής άσκηση των υποχρεώσεων του κράτους για την ομαλή ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και τη χορήγηση ασύλου.</li> <li>- Η ανεπάρκεια του ισχύοντος νομικού πλαισίου να παρέχει την απαραίτητη προστασία σε αυτούς που δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα.</li> <li>- Η αναποτελεσματικότητα των σχετικών διατάξεων να παρέχουν ουσιαστική προστασία στα θύματα του trafficking.</li> <li>- Η εκτροπή σε μια κατάσταση «ηθικού πανικού» κατά την οποία στιγματίζονται και στοχοποιούνται ολόκληρες κοινωνικές ομάδες ή περιοχές της</li> </ul>	<p>Δεν γίνεται καμία αναφορά στις αιτίες του προβλήματος οι οποίες μπορεί να ανιχνευθούν μόνο μέσα από την αποδόμηση των προτεινόμενων πολιτικών.</p>

				πόλης, οι οποίες ενοχοποιούνται για την υφιστάμενη κρίση.	
<b>Πηγή γνώσης του προβλήματος</b>	Προσωπικό βίωμα ενώ υπονοείται ότι το βιώνουν όλοι οι γηγενείς κάτοικοι και επισκέπτες του κέντρου χωρίς όμως αναφορά σε συγκεκριμένες καταγγελίες.	Διαβούλευση με φορείς και προσωπική επίσκεψη στην περιοχή του προέδρου της επιτροπής.	«Είναι κοινός τόπος ότι το ζήτημα της ευρύτερης περιοχής του ιστορικού και εμπορικού κέντρου Αθηνών και της συνεχώς επιδεινούμενης κατάστασής του χρήζει άμεσης αντιμετώπισης.»	- Αποδέκτης (μεγάλου αριθμού) αναφορών από κάτοικους και εργαζόμενους στην περιοχή (ατομικά ή/και συλλογικά). - Αυτοψία στην περιοχή. - Συνομιλίες με τους Διοικητές των Αστυνομικών Τμημάτων Ομοσπίας και Ακρόπολης και με τον Αντιδήμαρχο Καταστημάτων και Ασφάλειας του Δήμου Αθηναίων.	-
<b>Διαβούλευση;</b>	Όχι. Μόνη αναφορά: «(...) εντολή προς τους Ελεγκτές της Νομαρχίας Αθηνών να ελέγξουν -στο πλαίσιο των περιορισμένων αρμοδιοτήτων τους- και να ενημερώσουν τους αρμόδιους φορείς (...)».	Ναι. Φορείς που μετείχαν στη διαβούλευση: - Επιτροπές κατοίκων / Κινήσεις πολιτών. - Τεχνικοεπιστημονικοί φορείς (ΤΕΕ, ΣΕΠΟΧ, ΣΑΔΑΣ). - Εμπορικός Σύλλογος Αθηνών / Ένωση Ξενοδόχων Αθηνών. - ΜΚΟ Sarcha. - Υπουργεία (Περιβάλλοντος, Πρ.Πολ., Πολιτισμού). - Δήμος Αθηναίων / Νομαρχία Αθηνών.	Όχι. Η διαβούλευση δεν αφορά τη μελέτη του προβλήματος αλλά το συντονισμό για συγκεκριμένα μέτρα επίλυσης του. Μόνο η παρουσία εκπροσώπων σωματείων και ΜΚΟ στοιχειοθετεί τον όρο διαβούλευση για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Οι φορείς που αναφέρονται είναι: - Υπουργεία (Πρ. Πολίτη, Εσωτερικών, Εργασίας, Υγείας, Περιβάλλοντος,	Ναι. Φορείς που μετείχαν στη διαβούλευση: - Διοικητές των Αστυνομικών Τμημάτων Ομοσπίας και Ακρόπολης.  - Αντιδήμαρχος Καταστημάτων και Ασφάλειας του Δήμου Αθηναίων.	Όχι.

			<p>Οικονομίας).</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Νομαρχία Αθηνών.</li> <li>- Δήμος Αθηναίων.</li> <li>- Αστυνομία.</li> <li>- Εκπρόσωποι σωματείου εκδιδόμενων γυναικών.</li> <li>- ΜΚΟ (Αλληλεγγύη, Κλίμακα, Act Up).</li> </ul>	
<b>Χρονική οριοθέτηση του προβλήματος</b>	-	<p>Μόνο αναφερόμενο χρονικό σημείο τομής το 2004. Αναφορά σε προ και μετα-ολυμπιακή περίοδο με θέμα τις επενδύσεις για το κέντρο της Αθήνας.</p>	<p>Η μόνη χρονική επισήμανση που γίνεται αφορά ένα μέρος του οριζόμενου προβλήματος (που είναι η παρουσία των μεταναστών) .</p> <p>Αναφέρεται ότι η συγκέντρωση των μεταναστών άρχισε να αυξάνει μετά το 2004 λόγω της αύξησης των μεταναστευτικών ροών και την έλλειψη μεταναστευτικής πολιτικής.</p>	<p>Αναφερόμενα ως χρονικά σημεία τομής τα εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 2004: Αναφορά σε προ και μετα-ολυμπιακή περίοδο με κύριο θέμα τις επενδύσεις για το κέντρο της Αθήνας.</li> <li>- 2006: «Καταγράφεται σημαντική αύξηση εισερχομένων στη χώρα αντικανονικών μεταναστών και αιτούντων άσυλο κυρίως από χώρες της Ασίας και της Αφρικής.»</li> <li>- 2008: «Η δυσφορία και ανασφάλεια κυρίως των ελλήνων πολιτών (αλλά και παλαιότερων μεταναστών) διογκώνεται και μετατρέπεται σε εγκληματοφοβία, κοινωνική ένταση, έντονη ξενοφοβία και επιθετικές διαθέσεις αυτοδικίας.»</li> </ul>

<p><b>Αναφορά σε ποσοτικά στοιχεία (πηγές;) - Αναφορά σε έρευνες για την περιοχή;</b></p>	<p>«Χιλιάδες άνθρωποι που ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες. Δεκάδες αλλοδαπές γυναίκες που εκδίδονται χωρίς έλεγχο. Ήδη, η αύξηση των κρουσμάτων σε αφροδίσια νοσήματα που έχει καταγραφεί το τελευταίο διάστημα (...).» Καμία πηγή, καμία αναφορά σε συγκεκριμένη έρευνα.</p>	<p>Σε ζητήματα περιβάλλοντος και κτιριακών υποδομών αναφορά σε συγκεκριμένα στοιχεία και έρευνες. Σε κοινωνικά ζητήματα (κυρίως το θέμα της «γκετοποίησης») γίνεται αναφορά σε μια σειρά μελετών που αξιολογούν παραμέτρους όπως η «κοινή γνώμη» ή η καταλληλότητα του κέντρου για την εγκατάσταση επιχειρήσεων. Καμία αναφορά σε κοινωνικές ή χωροκοινωνικές έρευνες.</p>	<p>Μόνη αναφορά στη λειτουργία καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, στον αριθμό χρηστών/μικροδιακινητών ναρκωτικών και στον αριθμό χώρων συγκέντρωσης αστέγων. Καμία αναφορά σε κοινωνικές ή χωροκοινωνικές έρευνες.</p>	<p>Έλλειψη ποσοτικών στοιχείων αλλά ευρεία και σημαντική αναφορά σε νόμους και άρθρα του Συντάγματος που έχουν να κάνουν με το ζήτημα.</p>	<p>-</p>
<p><b>Στόχοι – όραμα για την περιοχή</b></p>	<p>«(...) να αλλάξουμε αυτή την άθλια εικόνα.»</p>	<p>- «(...) α) η ανάσχεση της απομάκρυνσης κατοίκων από το κέντρο λόγω της πολεοδομικής απαξίωσης που καταγράφεται αλλά και των προβληματικών συνθηκών ασφάλειας και β) η επανακατοίκηση του κέντρου.» - «(...) να διατηρηθεί η πλούσια κοινωνική διαστρωμάτωση.»</p>	<p>«Η αναβάθμιση του δημόσιου χώρου αποτελεί κομβικό ζήτημα, ζήτημα καθημερινότητας, ποιότητας ζωής, ανθρωπιάς, συντελεστή κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.»</p>	<p>Επίλυση των προβλημάτων που αυτή τη στιγμή «πλήττουν θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, που διαβιούν στην ευρύτερη περιοχή».</p>	<p>«(...) να διασφαλιστεί στους κατοίκους και τους επισκέπτες το δικαίωμα σε μια πόλη ασφαλή, βιώσιμη, ελκυστική και ζωντανή.»</p>
<p><b>Προτεινόμενες πολιτικές</b></p>	<p>- Κλείσιμο ξενοδοχείων όπου συγκεντρώνονται «λαθρομετανάστες». - Οργάνωση προσωρινής στέγασης των μεταναστών έξω από το κέντρο.</p>	<p>Δημιουργία ενός «Ενιαίου Σχεδίου για την Ανασυγκρότηση του Ιστορικού Κέντρου» με πρωτεύοντα άξονα το θέμα της ασφάλειας [«διευθέτηση του θέματος των μεταναστών χωρίς νόμιμα έγγραφα, η αντιμετώπιση της εμπορίας ναρκωτικών και της πορνείας (...), αυστηρός έλεγχος των κτιρίων που λειτουργούν</p>	<p>Απαριθμούνται μια σειρά από προτεινόμενες πολιτικές κυρίως κατασταλτικού χαρακτήρα (παρά τις όποιες εξαιρέσεις) στους εξής άξονες: - Το παρεμπόριο. - Τη λειτουργία παράνομων καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος.</p>	<p>- Προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας από την Ελληνική Αστυνομία, με την εφαρμογή ειδικού αστυνομικού σχεδιασμού προσαρμοσμένου στις τοπικές συνθήκες. - Διενέργεια τοπικής θυματολογικής έρευνας,</p>	<p>Το σύνολο του κειμένου αφορά μόνο προτεινόμενες πολιτικές και δεν έχει νόημα να αναπαραχθούν εδώ. Οι στρατηγικοί στόχοι όπως παρουσιάζονται είναι: «- Η εξασφάλιση συνθηκών ασφαλούς διαβίωσης, η ενδυνάμωση του κοινωνικού ιστού και η πρόληψη της</p>

	<p>παράνομα ως ξενοδοχεία, σφράγιση εγκαταλελειμμένων κτιρίων (...), έλεγχος νομιμότητας λειτουργίας κέντρων διασκέδασης και επιπλέον:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Πολεοδομική ανασυγκρότηση (ενίσχυση της κατοικίας με χρήση πολεοδομικών εργαλείων, πριμοδότηση της επιστροφής της κατοικίας, ενοικίαση δημόσιων κτιρίων από τα ΑΕΙ για δημιουργία φοιτητικών εστιών, αναπλάσεις κ.α.).</li> <li>- Οικονομική μεγέθυνση (αντιμετώπιση του υπαίθριου εμπορίου με μετεγκατάσταση των μικροπωλητών εκτός κέντρου, προσπάθεια διατήρησης μικρών βιοτεχνιών, Ειδικό Ταμείο για την ενίσχυση μικρομεσαίων επιχειρήσεων του κέντρου, επιδότηση εργασίας για φθίνουσες επιχειρήσεις κ.α.).</li> <li>- Κοινωνική συνοχή (ενσωμάτωση της κοινωνικής κατοικίας στο κέντρο μέσω ΟΕΚ, απομάκρυνση ΟΚΑΝΑ σε περιφερειακά νοσοκομεία, χωροθέτηση κοινωνικών λειτουργιών).</li> <li>- Περιβαλλοντική εξυγίανση (υποχρεωτική η καταγραφή της ενεργειακής απόδοσης κτιρίων, διάσωση ελεύθερων χώρων, βιοκλιματικές αναπλάσεις).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Την παρουσία αλλοδαπών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα και ευπαθών ομάδων.</li> <li>- Τα ναρκωτικά.</li> <li>- Την πορνεία.</li> <li>- Τους άστεγους.</li> <li>- Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια.</li> </ul> <p>[Τα συγκεκριμένα (κατασταλτικά) δεν αναπαράγονται εδώ καθώς αποτελούν το μοναδικό περιεχόμενο του κειμένου].</p>	<p>που θα καταγράψει την πραγματική έκταση (πέραν της επίσημης στατιστικής) και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας στην περιοχή, το βαθμό ανασφάλειας, αλλά και τις ανάγκες, στάσεις και αντιλήψεις των πολιτών.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ενεργοποίηση των υφιστάμενων στο Δήμο Αθηναίων Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας και να συγκρότηση του προβλεπόμενου Κεντρικού Συμβουλίου Πρόληψης της Παραβατικότητας.</li> <li>- «Ειδική μέριμνα των αλλοδαπών, οι οποίοι διαβιούν στην περιοχή [...] με την επιβαλλόμενη λήψη κατά προτεραιότητα μέτρων και πρωτοβουλιών κατά το μέτρο που επιτρέπει το δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας».</li> <li>- Αναγνώριση ειδικού καθεστώτος διαμονής, στους αλλοδαπούς, οι οποίοι δεν είναι δυνατόν να απομακρυνθούν από</li> </ul>	<p>βίας.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ο έλεγχος της υπερσυγκέντρωσης παράνομα διαμενόντων αλλοδαπών και βελτίωση των όρων κοινωνικής ένταξης των νομίμων μεταναστών και των δικαιούχων διεθνούς προστασίας.</li> <li>- Η βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος.</li> <li>- Η αναζωογόνηση της οικονομικής δραστηριότητας.</li> <li>- Η επιστροφή των κατοίκων και η συγκράτηση επαγγελματιών.</li> <li>- Η ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης και της αξίας της ως τουριστικός προορισμός.</li> <li>- Η βελτίωση παροχής κοινωνικών υπηρεσιών με σεβασμό στα δικαιώματα των ασθενέστερων.</li> <li>- Η διασφάλιση των όρων που θα επιτρέψουν την ανάκτηση του δημόσιου χώρου από τους πολίτες και την κοινωνική συμμετοχή στις γειτονίες.</li> <li>- Η ενθάρρυνση της δράσης και της δημιουργίας της κοινωνίας των πολιτών».</li> </ul>
--	---	---	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> <li>- Πολιτιστική καθιέρωση (αναβάθμιση, λειτουργία πολιτιστικών διαδρομών, προβολή κτιρίων κ.α.).</li> <li>- Θεσμική αναβάθμιση (δημιουργία συντονιστικού οργάνου υψηλού πολιτικού κύρους και δυνατοτήτων, δημιουργία τράπεζας γης για τα διαθέσιμα ακίνητα, μεταφορά αρμοδιοτήτων από τα Υπουργεία στο Δήμο και τη Νομαρχία).</li> <li>- Χρηματοδότηση (ΕΣΠΑ, Αναπτυξιακός Νόμος, Είσοδος χρηματοπιστωτικού τομέα με ειδικά προγράμματα, απόδοση μέρους του ΦΠΑ των καταστημάτων του κέντρου σε ειδικό ταμείο κ.α.)</li> <li>- Σύστημα παρακολούθησης (Δημιουργία Γραφείου Ιστορικού Κέντρου Αθήνας κατ' αναλογία του Γραφείου Πλάκας).»]</li> </ul>		τη χώρα.	
<b>Ποιοί/ες θα επωφεληθούν από τις προτεινόμενες πολιτικές;</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Οι (γηγενείς) «πολίτες» που ζουν και εργάζονται στο κέντρο.</li> <li>- Ξένοι επισκέπτες.</li> <li>- Οι ίδιοι οι «λαθρομετανάστες».</li> </ul>	Μόνιμοι και «προσωρινοί» (εργαζόμενοι, επισκέπτες) κάτοικοι του κέντρου.	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Οι «πολίτες»,</li> <li>- Ενώσεις πολιτών και</li> <li>- Επιχειρηματίες που «έμπρακτα προσπαθούν για την περιοχή».</li> </ul>	«Οι άνθρωποι που διαβιούν στην ευρύτερη περιοχή».	«Κάτοικοι και επισκέπτες της πόλης».
<b>Φορείς (υπεύθυνοι) υλοποίησης – συναρμόδιοι φορείς</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Η «πολιτεία».</li> <li>- Η Ευρωπαϊκή Ένωση.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Δημιουργία Γραφείου Ιστορικού Κέντρου Αθήνας ως συντονιστικό όργανο,</li> <li>- Η Ειδική Επιτροπή της ΒτΕ ως ελεγκτικό και συμβουλευτικό</li> </ul>	Σύσταση ενός ενιαίου κεντρικού συντονιστικού φορέα με αποφασιστικές αρμοδιότητες για τον συντονισμό των παρακάτω:	«Το ζήτημα του συντονισμού και του ελέγχου υλοποίησης των επιμέρους δράσεων και η εποπτεία της	Ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης ως συντονιστής των φορέων υλοποίησης που είναι μόνο Υπουργεία (Εσωτερικών,

		<p>όργανο.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Υπουργεία (Προστασίας του Πολίτη, Εσωτερικών, Εργασίας, Υγείας, Περιβάλλοντος, Οικονομίας).</li> <li>- Νομαρχία Αθηνών.</li> <li>- Δήμος Αθηναίων.</li> <li>- Αστυνομία.</li> </ul>	<p>αποτελεσματικής εφαρμογής τους, θα πρέπει να ανατεθεί σε κάποιο ήδη υφιστάμενο πολιτειακό φορέα ή αρχή, που θα ενεργεί ως “primus inter pares” συντονιστικά και ελεγκτικά, και θα έχει την κύρια ευθύνη λογοδοσίας έναντι της κυβέρνησης και των πολιτών».</p>	<p>Εξωτερικών, Προστασίας του Πολίτη, Υγείας, Παιδείας, Εργασίας, Περιβάλλοντος, Πολιτισμού, Μεταφορών).</p>
--	--	----------------	--	---	--

Ένα πρώτο βασικό στοιχείο –σε μορφή πρώιμου συμπεράσματος– που μπορεί να εξαχθεί από την ανάλυση λόγου των θεσμικών κειμένων είναι ότι το σύνολο των κειμένων αναγνώσκει την περιοχή ως υποβαθμισμένη με πλήθος κοινωνικών και πολεοδομικών προβλημάτων. Μάλιστα ο ίδιος ο λόγος ως προς το ζήτημα αυτό (του ορισμού του προβλήματος) ποικίλλει από εκφράσεις πρόκλησης πανικού («Σόχο, με έντονη εγκληματικότητα όπου η αστυνομία δεν μπορεί να παρέμβει» στην επιστολή του Νομάρχη Αθηνών, Σεπτέμβριος 2008) μέχρι ηπιότερες εκφράσεις στο πλαίσιο ενός «επιστημονικού» λόγου («το κέντρο της Αθήνας παρουσιάζει πολυσύνθετα προβλήματα» στο κείμενο της Δράσης για την Αθήνα, Απρίλιος 2010). Μάλιστα στο κείμενο του Υπουργικού Συμβουλίου (Μάιος 2011) δεν γίνεται ρητή διατύπωση του προβλήματος, αν και αυτό μπορεί να εξαχθεί μέσα από το διακηρυγμένο «όραμα» για την περιοχή, που είναι η εξασφάλιση του δικαιώματος σε μια πόλη «ασφαλή, βιώσιμη, ελκυστική και ζωντανή».

Ίσως μεγαλύτερο ενδιαφέρον από τον ορισμό του προβλήματος παρουσιάζει η αναγνώριση των αιτιών του. Όλα τα κείμενα των θεσμικών φορέων αναγνωρίζουν ως μια αιτία για την «υποβάθμιση» της περιοχής, τη (μαζική ή μη) παρουσία («νόμιμων» ή «παράνομων») μεταναστών στην περιοχή. Στα περισσότερα δε κείμενα (και μάλιστα σε όλα όσα έχουν γραφεί από φορείς της εκτελεστικής εξουσίας πλην του κειμένου του Υπουργικού Συμβουλίου, που δεν διατυπώνει αιτίες του αναγνωρισμένου προβλήματος) η παρουσία των μεταναστών αναγνωρίζεται ως η βασικότερη αιτία «υποβάθμισης». Αξίζει να σημειωθεί ότι το κείμενο του Συνηγόρου του Πολίτη αναγνωρίζει ως αιτίες προβληματοποίησης τις περιοχές, εκτός των άλλων, την αστυνομική αυθαιρεσία των μελών του Αστυνομικού Τμήματος του Αγ. Παντελεήμονα και τη δημιουργία της «Επιτροπής Κατοίκων» με την απορριπτική/ρατσιστική κατά των μεταναστών δράση.

Όσον αφορά τη γνώση του προβλήματος, μόνο σε δύο περιπτώσεις κειμένων (της Επιτροπής της ΒτΕ και του Συνηγόρου του Πολίτη) αυτή στοιχειοθετείται μέσω διαβούλευσης με εμπλεκόμενους φορείς. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτό αφορά κείμενα της Βουλής και μιας ανεξάρτητης αρχής, δηλαδή θεσμούς χωρίς εκτελεστική εξουσία. Στις άλλες περιπτώσεις είτε δεν αναφέρεται τίποτα (Υπουργικό Συμβούλιο) είτε χρησιμοποιείται γενίκευση («Είναι κοινός τόπος» στο κείμενο της Δράσης για την Αθήνα) είτε χρησιμοποιείται ως πηγή γνώσης το προσωπικό βίωμα (Επιστολή Νομάρχη Αθηνών) και επομένως καλείται το κοινό να αποδεχθεί την εγκυρότητα και την αλήθεια των λεγομένων του συγγραφέα του κειμένου.

Η χρήση ποσοτικών στοιχείων γίνεται σε πολλές περιπτώσεις κατά τρόπο αποσπασματικό ή γενικευτικό («χιλιάδες λαθρομετανάστες, [...] μεγάλη αύξηση κρουσμάτων αφροδίσιων νοσημάτων», στην επιστολή του Νομάρχη Αθηνών) και σε όλες τις περιπτώσεις χωρίς καμιά αναφορά σε συγκεκριμένες πηγές ή κοινωνικές και χωροκοινωνικές έρευνες. Σε ένα κείμενο (της



Επιτροπής της ΒtE) γίνεται αναφορά σε μια σειρά μελετών που αξιολογούν παραμέτρους όπως η «κοινή γνώμη» ή η καταλληλότητα του κέντρου για την εγκατάσταση επιχειρήσεων (στο ερώτημα «γκετοποίησης» ή μη της περιοχής).

Τέλος, όλα τα κείμενα του θεσμικού λόγου, δεν αναλώνονται σε μια αναγνώριση και ανάλυση του προβλήματος αλλά προτείνουν και πολύ συγκεκριμένες πολιτικές παρεμβάσεις ως προτάσεις επίλυσής του. Ένα κοινό στοιχείο όλων των κειμένων σε αυτό το επίπεδο είναι ότι, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη «θεραπεία» του μεταναστευτικού «προβλήματος», τα μέτρα είναι κυρίως μέτρα καταστολής, αφού προτείνεται η απομάκρυνση των μεταναστών από το κέντρο ή ο χωρικός περιορισμός τους. Μάλιστα αφήνεται να εννοηθεί ή διατυπώνεται ρητά ότι αυτή η πολιτική παρέμβαση τελικά ευνοεί και τους ίδιους τους μετανάστες μαζί με τους κύρια επωφελούμενους, που είναι «οι κάτοικοι και οι επισκέπτες» (εργαζόμενοι και τουρίστες) του κέντρου της πόλης. Παράλληλα, τα προτεινόμενα μέτρα είναι συνδεδεμένα με οικονομικά μέτρα και κίνητρα για την περιοχή, που προτείνεται να αναπτυχθούν είτε μέσω κρατικής χρηματοδότησης είτε με δημιουργία ευνοϊκού πεδίου ανάπτυξης του ιδιωτικού (κυρίως κτηματομεσιτικού) κεφαλαίου. Γι' αυτό και όλα τα κείμενα που προσδιορίζουν χρονικά το πρόβλημα «υποβάθμισης», αναγνωρίζουν ως χρονικό σημείο τομής το 2004 οπότε και –μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων– περιορίζονται οι δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στο κέντρο.

Με ένα βαθμό αφαίρεσης και σε μια προσπάθεια ανάλυσης αλλά και αποδόμησης του λόγου των θεσμών, διατυπώνουμε κάποια ευρύτερα συμπεράσματα:

A) Αρχικά, παρατηρούμε ότι ο θεσμικός λόγος των συγκεκριμένων κειμένων σίγουρα αποδέχεται και, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, ενσωματώνει τον απορριπτικό δημόσιο λόγο όπως αυτός διατυπώνεται κυρίως από μέρος των ΜΜΕ και μέρος κατοίκων με συγκεκριμένη ρατσιστική, αντιμεταναστευτική δράση. Αυτή η διαπίστωση στοιχειοθετείται αν αναλογιστούμε πως τελικά «προβληματοποιούνται» οι μετανάστες και πολύ περισσότερο πως η παρουσία και οι χωρικές πρακτικές τους τελικά «υποβαθμίζουν» την περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα. Βέβαια, θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο θεσμικός λόγος δεν αποδέχεται τον απορριπτικό δημόσιο λόγο αλλά, μέσα από μια συλλογή δεδομένων και μια (αιτιοκρατική) συλλογιστική διαδικασία, αναγνωρίζει και αυτός τους μετανάστες ως αιτία «υποβάθμισης» της περιοχής. Μια τέτοια διαπίστωση, ενώ φαίνεται λογικοφανής, αμφισβητείται από εμάς καθώς: α) ο απορριπτικός δημόσιος λόγος στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα –κυρίως μέσα από τη ρατσιστική δράση μέρους των κατοίκων– είχε μια δεδομένη αυτονομία και

δυναμική<sup>2</sup>, β) μέρος των συγκεκριμένων θεσμικών φορέων επέλεξε να θέσει τους κατοίκους της περιοχής με τη συγκεκριμένη ρατσιστική δράση ως συνομιλητές σε έναν «διάλογο για την περιοχή και τα προβλήματά της» και γ) η χρονική στιγμή δημοσιοποίησης των θεσμικών κειμένων συνέπιπτε σχεδόν πάντα με κάποια αψιμαχία ή γεγονός στο μεταναστευτικό ζήτημα της περιοχής (ρατσιστικά πογκρόμ κατά μεταναστών, κάψιμο σπιτιών μεταναστών, αντιρατσιστική συναυλία από αλληλέγγυους/ες προς τους μετανάστες κ.λπ.).

Β) Εξάλλου η ίδια η δομή του λόγου σε κάποια σημεία παρουσιάζει στοιχεία ομοιότητας με τον απορριπτικό λόγο. Οι αυθαίρετες αναγωγές και οι γενικεύσεις δεν αποφεύγονται, ενώ, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα ποσοτικά στοιχεία ή οι χωροκοινωνικές μελέτες απουσιάζουν ή αναφέρονται με τρόπο αποσπασματικό και σίγουρα δεν χρησιμοποιούνται ως εργαλεία ανάλυσης αλλά υπεράσπισης διαμορφωμένων πολιτικών θέσεων και προτάσεων. Επομένως μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι ο ίδιος ο θεσμικός λόγος, με αυτά τα στοιχεία του, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως λόγος τελικά δικαιολόγησης ξενοφοβικών και αντιμεταναστευτικών πρακτικών. Κατά αυτόν τον –ομολογουμένως έμμεσο– τρόπο μπορεί να θεωρηθεί ότι πυροδοτεί και αναπαράγει μια συγκεκριμένη, απορριπτική προς τους μετανάστες πρακτική.

Γ) Ο θεσμικός λόγος, όπως και ο κάθε κείμενος λόγος, δομείται κατά τέτοιο τρόπο και ακολουθεί μια συγκεκριμένη συλλογιστική προκειμένου να καταλήξει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Στη μελέτη περίπτωσης μας, τα συμπεράσματα αυτά δεν είναι άλλα από τις προτεινόμενες πολιτικές «θεραπείας» του προβλήματος, δηλαδή της «υποβάθμισης» της περιοχής. Στο επίπεδο των προτάσεων οι θεσμικοί φορείς προτείνουν ως διαδικασία (αλλά και τελικό ζητούμενο), για την επίλυση των προβλημάτων της περιοχής, τον αστικό εξευγενισμό, δηλαδή –στην προκειμένη περίπτωση– την αντικατάσταση των σημερινών χρήσεων με άλλες υψηλότερης οικονομικής αποδοτικότητας και τη σταδιακή είσοδο κατοίκων και χρηστών υψηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Σε αυτό το πλαίσιο η «υποβάθμιση» της περιοχής δημιουργεί νέες επενδυτικές ευκαιρίες «ανάπτυξης» και νέες χρήσεις κυρίως για τα μεσαία στρώματα. Παράλληλα, ο εξευγενισμός μπορεί να προχωρήσει αξιοποιώντας και την ίδια την τοπική εθνοτική ποικιλότητα, ως «εικόνα» προς κατανάλωση (βλ. Αράπογλου et al., 2009) –και άρα να δώσει «λύση» στο υπάρχον («μεταναστευτικής φύσεως») πρόβλημα.

---

<sup>2</sup> Πάντα στο πλαίσιο των συγκεκριμένων συγκεκριμένων συνθηκών όπως παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 1.

### 3.2.2. Ανάλυση λόγου των ΜΜΕ

(*Ελευθεροτυπία*, 10/2005 - 10/2008:  
δημοσιεύματα για την περιοχή)

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΟΛΔΑΤΟΥ

Τα δημοσιεύματα της *Ελευθεροτυπίας* προσεγγίστηκαν κυρίως από τη σκοπιά της πληροφόρησης για γεγονότα που συνέβησαν πριν από την έναρξη της αστικής σύγκρουσης το Νοέμβριο του 2008 προκειμένου να διαπιστωθεί το κοινωνικό πλαίσιο και το πλαίσιο λόγου μέσα στα οποία ξεκίνησε η αστική σύγκρουση. Ταξινομώντας το υλικό σύμφωνα με το περιεχόμενο της είδησης, καταλήξαμε σε πέντε κατηγορίες στις οποίες εντάχθηκαν όλα τα δημοσιεύματα (σε παρένθεση ο αριθμός των δημοσιευμάτων):

#### **α. Πρακτικές της αστυνομίας (21)**

- Αστυνομική βία κατά μεταναστών και αντιδράσεις διαμαρτυρίας (19)
- Παράλειψη καθήκοντος από αστυνομικούς (1)
- Η αστυνομία κοντά στον πολίτη (1)

Το Δεκέμβριο του 2004 αστυνομικοί του Α.Τ. Αγίου Παντελεήμονα, εισερχόμενοι επί 3 ημέρες σε σπίτια μεταναστών προκειμένου, κατά δήλωσή τους, να αντλήσουν πληροφορίες για απόδραση Αφγανού μετανάστη από το κρατητήριο του Α.Τ., βασάνισαν άγρια τουλάχιστον 40 Αφγανούς πρόσφυγες. Πέντε μήνες αργότερα γίνεται ΕΔΕ, τα πορίσματα της οποίας δεν δημοσιοποιούνται. Στα τέλη του 2006, και εν μέσω της αναστάτωσης από τον ξυλοδαρμό του Κύπριου φοιτητή στη Θεσσαλονίκη, δύο από τους επτά αστυνομικούς που ενεπλάκησαν στα βασανιστήρια παραπέμφθηκαν σε δίκη, η οποία ορίστηκε για το Δεκέμβριο του 2009<sup>3</sup>. Το Μάιο του 2006 συνελήφθησαν 30 διαδηλωτές του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ που διαμαρτυρήθηκαν έξω από το Α.Τ. για τα βασανιστήρια. Από το Δεκέμβριο του 2006 έως τον Απρίλιο του 2008 πραγματοποιούνται εμπρησμοί Α.Τ. και αυτοκινήτων από αντιεξουσιαστές ως διαμαρτυρία για τα βασανιστήρια μεταναστών και την αστυνομική βία. Τον Ιούνιο του 2007 η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης καταγγέλλει την αστυνομική βία και ατιμωρησία στην Ελλάδα. Τον Οκτώβριο του 2008 και ενώ εκκρεμεί η δίκη των αστυνομικών για τα βασανιστήρια, πραγματοποιείται άγριος βασανισμός Αφγανού μετανάστη στο Α.Τ. Αγίου Παντελεήμονα, ο οποίος πυροδοτεί μεγάλη διαδήλωση διαμαρτυρίας Αφγανών προσφύγων. Επίσης, από το Σεπτέμβριο του 2008, καταγράφονται συνεχείς αστυνομι-

<sup>3</sup> Ας σημειωθεί ότι, έπειτα από αρκετές αναβολές, η δίκη ξεκίνησε την 1/11/2011.

κοί έλεγχοι μεταναστών στους δρόμους με συχνή χρήση εξευτελιστικών πρακτικών και άσκηση βίας.

**Συμπερασματικά:** Τουλάχιστον από το 2004 καταγράφεται έντονη αστυνομική βία κατά μεταναστών, η οποία για χρόνια παραμένει ατιμώρητη. Ένα τέτοιο καθεστώς θεσμικής βίας και ατιμωρησίας είναι ευνόητο ότι αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη απορριπτικού λόγου και ρατσιστικών πρακτικών από μερίδα των κατοίκων της περιοχής.

### **β. Εγκληματικότητα (9)**

3 δολοφονίες μεταναστών από μετανάστες, 1 εξ αμελείας φόνος μετανάστριας από Έλληνα, 5 τραυματισμοί σε ληστείες (οι 4 μάλλον μετανάστες), 1 βιασμός ανήλικου μετανάστη από μετανάστη, σύλληψη 2 ανηλίκων (δεν αναφέρεται εθνικότητα) για μικροληστείες.

**Συμπερασματικά:** 5 εγκληματικές πράξεις μεταναστών κατά μεταναστών, 1 εγκληματική πράξη Έλληνα (όπως έμμεσα διαπιστώνεται) κατά μετανάστριας, 3 με δράστες άγνωστων εθνικών στοιχείων<sup>4</sup>.

Η ανάλυση λόγου δημοσιευμάτων σχετικών με την εγκληματικότητα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, από την άποψη της ανάλυσης του λόγου όχι ως πηγής πληροφοριών αλλά ως συγκρότησης νοήματος, παρατηρείται μια **εμμονή στην αναφορά της εθνικής ταυτότητας** τόσο των δραστών όσο και των θυμάτων – με την παρατήρηση ότι **επισημαίνεται συνήθως η αλλοδαπή εθνικότητα και όχι η γηγενής**.

### **γ. Απαλλοτριώσεις σε σούπερ μάρκετ (4)**

Τον Ιούνιο και τον Ιούλιο του 2008, αντιεξουσιαστές πραγματοποιούν 5 απαλλοτριώσεις σούπερ μάρκετ στην Αθήνα και μοιράζουν τα απαλλοτριωθέντα προϊόντα σε ηλικιωμένους κατοίκους σε λαϊκές αγορές. Οι 2 από τις 5 απαλλοτριώσεις πραγματοποιούνται στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα.

---

<sup>4</sup> Η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για την εγκληματικότητα στην περιοχή τόσο ως κοινωνικό φαινόμενο όσο και στη σχέση της με τη μετανάστευση απαιτεί ευρύτερη έρευνα, η οποία, εκτός των άλλων, προϋποθέτει και τη σύγκριση με στοιχεία για την εγκληματικότητα σε άλλες περιοχές της Αθήνας.

Συμπερασματικά: Το γεγονός μπορεί να αναγνωστεί ως **ένδειξη για τη φτώχεια** που επικρατεί ανάμεσα σε κατοίκους της περιοχής (μέσα φυσικά από το υποκειμενικό πρίσμα των φορέων των απαλλοτριώσεων).

#### δ. Αγορά γης (2)

Η περιοχή αναφέρεται ως από τις τρεις φτηνότερες της Αττικής (μετά το Ζεφύρι και την Πλατεία Βάθη) όσον αφορά τις τιμές γης. Αναφέρεται ότι γενικά στην Αττική, το καλοκαίρι του 2006, οι τιμές πώλησης των κατοικιών αυξήθηκαν σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο μολονότι το κόστος δανεισμού αυξήθηκε. Μεταφέρεται η εκτίμηση των κτηματομεσιτών ότι οι αγοραστές, αγοράζοντας με επενδυτικά κριτήρια, δεν στράφηκαν στις φτηνές περιοχές, αλλά σε αναπτυσσόμενες (κοντά σε γραμμές επέκτασης του μετρό, οι οποίες αναβαθμίζονται).

Συμπερασματικά: Τα συγκεκριμένα δημοσιεύματα αποτυπώνουν στο πεδίο της αγοράς γης αφενός μεν την **οικονομική υποβάθμιση της περιοχής**, η οποία, με καπιταλιστικούς όρους, λειτουργεί ως πεδίο έλξης χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων (π.χ. μεταναστών), αφετέρου δε τη γενικότερη τάση της περιόδου πριν από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης για **αγορά γης μέσω υψηλότοκου δανεισμού από τις τράπεζες**.

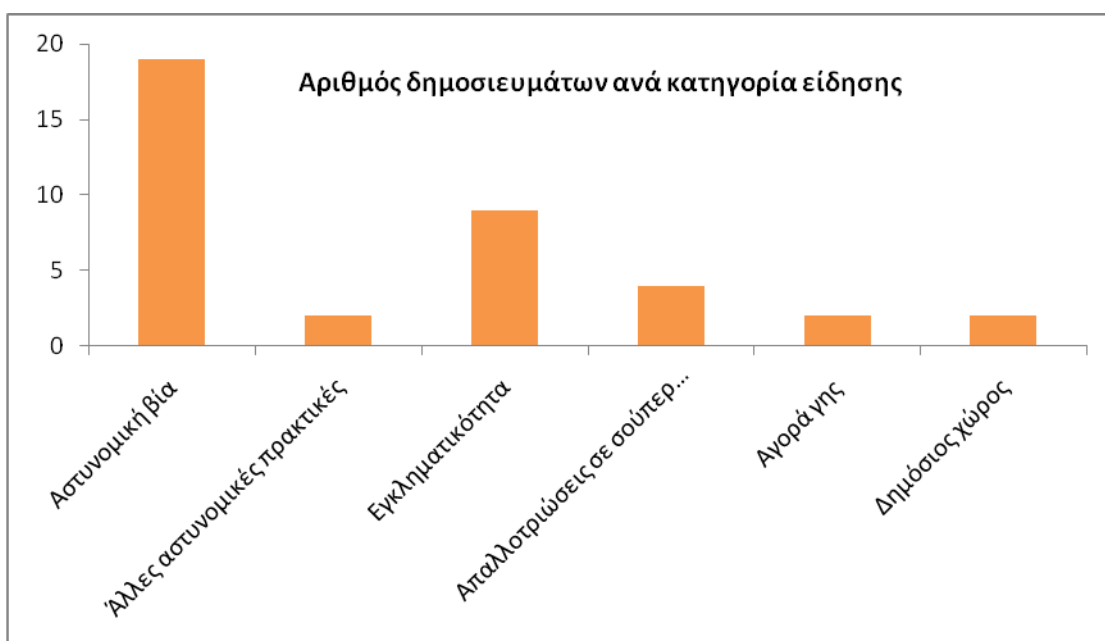
#### ε. Δημόσιος χώρος (2)

Αύγουστος 2008: «Εκατοντάδες Αφγανοί στήνονται στην Αχαρνών για μεροκάματο».

Συμπερασματικά: Από το παραπάνω δημοσίευμα –αλλά και ως πληροφορία ενταγμένη σε άλλα δημοσιεύματα–, καθώς και από τις άτυπες συζητήσεις που έγιναν με κατοίκους της περιοχής, υπάρχει η ένδειξη ότι, μερικούς μήνες πριν από την έναρξη της αστικής σύγκρουσης όπως την προσδιορίσαμε παραπάνω, παρατηρήθηκε **μαζική παρουσία άνεργων Ασιατών μεταναστών στο δημόσιο χώρο (και ιδιαίτερα στην Πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα)**. Βέβαια, η τεκμηρίωση αυτής της υπόθεσης απαιτεί μια πιο επισταμένη έρευνα μέσα από μια ευρεία γκάμα συνεντεύξεων και ανάλυση στοιχείων επίσημων φορέων.

Τέλος, μολονότι μια ποσοτική προσέγγιση στην ανάλυση λόγου είναι αρκετά επισφαλής, παραθέτουμε ένα διάγραμμα με τον αριθμό των δημοσιευμάτων ανά κατηγορία είδησης όπως περιγράφηκε παραπάνω. Το διάγραμμα δίνει ένα ενδεικτικό μέγεθος των θεμάτων που απασχολούσαν την τοπική κοινωνία πριν από την καταγιστική εμφάνιση του δημόσιου απορριπτικού λόγου και των αντίστοιχων πρακτικών από το Νοέμβριο του 2008 και έπειτα.

Ας σημειωθεί ότι ο αριθμός των δημοσιευμάτων δεν υποδηλώνει αντίστοιχο αριθμό γεγονότων (μπορεί περισσότερα δημοσιεύματα να αναφέρονται στο ίδιο γεγονός, είτε προσθέτοντας πληροφορίες είτε περιγράφοντας δευτερογενή αποτελέσματα του αρχικού γεγονότος είτε ερευνώντας το από διαφορετική σκοπιά και με διαφορετικά μέσα – κοινωνικό ρεπορτάζ, σχολιασμός). Παρ' όλα αυτά, αποτελεί μάλλον ένα ενδεικτικό μέγεθος της έντασης και της έκτασης με την οποία ένα γεγονός απασχόλησε την «κοινή γνώμη».



## **Ανάλυση λόγου κοινωνικών ομάδων**

(ανάλυση «απορριπτικού» και «συμβιωτικού» λόγου / ανάλυση της κυρίαρχης μνήμης)

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΟΛΔΑΤΟΥ

Παρακάτω παρατίθεται η κατ' αντιπαραβολή ανάλυση λόγου δύο κειμένων τοπικών ομάδων (χαρακτηριστικών του «απορριπτικού» και «συμβιωτικού» λόγου) καθώς και συμπεράσματα από τις άτυπες συζητήσεις που κάναμε με κατοίκους, τα οποία σχετίζονται με τη συγκρότηση μιας κυρίαρχης μνήμης για την περιοχή.

### **3.2.3.1. Ανάλυση του «απορριπτικού» και του «συμβιωτικού» λόγου (μέσα από την αντιπαραβολή δύο κειμένων τοπικών ομάδων)**

Προσεγγίζοντας τα δύο κείμενα κατοίκων της περιοχής που προαναφέρθηκαν («Μεγάλος αριθμός μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή και οι τραγικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία» της «Επιτροπής Κατοίκων Αγίου Παντελεήμονα» και «Κενά και πλήρη – Η δυναμική της πόλης – Η περίπτωση του Αγίου Παντελεήμονα» της «Αρχιτεκτονικής Ομάδας Κίνησης Κατοίκων του Διαμερίσματος Δήμου Αθηναίων»), παραθέτουμε έναν πίνακα με κάποια από τα βασικά δεδομένα της ανάλυσης λόγου όπως τα αναγνώσαμε.

Ας σημειωθεί ότι τα δύο κείμενα παρέχουν και άλλες δυνατότητες ανάλυσης πέρα από αυτές που αξιοποιήσαμε, όμως το βασικό μας κριτήριο σ' αυτήν εδώ την ερευνητική διαδικασία ήταν η κατ' αντιπαραβολή ανάγνωσή τους – βάσει της οποίας οργανώσαμε και τις κοινές κατηγορίες διερεύνησης («αιτίες», «προβλήματα», «αιτήματα» / «ανάγκες» της περιοχής, κατηγορίες η ύπαρξη των οποίων διαπιστώνεται και στα δύο κείμενα).

	«ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ [...]» «Επιτροπή Κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα»	11/ 2008	«ΚΕΝΑ ΚΑΙ ΠΛΗΡΗ – Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ [...]» «Αρχιτεκτονική Ομάδα Κίνησης Κατοίκων δου Δ/τος»	10/ 2010
<b>ΑΙΤΙΕΣ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ</b>	<p><b>Η ύπαρξη μεγάλου αριθμού μεταναστών.</b></p> <p>(Ο λόγος της Επιτροπής επικεντρώνεται στο μεγάλο πλήθος των μεταναστών. Με έναν αυθαίρετο συλλογισμό, ο οποίος περιλαμβάνει γενικεύσεις και αυθαίρετες αριθμητικές αναγωγές<sup>5</sup>, υποστηρίζεται ότι ο πληθυσμός της περιοχής περιλαμβάνει 85% μετανάστες –600.000–, το οποίο επιπλέον παρουσιάζεται ως αντικειμενικό γεγονός και όχι ως εκτίμηση).</p> <p>Δεν γίνεται καμία κοινωνική ή ιστορική ανάλυση.</p>		<p><b>Ιστορικές και κοινωνικές αιτίες.</b></p> <p>Εκτενής κοινωνικο-ιστορικο-χωρική επισκόπηση:  <b>ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ:</b> Απουσία κοινωνικών χωρικών πολιτικών (υψηλοί Σ.Δ., απουσία κοινωφελών χρήσεων / κοινόχρηστων χώρων) ► περιβαλλοντική υποβάθμιση ► σταδιακή εγκατάλειψη από μεσαία στρώματα (δεκ. '70 κ.ε.) ► πτώση τιμών γης ► κατοίκηση πρώτων μεταναστών (π. 1985)  <b>ΔΕΚΑΕΤΙΑ '90:</b> Μεταναστευτική νομοθεσία ► άνοδος εγκληματικότητας (η ανεργία των μεταναστών τούς ωθεί στην παραβατικότητα, στήνονται συμμορίες με τη συμμετοχή Ελλήνων, φαινόμενα διαφθοράς της Αστυνομίας) ► περαιτέρω υποβάθμιση ► συνεχόμενη πτώση τιμών γης ► έλευση νέου κύματος μεταναστών (μετά το 2000)  <b>ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ:</b> Απουσία κοινωνικής πολιτικής ► όξυνση φαινομένων υποβάθμισης («κύκλος υποβάθμισης») Ανάπτυξη <b>ρατσιστικού/φασιστικού λόγου</b></p>	
<b>ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Μεγάλη εγκληματικότητα, αποκλειστικά από αλλοδαπούς.</li> <li>Συνεχής πτώση των τιμών των ακινήτων. Υποστηρίζεται ότι τα τελευταία 10-15 χρόνια οι Έλληνες αναγκάστηκαν να φύγουν («μία από τις μεγαλύτερες αναγκαστικές εσωτερικές μεταναστεύσεις των Ελλήνων σε περίοδο ειρήνης») [ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΜΟΣ]. Ως πρόβλημα αναφέρεται, εκτός από την αποκλειστική πλέον κατοίκηση ηλικιωμένων, και η μη κατοίκηση πλέον επωνύμων.</li> <li>Ως πρόβλημα αναφέρεται η κυριαρχία της μεταναστευτικής επιχειρηματικότητας.</li> <li>Προβλήματα υγιεινής που οφείλονται στο χωρικό συνωστισμό μεταναστών στα διαμερίσματα («ένοικοι [...] κτηνοβατούν στα πρόβατα») και στη χρήση των δημόσιων χώρων από μετανάστες.</li> <li>Ύπαρξη πολλών μεταναστών στους δημόσιους χώρους. «Η μοναδική παιδική χαρά [...] παιδοκρατείται από μετανάστες».</li> <li>«Προβλήματα αισθητικής».</li> </ul>		<p>Ο λόγος για τα προβλήματα της περιοχής αρθρώνεται μέσα στην ιστορικο-κοινωνική επισκόπηση που προηγήθηκε, η οποία αντιμετωπίζεται ως το ευρύτερο συγκείμενο της υποβάθμισης. Δεν αρθρώνεται πάνω στον ανταγωνισμό ντόπιων - μεταναστών αλλά πάνω στα «προβλήματα της περιοχής», στοιχείο που παραπέμπει στην αναγκαιότητα της συμβίωσης και όχι της απόρριψης.</p>	
<b>ΑΝΑΓΚΕΣ / ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ</b>	<p>«Αιτήματα» για την περιοχή:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Έλεγχος και καταγραφή των μεταναστών.</li> <li>Υγειονομικοί έλεγχοι σε ανθρώπους και κτίρια.</li> <li>Αστυνομική 24ωρη παρουσία σε δημόσιους χώρους.</li> <li>Ποσόστωση μεταναστών.</li> </ol> <p>Συνοπτικά:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Περιορισμός του αριθμού των μεταναστών.</li> <li>Θεσμική επιτήρηση της δημόσιας τάξης, υγιεινής και ασφάλειας.</li> </ul>		<p>«Ανάγκες περιοχής»:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Αθλητισμός και ψυχαγωγία των παιδιών: Παιδικές χαρές σε όλες τις πλατείες για όλα τα παιδιά.</li> <li>Εξέυρεση κτιρίων για τις στεγαστικές ανάγκες όλων των κατοίκων. Παρουσιάζεται εκτενής καταγραφή του κτιριακού αποθέματος της περιοχής ώστε κενά κτίρια να αξιοποιηθούν για κοινωνικές και στεγαστικές ανάγκες. Τα ετοιμόρροπα να κατεδαφιστούν για να δημιουργηθούν ελεύθεροι χώροι.</li> <li>Δημιουργία δημόσιων τουαλετών και δημόσιων λουτρών.</li> <li>Σίτιση αστέγων και φτωχών.</li> </ol> <p>Συνοπτικά:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Πολιτικές πρόνοιας στη σίτιση, στέγαση, υγιεινή, ψυχαγωγία.</li> <li>Ενίσχυση των δημόσιων εξυπηρετήσεων για ντόπιους και μετανάστες.</li> <li>Συγκεκριμένη πρόταση αξιοποίησης του κενού οικιστικού αποθέματος.</li> </ul>	

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Και οι δύο λόγοι επισημαίνουν φαινόμενα υποβάθμισης και επισφαλούς διαβίωσης στην περιοχή. Στον απορριπτικό λόγο η έννοια της υποβάθμισης αφορά κυρίως τη ζωή των ντόπιων. Στον συμβιωτικό λόγο η έννοια της υποβάθμισης αφορά τη ζωή τόσο των ντόπιων όσο και των μεταναστών. Άρα ο συμβιωτικός λόγος διακρίνεται από το στοιχείο της *συμπεριληπτικότητας* και της *οικουμενικότητας*, ενώ ο απορριπτικός από το στοιχείο του *αποκλεισμού* και της *εμμονής στην ταυτότητα*.
- Ο συμβιωτικός λόγος εξετάζει τα *κοινωνικο-ιστορικά συγκείμενα* μέσα στα οποία τοποθετεί τις συγκρούσεις. Ο απορριπτικός λόγος εξαντλείται στον προσδιορισμό «*ένοχων υποκειμένων*» χωρίς να εξετάζει τα ευρύτερα πλαίσια μέσα στα οποία αυτά τα υποκείμενα κατασκευάζονται.
- Ο απορριπτικός λόγος, πέρα από προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης του δημόσιου χώρου, αντιμετωπίζει και ως πρόβλημα την ίδια την ύπαρξη των μεταναστών στο δημόσιο χώρο καθώς και την κυριαρχία της μεταναστευτικής επιχειρηματικότητας επάνω στην ντόπια.
- Ο απορριπτικός λόγος χρησιμοποιεί τη *γενίκευση*, τον *αναγωγισμό*, τον *αναχρονισμό*, την *υπερβολή*, καθώς και μία *επιστημονικοφανή εκφορά*, που όμως διαστρεβλώνει βασικές αρχές της επιστημονικής προσέγγισης.
- Ο απορριπτικός λόγος διεκδικεί *πολιτικές ελέγχου και περιστολής των δικαιωμάτων*. Ο συμβιωτικός λόγος διεκδικεί *πολιτικές επέκτασης των δικαιωμάτων*.

<sup>5</sup> Στο κείμενο αυτό υποστηρίζεται ότι ο αριθμός των μεταναστών που κατοικούν στην «ευρύτερη περιοχή [του Αγ. Παντελεήμονα - Πλ. Αττικής]» («από τον Αγ. Παύλο ως τον Αγ. Νικόλαο και από τη Λιοσίων ως την Πατησίων») ανέρχεται στις 600.000, δηλαδή σε ποσοστό 85% του τοπικού πληθυσμού και 40% του συνολικού πληθυσμού των μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα.

Οι λογοθετικοί μηχανισμοί που επιστρατεύονται προκειμένου να «τεκμηριώσουν» το παραπάνω συμπέρασμα έχουν ως αφετηρία τους «τα επίσημα κρατικά στοιχεία [που] κάνουν λόγο για περίπου 1.500.000 ανθρώπους από άλλες χώρες του κόσμου που βρήκαν καταφύγιο στην Ελλάδα» και συνίστανται σε:

- μια αυθαίρετη αναγωγή του ποσοστού αυτού στην περιοχή, αναγωγή που καταλήγει σ' ένα πρώτο συμπέρασμα ότι στην περιοχή κατοικούν 100.000 περίπου αλλοδαποί (οι συντάκτες μοιάζει να μη γνωρίζουν ότι ο πληθυσμός αυτός μπορεί να κατανέμεται ανισομερώς στο χώρο).

- μια παράθεση των ποσοστών των Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν «σε μερικά [...] Δημοτικά της περιοχής μας», που οδηγεί στο επίσης αυθαίρετο συμπέρασμα ότι αντίστοιχα πρέπει να είναι και τα ποσοστά του μεταναστευτικού πληθυσμού – συμπέρασμα το οποίο αυτόματα «διορθώνει» την προηγούμενη εκτίμηση περί 15% ποσοστού μεταναστών στην περιοχή σε 68,8% (αναγωγή που προϋποθέτει ότι όλοι οι κάτοικοι έχουν παιδιά στο Δημοτικό – γεγονός που έρχεται σε ευθεία αντίφαση με το στοιχείο που υποστηρίζεται στο κείμενο ότι οι περισσότεροι ντόπιοι κάτοικοι είναι ηλικιωμένοι).

- μια αυθαίρετη «διόρθωση» του παραπάνω ποσοστού με την προσθήκη του ποσοστού «των παράνομων και μη καταγεγραμμένων μεταναστών» κ.ά., η οποία καταλήγει στο τελικό «συμπέρασμα» ότι οι μετανάστες της περιοχής ανέρχονται στο 85% του τοπικού πληθυσμού (και αν ακόμα είναι θεμιτή μια τέτοια καταρχήν διόρθωση, η αναγωγή του 68,8% στο 85% είναι τελείως αυθαίρετη).



Βασικό συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι τόσο ο απορριπτικός όσο και ο συμβιωτικός λόγος μιλούν για υποβάθμιση της περιοχής. Όμως σε αυτή τη διαπίστωση μοιάζει να εξαντλείται η συμπόρευση των δύο λόγων. Ήδη από την περιγραφή του προβλήματος διαφαίνεται η διαφορετική σκοπιά από την οποία βλέπουν την «υποβάθμιση»: ο απορριπτικός λόγος την ταυτίζει με προβλήματα που παρατηρούνται στη διαβίωση των ντόπιων κατοίκων, ενώ ο συμβιωτικός λόγος αντιμετωπίζει με ισότιμο τρόπο τα δικαιώματα τόσο των ντόπιων όσο και των μεταναστών.

Στη συνέχεια, ο απορριπτικός λόγος δομείται πάνω στη βασική παραδοχή ότι για την υποβάθμιση της περιοχής ένοχο είναι το μεταναστευτικό υποκείμενο και στο συνακόλουθο συλλογισμό ότι λύση στο πρόβλημα μπορεί να δοθεί με τον κρατικό έλεγχο του αριθμού των μεταναστών που εισέρχονται στη χώρα καθώς και με την κρατική επιτήρηση της δημόσιας τάξης, υγείας και ασφάλειας.

Αντίθετα, ο συμβιωτικός λόγος δομείται πάνω στη βασική παραδοχή ότι για την υποβάθμιση της περιοχής ενοχοποιούνται ιστορικές και κοινωνικές παράμετροι που αλληλοδιαπλέκονται (η μεταπολεμική απουσία κοινωνικών χωρικών πολιτικών, η μεταναστευτική νομοθεσία που οδηγεί στην εγκληματικότητα, η διαχρονική απουσία κοινωνικής πολιτικής) και στο συνακόλουθο συλλογισμό ότι μόνο με κοινωνικές πολιτικές μπορεί να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της υποβάθμισης.

Τέλος, όσον αφορά τον τρόπο δόμησης των δύο λόγων, ο απορριπτικός λόγος δίνει έμφαση στον τεράστιο (όπως υποστηρίζει) αριθμό των μεταναστών στην περιοχή, ισχυρισμό που επιχειρεί να τεκμηριώσει μέσα από αυθαίρετες αναγωγές και γενικεύσεις, ενώ ο συμβιωτικός λόγος δίνει έμφαση στις δυνατότητες αξιοποίησης του λανθάνοντος δυναμικού της περιοχής (μέσα από μια διεξοδική καταγραφή του κτιριακού της αποθέματος). Δεν είναι βέβαια τυχαίο ότι ο συγκεκριμένος συμβιωτικός λόγος δομείται από μία ομάδα «ειδικών» (αρχιτεκτονική ομάδα), η οποία αξιοποιεί τις επιστημονικές τους γνώσεις μέσα από μια ερευνητική μεθοδολογία καταγραφής του λανθάνοντος κτιριακού δυναμικού προκειμένου να συμβάλει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων διαβίωσης – μέσα σε μια λογική διερεύνησης και διεκδίκησης χωρικών (και ευρύτερων) πολιτικών κοινωνικά προσανατολισμένων.

### **3.2.3.2. Ανάλυση της κυρίαρχης μνήμης για την περιοχή (μέσα από συμμετοχική παρατήρηση)**

Τόσο από το προαναφερθέν κείμενο της «Επιτροπής Κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα» όσο και από τις άτυπες συζητήσεις που κάναμε στη γειτονιά,

διαπιστώσαμε ότι είναι διάχυτος (αν όχι κυρίαρχος) ένας συγκεκριμένος μνημονικός λόγος για την περιοχή. Στο πλαίσιο δηλαδή του κυρίαρχου λόγου, συγκροτείται και εκφράζεται και μια κυρίαρχη μνήμη, η οποία εκφέρεται μέσω μιας αφήγησης η οποία αντιμετωπίζει χρονικά την έλευση των μεταναστών με την έναρξη υποβάθμισης της γειτονιάς: αιτία για την υποβάθμιση της περιοχής θεωρεί τη μετανάστευση, μοιάζοντας να διαγράφει από το μνημονικό πεδίο την προγενέστερη περίοδο εγκατάλειψης του κέντρου από μια μεγάλη μερίδα των μεσαίων στρωμάτων.

Ας συνοψίσουμε τη συγκεκριμένη αφήγηση προκειμένου να την αποδομήσουμε/αναλύσουμε: *«Οι κάτοικοι του Αγ. Παντελεήμονα αναπολούν την εποχή πριν από την έλευση των μεταναστών, τότε που η γειτονιά τους είχε αίγλη, ενώ σήμερα χαρακτηρίζεται από την παρουσία χιλιάδων μεταναστών, οι οποίοι συνιστούν απειλή για τη δημόσια ασφάλεια και υγεία»*<sup>6</sup>. Αν δεχθούμε λοιπόν ότι η συγκεκριμένη αφήγηση αποτελεί κατεξοχήν κατασκευή συλλογικής μνήμης, το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσον η μνήμη αυτή ανταποκρίνεται στην ιστοριογραφική πραγματικότητα του πρόσφατου παρελθόντος. Ας αποδομήσουμε όμως την αφήγηση:

1. *«Οι κάτοικοι του Αγ. Παντελεήμονα...»* Είναι προφανές ότι δεν πρόκειται για όλους τους κατοίκους: ο λόγος εδώ γενικεύει προκειμένου να προσδώσει το κύρος της καθολικής ισχύος στην αφήγηση που θα ακολουθήσει. Είναι αναμφισβήτητο ότι υπάρχουν κάτοικοι που δεν υιοθετούν την παραπάνω αφήγηση, αλλά η «ορατότητά» τους εξαρτάται από την πρόσβαση που έχουν στο δημόσιο λόγο. Μέσα στο πλαίσιο ενός κυρίαρχου απορριπτικού λόγου, που απολαμβάνει και θεσμική υποστήριξη, οποιοσδήποτε συμβιωτικός λόγος αντιμετωπίζεται καχύποπτα και τα υποκείμενα που τον εκφέρουν στιγματίζονται.

2. *«...αναπολούν την εποχή πριν από την έλευση των μεταναστών, τότε που η γειτονιά τους είχε αίγλη...»* Εφόσον η μαζική έλευση μεταναστών στην περιοχή ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τότε η εποχή πριν από την έλευσή τους παραπέμπει σε όλη την περίοδο μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Όμως, η έλευση των μεταναστών αποτέλεσε άραγε την αφετηρία της υποβάθμισης της περιοχής ή μήπως η τελευταία βρισκόταν ήδη σε εξέλιξη πριν από την άφιξή τους; Η μελέτη ερευνών για το κέντρο αποδεικνύει ότι δυναμικά τμήματα της μεσαίας και ανώτερης τάξης άρχισαν να εγκαταλείπουν την ευρύτερη περιοχή του κέντρου από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και να «μετακινούνται σταδιακά και σταθερά προς τα

---

<sup>6</sup> Ας σημειωθεί εδώ ότι η προαναφερθείσα πρόταση δεν αποτέλεσε κάποια πραγματική ρήση, συγκροτήθηκε όμως ως ο κοινός τόπος των αφηγήσεων των οποίων υπήρξαμε αποδέκτες. Να σημειώσουμε επίσης ότι οι περισσότερες αφηγήσεις με κατηγορηματικότητα ταύτιζαν την έναρξη της υποβάθμισης της περιοχής με την έλευση των μεταναστών.

βορειοανατολικά και τα νότια προάστια» (Μαλούτας, 2011), εξαιτίας τόσο της προϊούσας περιβαλλοντικής υποβάθμισης του αθηναϊκού κέντρου όσο και της δυνατότητας κάποιων μερίδων να βιώσουν το «ελληνικό αστικό όνειρο» στα προάστια. Η σταδιακή εγκατάλειψη του οικιστικού ιστού της περιοχής και η συνεχιζόμενη περιβαλλοντική υποβάθμιση του κέντρου συνέβαλαν στη σταδιακή μείωση των τιμών γης στην περιοχή, η οποία έκανε το, φτηνό πλέον, οικιστικό απόθεμα ελκυστικό για την ταξικά κατώτερη και επισφαλή κατηγορία των νεοαφιχθέντων μεταναστών. Άλλωστε, κάτι τέτοιο μοιάζει απολύτως λογικό, εφόσον φτωχά τμήματα του πληθυσμού (όπως είναι οι μετανάστες) δεν θα μπορούσαν ποτέ να κατοικήσουν σε περιοχές που περιβάλλονται από «αίγλη» μέσα στα συμφραζόμενα της καπιταλιστικής κοινωνίας: τέτοιες «αναβαθμισμένες» –και άρα σχετικά ακριβές– περιοχές είναι, κατά κανόνα, απαγορευτικές για τις οικονομικές δυνατότητες υποβαθμισμένων οικονομικά στρωμάτων.

Τα λογοθετικά συγκείμενα της «αίγλης» παίζουν έναν επίσης σημαντικό ρόλο, εφόσον, στις περισσότερες συζητήσεις που είχαμε, οι κάτοικοι τοποθετούσαν (επιλεκτικά) την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα στο χωρικό πλαίσιο της προς ανατολάς γειτνιάσής της με την περιοχή της Κυψέλης, και συγκεκριμένα με τη Φωκίωνος Νέγρη: επρόκειτο για περιοχές που, μέχρι τη δεκαετία του 1970 περίπου, κατοικούνταν από μια ισχυρή αστική-μεσοαστική τάξη. Όταν λοιπόν οι κάτοικοι μιλούσαν για την «αίγλη» που είχε η περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα –κυρίως κατά τη δεκαετία του 1960–, αναφέρονταν συνειρμικά και «επικουρικά» στην «αίγλη» της Κυψέλης, και συγκεκριμένα της Φωκίωνος Νέγρη (όπου, εκτός των άλλων, σύχναζε και πλήθος επωνύμων της εποχής). Αντίθετα, όταν η ανάμνηση εκαλείτο να οδεύσει προς τα δυτικά (προς το Σταθμό Λαρίσης), τότε ανασύρονταν μνήμες υποβάθμισης. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η ανάμνηση της «αίγλης» δεν είναι ούτε χωρικά ούτε ταξικά ουδέτερη ως προς τον προσανατολισμό της: είναι σαφώς στραμμένη προς την ανατολική πλευρά της πόλης, επιχειρώντας να αντλήσει το όραμα και, τελικά, τη νομιμοποίησή της από μια πάλαι ποτέ κραταιά αστική τάξη του κέντρου.

Έτσι λοιπόν, μέσα στο πλαίσιο της προϊούσας και εξελισσόμενης υποβάθμισης της γειτονιάς και της κυριαρχίας της ξενοφοβίας (ιδιαίτερα μέσα σ' ένα πλαίσιο εθνικής και διεθνούς οικονομικής κρίσης), είναι ίσως αναμενόμενο αφενός το παρελθόν να εξιδανικεύεται και αφετέρου οι σύγχρονοι παρίες να ενοχοποιούνται. Και, μέσα σε αυτά τα συγκείμενα της απογοήτευσης και της απόγνωσης, είναι ίσως εύκολο να λησμονηθεί ότι η πορεία της υποβάθμισης ήταν ήδη, πριν από την έλευση των μεταναστών, με κάποιους τρόπους προδιαγεγραμμένη.

3. «...ενώ σήμερα χαρακτηρίζεται από την παρουσία χιλιάδων μεταναστών, οι οποίοι συνιστούν απειλή για τη δημόσια ασφάλεια και υγεία». Με έναν αντίστοιχο, αλλά αντίστροφο τρόπο, η –περισσότερο υποβαθμισμένη

σήμερα σε σχέση με το παρελθόν– περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα μοιάζει να αποστρέφεται ό,τι την τραβά σε μια ταξική κατακρήμνιση: η ολοένα αυξανόμενη προλεταριοποίηση της περιοχής μέσω της κατοίκησης της από εξαθλιωμένους και εξαθλιωνόμενους μετανάστες τρομοκρατεί τα μεσαία στρώματα των κατοίκων (τους γηγενείς και ίσως όσους από τους μετανάστες εντάσσονται σιγά σιγά στην κοινωνική νόρμα), οι οποίοι αποστρέφουν την κεφαλή από τους παρίες, απορρίπτοντάς τους ως μιάσματα. Παράλληλα με μια τέτοια ανάγνωση, δεν ίσως τυχαία η εστίαση του λόγου όχι μόνο στην «εγκληματικότητα των ξένων» αλλά και σε θέματα υγιεινής, καθαριότητας, ακόμα και αισθητικής<sup>7</sup>.

---

<sup>7</sup> Φυσικά, μέσα στο πλαίσιο του φαύλου κύκλου της υποβάθμισης, στο οποίο η εγκληματικότητα δείχνει να αυξάνεται –όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται στο κείμενο της «Αρχιτεκτονικής Ομάδας της Κίνησης Κατοίκων 6<sup>ου</sup> Διαμερίσματος» (2010)– καθώς και στο πλαίσιο της κερδοσκοπίας πάνω στη γη (με την ενοικίαση, για παράδειγμα, διαμερισμάτων σε υπερβολικά πολλούς μετανάστες), τα προβλήματα της ασφάλειας και της υγιεινής είναι πλέον υπαρκτά και εμφανή τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο χώρο. Μόνο που, μέσα στο πλαίσιο του ρατσιστικού λόγου, οι λύσεις δεν αναζητούνται στον περιορισμό της κερδοσκοπίας και στην υποστήριξη της περιοχής μέσα από πολιτικές πρόνοιας, αλλά σε λογικές εθνοτικής καθαρότητας.

#### 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ερευνητική μας εργασία και επιβεβαιώνει τις βασικές αρχές των φιλοσοφικο-κοινωνικών προσεγγίσεων του λόγου είναι ότι η κοινωνική δράση της απόρριψης των μεταναστών νομιμοποιείται μέσα σε ένα ευρύτερο (θεσμικό, μιντιοκρατικό αλλά και κοινωνικό) πλαίσιο απορριπτικού λόγου.

Ο λόγος των επίσημων φορέων του κράτους, αλλά και ο λόγος των ΜΜΕ καθώς και άλλων επίσημων θεσμών, εκφέρεται είτε παράγοντας πολιτική είτε προκειμένου να προλειάνει το (κοινωνικό) έδαφος ώστε να γίνει αποδεκτή μία πολιτική. Και οι πολιτικές που κυρίως μοιάζουν να έχουν ανάγκη το λόγο της απόρριψης των μεταναστών στη σύγχρονη συγκυρία είναι είτε πολιτικές που ευνοούν την κερδοσκοπία πάνω στη γη και απειλούνται από την παρουσία εξαθλιωμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ., πολιτικές εξευγενισμού, ή, έστω, αναγγελίας αναπλάσεων) είτε γενικότερες πολιτικές που στηρίζονται σε λογικές καταστολής και εθνικής καθαρότητας.

Μέσα στο πλαίσιο ενός τέτοιου λόγου –και παράλληλα με το αίσθημα της ανασφάλειας και της πτώσης της ποιότητας ζωής που ενισχύονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης και σε περιοχές όπου έχει ξεκινήσει ο «φαύλος κύκλος» της υποβάθμισης–, κυρίαρχες αξίες μοιάζει να είναι η οικονομική αξία της γης και τα οικονομικά συμφέροντα της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Οτιδήποτε θίγει αυτές τις αξίες αλλά και οτιδήποτε θίγει τα πολιτισμικά στερεότυπα της παραδοσιακής κοινωνίας, όπως η χρήση του χώρου από πολιτισμικά διαφορετικές και –κυρίως– οικονομικά ασθενέστερες, έως εξαθλιωμένες, ομάδες (όπως είναι οι μετανάστες), μοιάζει να βιώνεται ως απειλή και να θίγει ευρύτερες αξίες στο φαντασιακό των παλαιότερων κατοίκων, όπως τις αξίες της «πατρίδας» ή της «θρησκείας».

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο λόγου, αλλά και στο ευρύτερο πλαίσιο υποβάθμισης της περιοχής και αύξησης φαινομένων αποκλεισμού και εγκληματικότητας, το συλλογικό φαντασιακό κατασκευάζει και μια συλλογική μνήμη, η οποία απαλείφει την προ-μεταναστευτική περίοδο περιβαλλοντικής υποβάθμισης της γειτονιάς και εγκατάλειψής της από τα πιο δυναμικά κομμάτια της μεσαίας τάξης, επικεντρώνοντας στην έλευση των μεταναστών ως την απαρχή όλων των σημερινών χωρο-κοινωνικών προβλημάτων. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, καθώς και στο ευρύτερο πλαίσιο της κρίσης, το παρελθόν μοιάζει να εξιδανικεύεται και να αντλεί μεγάλο ποσοστό της «αίγλης» του στρεφόμενο προς τα ανατολικά (Κυψέλη, ειδικότερα Φωκίωνος Νέγρη).

Παράλληλα, ο απορριπτικός λόγος που εκφέρει μερίδα των κατοίκων της περιοχής, ενώ λειτουργεί προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης του λό-

γου των θεσμών και άρα της άσκησης πολιτικής, λειτουργεί επίσης προς την κατεύθυνση νομιμοποίησης της άσκησης βίας προς τους μετανάστες. Βασικό του εργαλείο είναι η ανάπτυξη του πανικού και του φόβου: φόβου τόσο απέναντι στο μεταναστευτικό υποκείμενο καθ'εαυτό (και εδώ έρχονται στην υπηρεσία του λόγου αναπαραστάσεις των μεταναστών ως εχθρών – της «Δύσης», της «Ορθοδοξίας»<sup>8</sup>–, ως a rrioi εγκληματιών ή μiasμάτων) όσο και απέναντι στην απώλεια «κεκτημένων» των ντόπιων (μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ακόμα και η μεταναστευτική επιχειρηματικότητα θεωρείται απειλή).

Ο φόβος άλλωστε απέναντι στους μετανάστες είναι το βασικό εργαλείο που αντιστρέφει τις έννοιες του ισχυρού και του αδύναμου στο δίπολο παλαιότεροι κάτοικοι - νεοαφιχθέντες μετανάστες και απενοχοποιεί τους παλαιότερους κατοίκους, κάνοντάς τους να αισθάνονται απειλούμενοι ώστε να γίνονται ηθικά επιτρεπτές επιθετικές αντιμεταναστευτικές πρακτικές. Έτσι λοιπόν, ο απορριπτικός λόγος, μέσω της δημιουργίας του φόβου, παρουσιάζει την κυρίαρχη ομάδα ως απειλούμενη προκειμένου να δικαιολογήσει και να σταθεροποιήσει την κυριαρχία της.

Ο φόβος επίσης, ως εργαλείο, είναι αναγνώσιμος και σε όποιον δεν συναινεί στις επιταγές του ρατσιστικού λόγου, σύμφωνα με την εκβιαστική λογική «όποιος δεν είναι φίλος μας είναι εχθρός μας». Τέλος, τα υποκείμενα τα οποία άμεσα και κατεξοχήν απειλεί ο φόβος είναι οι ίδιοι οι μετανάστες και οι μετανάστριες, που ζουν καθημερινά με την απειλή είτε μιας «απλής» προσβολής είτε αστυνομικών ελέγχων και βίας είτε πογκρόμ «αγανακτισμένων» κατοίκων είτε (όσοι δεν έχουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα) της απέλασης.

Τέλος, τα νοητικά εργαλεία του απορριπτικού λόγου δείχνουν συχνά να αγνοούν κάποιες από τις θεμελιώδεις αρχές του ορθού λόγου, ο οποίος συσκοτίζεται από το αίσθημα πανικού και υπερβολής που ο απορριπτικός λόγος διαχέει. Επιστρατεύονται έτσι αοριστίες, γενικεύσεις, αναχρονισμοί, ακόμα και διαστρεβλώσεις γεγονότων, προκειμένου να περιβληθούν με κύρος οι ισχυρισμοί των φορέων αυτού του λόγου. Μοιάζει λοιπόν ο απορριπτικός λόγος να στηρίζεται περισσότερο στη διάχυση του φόβου και λιγότερο σε μια νηφάλια εκτίμηση των πραγμάτων.

Κλείνοντας, ας επισημάνουμε ότι σε περιόδους κρίσης, όπως αυτή που διανύουμε, οι κοινωνικές αντιπαραθέσεις οξύνονται. Στην πολύπλοκα εξουσιαστική κοινωνική πυραμίδα, οι διάφορες κοινωνικές ομάδες τείνουν να υπερασπίζονται τα κεκτημένα τους, συχνά σε βάρος των λιγότερο προνο-

---

<sup>8</sup> «Ομάδα 300 περίπου Ασιατών μεταναστών συγκεντρώθηκαν έξω από τον Ιερό Ναό του Αγίου Παντελεήμονα και με οργή και με θυμό εκραύγαζαν επί μία τουλάχιστον ώρα “Κάτω η Ορθοδοξία”, “Κάτω ο Χριστός”» («Επιτροπή Κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα», 2008).

μιούχων ομάδων. Σ' αυτές τις περιόδους επίσης είναι που το κράτος τείνει να χάνει το εξισορροπητικό προφίλ του και συχνά να παίρνει ανοιχτά θέση ενάντια στις πιο εξαθλιωμένες ομάδες, επιχειρώντας να τις αποβάλει από τον κοινωνικό κορμό.

Σ' αυτές τις περιόδους η αντιπαράθεση «απορριπτικού» και «συμβιωτικού» λόγου οξύνεται και τα κοινωνικά διακυβεύματα τείνουν να επεκτείνονται εκτός από την οικονομική και στην αξιακή σφαίρα. Μοιάζει λοιπόν, σ' αυτές τις περιόδους να είναι όσο ποτέ άλλοτε αναγκαία η ενίσχυση του λόγου της «συμβίωσης», η διάχυση πρακτικών αλληλεγγύης και η επαναδιεκδίκηση πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αράπογλου, Βασίλης / Καβουλάκος, Κάρολος-Ιωσήφ / Κανδύλης, Γιώργος / Μαλούτας, Θωμάς (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 107, Οκτώβριος - Δεκέμβριος, σ. 57-66.

Αρχιτεκτονική Ομάδα Κίνησης Κατοίκων του Διαμερίσματος Δήμου Αθηναίων, «Κενά και πλήρη – Η δυναμική της πόλης – Η περίπτωση του Αγίου Παντελεήμονα», [http://www.hiddenathens.info/wp-content/uploads/2010/12/ag-Pantelehmonas\\_txt.pdf](http://www.hiddenathens.info/wp-content/uploads/2010/12/ag-Pantelehmonas_txt.pdf), τελευταία επίσκεψη 19/11/2011

Δράση για την Αθήνα του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη (2010), «Προτάσεις για το ιστορικό και εμπορικό κέντρο της Αθήνας», <http://www.zoomnews.gr/wp-content/uploads/2010/06/istorikokentro.doc>, τελευταία επίσκεψη 18/11/2011

Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας Περιβάλλοντος της Βουλής των Ελλήνων (2010), «Ένα σχέδιο για το ιστορικό κέντρο της Αθήνας», <http://www.anoihtipoli.gr/blog-syneisfores/ena-schedio-gia-to-istoriko-kentro-tis-athinas>, τελευταία επίσκεψη 18/11/2011

*Ελευθεροτυπία*, 2005: 30/10, 8/11, 11/12  
2006: 5/1, 20/2, 27/3, 6/5, 7/5, 21/5, 11/6, 27/6, 13/8, 2/11, 26/11, 15/12, 24/12  
2007: 20/1, 28/2, 27/4, 18/6  
2008: 11/3, 13/3, 24/4, 15/5, 17/6, 1/7, 2/7, 21/7, 14/9, 9/10, 13/10, 16/10, 20/10, 8/11, 15/11

Επιτροπή Κατοίκων Αγίου Παντελεήμονα, «Μεγάλος αριθμός μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή και οι τραγικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία» [2008], <http://tnxs.gr/news/ελλάδα/απειλούν-με-εκκαθαρίσεις-στον-άγιο-παντελεήμονα>, τελευταία επίσκεψη 19/11/2011

Fairclough, Norman (1992), *Discourse and Social Change*, Κέμπριτζ: Polity Press

Howarth, David (2008 [2000]), *Η έννοια του λόγου*, Αθήνα: Πολύτροπον

Καβουλάκος, Κ.-Ι. / Κανδύλης, Γ. (2010), «Τοπική αντιμεταναστευτική δράση και αστική σύγκρουση στην Αθήνα», *Γεωγραφίες*, τχ. 17, Φθινόπωρο, σ. 105-109

Μαλούτας, Θωμάς (2011), [εισαγωγικό σημείωμα για τα «Σεμινάρια για το Κέντρο της Αθήνας» που διοργάνωσε το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών - Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας σε συ-



νεργασία με το Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου στις 15 Μαρτίου - 21 Ιουνίου 2011] στο: <http://antisomata.wordpress.com/2011/04/04/σεμινάρια-για-ο-κέντρο-της-αθήνας-στο/>

Σγουρός, Γιάννης (2008), «Επιστολή προς τον Πρωθυπουργό για το κέντρο της Αθήνας», <http://www.e-aftodioikisi.gr/default.aspx?pageid=1348>, τελευταία επίσκεψη 18/11/2011

Συνήγορος του Πολίτη (2010), «Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο της Αθήνας», <http://www.synigoros.gr/newsletters/021/orismata.html>, τελευταία επίσκεψη 18/11/2011

Υπουργικό Συμβούλιο (2011), «Σχέδιο δράσης για το κέντρο της Αθήνας», <http://government.gov.gr/2011/05/17/13612/>, τελευταία επίσκεψη 18/11/2011

Υποχρεωτικό μάθημα:

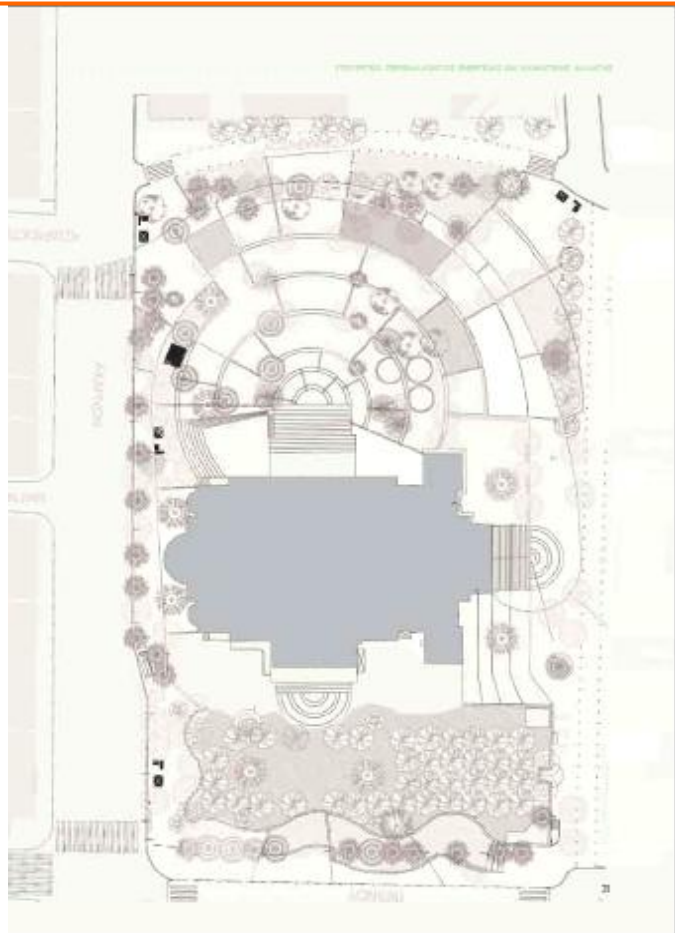
Το ζήτημα της μεθοδολογίας και της θεωρίας στον σχεδιασμό του χώρου

Διδάσκουσα:

Ε. Παναγιωτάτου

## Μετανάστευση και αστικός σχεδιασμός-Η ανάπλαση της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα

Βίβιαν Γλένη



## Μετανάστευση και αστικός σχεδιασμός–Η ανάπλαση της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα

**Υπόθεση εργασίας:** Ο σχεδιασμός έχει ένα θεσμικό, όσο και ένα κοινωνικό ρόλο και αποτελεί διαδικασία, που λαμβάνει χώρα μέσα από αντίστοιχες επιλογές. Παρακολουθώντας τα σχεδιαστικά βήματα που ακολουθούνται για την αντιμετώπιση των κοινωνικών συγκρούσεων, που προέκυψαν με αφορμή την παρουσία/διαμονή των μεταναστών στο δημόσιο χώρο του κέντρου της Αθήνας και στη συγκεκριμένη περίπτωση στην πλατεία της περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα, παρατηρούμε ότι ακόμα και αν αυτά εμφανίζονται ουδέτερα, συμβάλουν στην υλοποίηση πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών επιλογών.

**Στόχος :** Ο προβληματισμός και η αναζήτηση ενός σχεδιασμού από τα κάτω, με εισροές που ν' αναδεικνύουν την πολλαπλότητα της χωρικής δυναμικής και τις νέες συνθήκες κοινωνικής συνοχής, ώστε σε συνδυασμό με την υιοθέτηση ανάλογων πολιτικών και θεσμών, να μπορέσει να συμβάλει στην αντιμετώπιση των αστικών συγκρούσεων, ανάμεσα στους νεοφερμένους μετανάστες και τους «παλιούς» κατοίκους της πόλης.

### 1.1 Μεθοδολογικές, ερμηνευτικές διαδρομές, πρακτικές σχεδιασμού

#### Αστικός χώρος : η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα

Αφετηρία προβληματισμού στην παρούσα εργασία, αποτέλεσαν οι συγκρούσεις με αφορμή την παρουσία/διαμονή ομάδων νεοφερμένων μεταναστών/προσφύγων σε δημόσιους χώρους της πόλης. Η προσέγγιση του φαινομένου αυτού, πραγματοποιείται στη συγκεκριμένη εργασία, μέσα από το πρίσμα του αν και πως ο σχεδιασμός μπορεί ν' αντιμετωπίσει τις κοινωνικές αντιθέσεις και εντάσεις που έχουν προκύψει από τη συμβίωση των νεοφερμένων μεταναστών με τους παλαιότερους κατοίκους στο κέντρο της Αθήνας και συγκεκριμένα στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα.

Προκειμένου να μπορέσουμε να προβληματιστούμε πάνω σ' αυτό το ζήτημα, επιλέγεται:

-να κατανοήσουμε το φαινόμενο της μετανάστευσης, παρακολουθώντας πως έχει εξελιχθεί αυτό στη χώρα μας

-να προσεγγίσουμε το ζήτημα μέσα από τη μελέτη της περίπτωσης του Αγίου Παντελεήμονα, μίας περιοχής που έχει συγκεντρώσει μεγάλο αριθμό μεταναστών και στην οποία παρατηρούνται κοινωνικές εντάσεις/συγκρούσεις ανάμεσα στους παλιούς κατοίκους της περιοχής και τους νεοφερμένους μετανάστες.

-να εστιάσουμε στην πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα ως τόπο, όπου παρακολουθούμε να εκτυλίσσεται η παραπάνω σύγκρουση σε πραγματικό, αλλά και συμβολικό επίπεδο.

Οι πρόσφατες προτάσεις σχεδιασμού για τον Άγιο Παντελεήμονα εντοπίζονται (α) στις πολιτικές/προτάσεις για το ιστορικό κέντρο της Αθήνας- Σχέδιο Δράσης για το κέντρο της Αθήνας και (β) στο πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014, όπως δόθηκε στη δημοσιότητα με τη γραπτή ομιλία της υπουργού ΠΕΚΑ, στα πλαίσια του οποίου προτείνεται και η ανάπλαση της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα. Ένα από τα προβλήματα τα οποία επιδιώκονται ν' αντιμετωπιστούν από την ανάπλαση αυτή, είναι και οι κοινωνικές εντάσεις που έχουν ανακύψει στην περιοχή μελέτης. Θεωρώντας ότι ο σχεδιασμός σε μικρή κλίμακα μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να συμβάλει σε μια αποτελεσματική διαχείριση των κοινωνικών ζητημάτων, αναζητάμε μέσα από τις σχεδιαστικές προτάσεις του Αθήνα-Αττική 2014, τις απεικονίσεις που το πρόγραμμα αυτό υιοθετεί, τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο προτεινόμενος σχεδιασμός και διερευνούμε αν τελικά αυτός ανταποκρίνεται στους στόχους που θέτει, σε σχέση με τις απεικονίσεις που προσλαμβάνονται στην παρούσα εργασία.

Με άλλα λόγια μελετώντας τα σχεδιαστικά μέσα που χρησιμοποιούνται από το πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014 τίθεται το ερώτημα του αν και με ποιο τρόπο μπορεί ο προτεινόμενος από το Υπουργείο σχεδιασμός να συμβάλει στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που έχουν προκύψει στη συγκεκριμένη περιοχή.

## **1.2 Μεθοδολογικά εργαλεία**

Στην εργασία χρησιμοποιήθηκαν τόσο πρωτογενείς όσο και δευτερογενείς πηγές έρευνας.

Ειδικότερα συλλέχθηκαν στοιχεία και πληροφορίες από τις δευτερογενείς πηγές, δηλαδή έρευνες σχετικές με το μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα, καθώς και σχετική βιβλιογραφία.

Εστιάζοντας στη συνέχεια στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, διερευνήθηκαν τα «γενικά» χαρακτηριστικά της, αναδεικνύοντας το πως εμφανίζεται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή το ζήτημα της μετανάστευσης, όπως προκύπτει από δευτερογενείς πηγές, όπως υλικό από το διαδίκτυο, άρθρα, ηλεκτρονικό τύπο

και blogs που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό κατά τη χρονική περίοδο που διαδραματίζονται τα γεγονότα. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν δημοσιογραφικές έρευνες -τηλεοπτικές, ραδιοφωνικές, διαδικτυακές- που περιέχουν συνεντεύξεις και από τις δύο πλευρές, τόσο δηλαδή από την πλευρά των «αγανακτισμένων» κατοίκων, όσο και από την πλευρά των αντιρατσιστικών συλλογικοτήτων, φορέων και μεταναστών. Ενώ, χρησιμοποιήθηκαν και έρευνες που πραγματοποιήθηκαν για την περιοχή από το ΕΚΚΕ και από την αρχιτεκτονική ομάδα της κίνησης των κατοίκων του 6<sup>ου</sup> διαμερίσματος.

Παράλληλα, μαζί με την υπόλοιπη ομάδα προβήκαμε σε εμπειρική παρατήρηση της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα, δίνοντας έμφαση στον τόπο της πλατείας με επισκέψεις, παρατήρηση των κινήσεων πάνω στην πλατεία σε διαφορετικές μέρες και ώρες, πρωινές, απογευματινές, βραδινές, κατά τη διάρκεια των μηνών Μαΐου-Ιουλίου.

Επίσης, υλοποιήθηκαν συζητήσεις με κατοίκους της περιοχής, όπως ανθρώπους που συναντήσαμε στην πλατεία και στα καφενεία. Οι συζητήσεις δεν πήραν τη μορφή συνέντευξης, διότι λόγω της τεταμένης κατάστασης στην περιοχή, θελήσαμε να έχουμε μια πιο φιλική και ελεύθερη προσέγγιση με τους ανθρώπους αυτούς, προκειμένου ν' αποκτήσουμε μια προσωπική αίσθηση για την κατάσταση στην περιοχή. Από τις συναντήσεις αυτές έχουν κρατηθεί κάποιες σημειώσεις σχετικά με τα όσα ακούσαμε. Για τον ίδιο λόγο, δε λήφθηκαν και φωτογραφίες, καθώς επιλέξαμε η παρουσία μας να είναι διακριτική, ώστε να έχουμε τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε, αλλά και να συλλέξουμε όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες μπορούσαμε.

## **2. Μετανάστευση και εθνοτική ποικιλότητα στην Αθήνα**

Επιλέγεται, προτού εστιάσουμε στην περίπτωση του Αγίου Παντελεήμονα, να κατανοήσουμε το μεταναστευτικό φαινόμενο, αναδεικνύοντας μ' αυτόν τρόπο την οπτική που υιοθετείται στην παρούσα εργασία. Συγκεκριμένα:

► Όσον αφορά στη μετανάστευση, ο όρος αυτός δεν περιγράφει ένα φαινόμενο το οποίο απλά προκύπτει, όταν συντρέχουν κάποιες συγκυρίες, αλλά αντιθέτως ενυπάρχει και αναδύεται από την ιστορική και κοινωνική οργάνωση στο σύνολο της (Πετράκου,2001,σελ32). Η μετανάστευση, δηλαδή, δεν είναι ένα φαινόμενο ανεξάρτητο, αλλά μέρος της κοινωνικής οργάνωσης σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, από την οποία επηρεάζεται και την οποία επηρεάζει. Υπό αυτήν την έννοια, η μετανάστευση πρέπει να εκλαμβάνεται ως μορφή κοινωνικών σχέσεων

και ως διαδικασία, προκειμένου ν' αναδεικνύονται τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά αίτια που τη δημιουργούν.

► Όσον αφορά το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, παρατηρείται ότι το ελληνικό κράτος υιοθετεί μια αυστηρή νομοθεσία για τη μετανάστευση, η οποία χαρακτηρίζεται από την ποινικοποίηση του φαινομένου σε σχέση με την είσοδο, παραμονή και εργασία των μεταναστών στη χώρα, για να φτάσει έως την εγκληματικοποίησή, άρα και τη δίωξη της. (Κουρτοβικ, 2001, σελ 169)

► Το ελληνικό κράτος είναι εξαιρετικά φειδωλό στη χορήγηση ασύλου στους αιτούντες, με αποτέλεσμα η μετανάστευση να καθίσταται σε μεγάλο καθεστώς παράνομη και οι μετανάστες λαθραίοι. Έτσι οι μετανάστες βρίσκονται σ' ένα περίεργο καθεστώς ταλάντευσης ανάμεσα στην παρανομία και σε μια ιδιότυπη βραχύβια νομιμότητα της εκκρεμούσας απέλασης ή της επικείμενης εξέτασης των αιτήσεων ασύλου.

### **3. Μελέτη περίπτωσης : Η πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα**

Η χωρική οριοθέτηση της περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με αυστηρά γεωγραφικά όρια. Γι αυτό το λόγο στην παρούσα εργασία προσλαμβάνοντας την οπτική, σύμφωνα με την οποία ο τόπος διαμορφώνεται από ένα ιδιαίτερο σύνολο κοινωνικών σχέσεων, που διαντιδρούν σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία, το κριτήριο για να προσδιορίσουμε χωρικά την περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα είναι η αίσθηση/εμπειρία της γειτονιάς (Βαΐου, 2007, σελ 14). Σ' αυτή λοιπόν τη γειτονιά, θεωρούμε ότι η πλατεία παίζει έναν κεντρικό ρόλο, λειτουργώντας σαν πυρήνας, γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται η κοινωνική της ζωή.

#### **3.1 Η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα**

Στο σημείο αυτό χρησιμοποιώντας δευτερογενείς πηγές, ανιχνεύονται τα χαρακτηριστικά της περιοχής, προκειμένου ν' αναδειχθούν οι λόγοι για τους οποίους η συγκεκριμένη περιοχή αποτέλεσε πόλο έλξης μεγάλου πληθυσμού μεταναστών. Αυτό βοηθά στο ν' αντιληφθούμε ότι το μεταναστευτικό ζήτημα, όπως αυτό εκφράστηκε στην περιοχή, είναι προϊόν μιας ιστορικής συνέχειας και δεν προέκυψε ξαφνικά. Αντίθετα, η εξέλιξη και η ακόλουθη όξυνση του, οφείλεται στις υιοθετούμενες πολιτικές, καθώς και τους αντίστοιχους θεσμούς και πρακτικές διαχείρισης του.

▼ Μετά τη δεκαετία του '70:

Οι κάτοικοι της περιοχής, προκειμένου να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους, την εγκαταλείπουν και εγκαθίστανται στα προάστια. Παραμένουν δε στην περιοχή όσοι λόγω ηλικίας ή οικονομικής κατάστασης δεν μπορούν να φύγουν. Τα άδεια διαμερίσματα αποκτούν νέους ενοίκους που αναζητούν φτηνή αγορά στέγης.

Η παραπάνω πραγματικότητα οδηγεί σε μια σταδιακή υποβάθμιση της περιοχής και τα φαινόμενα φυγής των παλαιών κατοίκων εντείνονται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλά διαμερίσματα να μένουν ανοίκιαστα ή απούλητα και πολλά μαγαζιά να κλείνουν.

#### ▼ Κατά τη δεκαετία 1985-’95

Οι μετανάστες του πρώτου κύματος που είναι συνήθως άντρες, περισσότερο από την Πολωνία και την Αλβανία, αποτελούν τους νέους ενοικιαστές των άδειων διαμερισμάτων. Οι τελευταίοι στη συνέχεια φέρνουν και την οικογένειά τους στην περιοχή. Όμως, εμφανίζονται και μετανάστες από αφρικανικές χώρες και από την Αίγυπτο, που διεισδύουν στο εμπόριο και ανοίγουν μαγαζιά στην περιοχή, ενώ προσελκύονται κάποιοι πρόσφυγες από την Παλαιστίνη και από το «Κουρδιστάν» (Τουρκία, Ιράκ, Συρία).

#### ▼ Μέχρι το 2000:

Η φυσιογνωμία της περιοχής αλλάζει, καθώς η μεταναστευτική νομοθεσία γίνεται εξαιρετικά αυστηρή. Έτσι, ξεκινάνε τα πρώτα φαινόμενα κλοπών και διαρρήξεων και δημιουργείται το αστυνομικό τμήμα του Αγ. Παντελεήμονα.

#### ▼ Από το 2000 και έπειτα:

Η υποβάθμιση εντείνεται, οι αξίες γης μειώνονται κι άλλο και οι νεόφερτοι μετανάστες προσελκύονται από την περιοχή για την εύρεση χαμηλών ενοικίων. Οι νέοι μετανάστες που είναι κυρίως από ισλαμικές χώρες και άνδρες, διαμένουν στα ισόγεια και υπόγεια των πολυκατοικιών, καθώς οι όροφοι κατοικούνται πλέον εκτός από παλιούς κατοίκους και μετανάστες πρώτης γενιάς που έχουν ενταχθεί και σταθεροποιηθεί οικονομικά. (Έρευνα αρχιτεκτονικής ομάδας κίνησης κατοίκων 6<sup>ου</sup> διαμερίσματος)

Οι συνθήκες διαβίωσης στη χώρα είναι δύσκολες, οι συνθήκες στέγασσης απάνθρωπες, η εύρεση εργασίας αδύνατη για αρκετούς εξ αυτών, με αποτέλεσμα τη στροφή στην παρανομία και το περιθώριο. Ταυτόχρονα, τα κυκλώματα της ελληνικής παρανομίας, εκμεταλλευόμενα τη συνθήκη αυτή, προσπαθούν με τη δημιουργία μαφιών ν’ αντλήσουν κέρδη. Δεν είναι λίγες δε οι καταγγελίες και οι μαρτυρίες για τη διαφθορά στις δημόσιες υπηρεσίες και τις αστυνομικές αρχές.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι παλιοί κάτοικοι που δεν μπορούν να φύγουν να νιώθουν εγκλωβισμένοι και έτσι να δημιουργείται γόνιμο έδαφος για την υιοθέτηση ρατσιστικών αντιλήψεων και συμπεριφορών απέναντι στους «ξένους». Μέσα σ’

αυτό το πλαίσιο εκτυλίσσονται και τα γεγονότα στην πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα.

### 3.2 Η πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα

Πριν εστιάσουμε στην μελέτη περίπτωσης, δηλαδή στην πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση του ρόλου των πλατειών ως δημόσιων χώρων, προκειμένου να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε το λόγο για τον οποίο τα γεγονότα του Αγ. Παντελεήμονα είχαν ως επίκεντρο την πλατεία της περιοχής.

Θεωρούμε λοιπόν ότι οι πλατείες ξεχωρίζουν από τους λοιπούς δημόσιους χώρους για το λόγο ότι αποτελούν τόπους συνάντησης των ανθρώπων μιας πόλης ή γειτονιάς, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενός πολιτισμικού τοπίου, το οποίο αντικατοπτρίζει ή συμπληρώνει την ανάγνωση του κοινωνικού και πολιτικού γίνεσθαι (Καπετάνιος, 2010). Λειτουργούν, δηλαδή, σα μικροί πυρήνες, που γύρω τους συγκεντρώνονται κτίρια-σύμβολα των πόλεων θεσμικού, πολιτιστικού, θρησκευτικού χαρακτήρα, υπηρεσίες, εμπόριο, αναψυχή και αποτελούν τόπους συνάντησης του πλήθους, λειτουργώντας μ' αυτόν τον τρόπο ως σημείο αναφοράς, άλλα και συνεύρεσης του στον ίδιο χώρο. (Μπελαβίλας, σελ 23, 2009). Οι πλατείες λοιπόν, συγκεντρώνουν τους ανθρώπους και παρέχουν τη δυνατότητα της συνύπαρξης και της επαφής/επικοινωνίας/συναναστροφής. Είναι ένα πεδίο διαλόγου και δράσης, ο οποίος δεν είναι στατικός αλλά δημιουργικός, καθώς παράγει πολιτική και πολιτισμό.

#### 3.2.1 Περιγραφή



Στο κέντρο της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα βρίσκεται ο ιερός ναός του Αγ Παντελεήμονα. Στο νότιο τμήμα της πλατείας υπάρχει μια παιδική χαρά περιφραγμένη περιμετρικά με κάγκελα. Επίσης, στο νότιο τμήμα της πλατείας, υπάρχουν και κάποια τραπεζοκαθίσματα από παρακείμενες καφετέριες, καθώς και ελεύθερος χώρος, παρτέρια και παγκάκια για τους χρήστες της πλατείας. Αντίστοιχα, ελεύθερο χώρο και πράσινο συναντά κανείς και στο βόρειο τμήμα της πλατείας.



Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η κίνηση των ανθρώπων στην πλατεία αλλάζει, κατά τη διάρκεια της μέρας. Ενώ, αλλάζει και η εικόνα της καθώς αποτυπώνονται σ' αυτήν οι εξελίξεις των γεγονότων. Έχει λοιπόν εξαιρετικό ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς αυτή τη χωρική αποτύπωση της κοινωνικής πραγματικότητας, πάνω στην κεντρική πλατεία αυτής της γειτονιάς του ιστορικού κέντρου της Αθήνας.

### **3.2.2 Το ιστορικό**

Οι νεοφερμένοι μετανάστες, που είχαν συγκεντρωθεί στην περιοχή, σύχναζαν στην πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα και ιδίως μέσα στην περιφραγμένη παιδική χαρά. Εκεί πήγαιναν οι μετανάστριες τα παιδιά τους για παιχνίδι, αλλά και περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους οι μετανάστες, άντρες και γυναίκες. Συχνά δε η παιδική χαρά λειτουργούσε και ως χώρος προσωρινής διαμονής για κάποιους μετανάστες, που εξαιτίας των εξαιρετικά δύσκολων συνθηκών διαβίωσης στη χώρα μας αναγκάζονταν να κοιμούνται στο δρόμο. Η πραγματικότητα αυτή δημιούργησε πολώσεις στις σχέσεις ανάμεσα στους παλιούς κατοίκους της περιοχής και τους νεοφερμένους μετανάστες, καθώς οι πρώτοι δεν μπορούσαν ν' ανεχτούν αυτήν την ιδιότυπη συνύπαρξη στο δημόσιο χώρο. Οι κάτοικοι συγκεκριμένα αγανακτούν με την παρουσία και τη διαμονή των μεταναστών εντός της παιδικής χαράς, καθώς ισχυρίζονται ότι δεν μπορούν να πάνε τα παιδιά τους να παίξουν εκεί, αλλά και ότι φοβούνται να περάσουν, ενώ παράλληλα εγείρουν ζητήματα υγιεινής και ασφάλειας.

Έτσι δημιουργήθηκε ένα ρατσιστικό μέτωπο από τους εμφανιζόμενους ως «αγανακτισμένους» κατοίκους, με την υποστήριξη ακροδεξιών οργανώσεων και ιδίως μελών τη Χρυσής Αυγής, που έθεσε ως στόχο να «καθαρίσει» την πλατεία από τους μετανάστες, κι άρχισε να οργανώνει τις δράσεις του το Νοέμβριο του 2008. Απέναντι σ' αυτούς αναπτύχθηκε όμως, ένα αντιρατσιστικό κίνημα, συγκροτούμενο από κατοίκους και τοπικούς φορείς που στάθηκαν στο πλευρό των μεταναστών και προσπάθησαν να στήσουν γέφυρες για μια αρμονική συνύπαρξη. Έκτοτε, η πλατεία καθίσταται συχνά πεδίο σύγκρουσης ανάμεσα στους «αγανακτισμένους» κατοίκους και τις αντιρατσιστικές ομάδες, με επίδικο την ίδια την εδραίωση της εξουσίας πάνω σ' αυτή.

### **3.2.3 Σήμερα: Συστηματική παρατήρηση στην πλατεία**

Προβαίνοντας σ' εμπειρική παρατήρηση της περιοχής, πραγματοποιήσαμε επισκέψεις κατά τους μήνες Μάιο έως Ιουλίο, προσπαθώντας ν' αποκομίσουμε στοιχεία και πληροφορίες για την περιοχή. Επισκεφτήκαμε τον Αγ. Παντελεήμονα σε διαφορετικές ημέρες της εβδομάδας και σε διαφορετικές ώρες της μέρας. Περπατήσαμε στους δρόμους της γειτονιάς για μια πρώτη εκτίμηση των συνθηκών

κατοίκησης και των συνηθειών των κατοίκων ντόπιων και μεταναστών, καθίσαμε στην πλατεία και περάσαμε ώρα παρατηρώντας την κίνηση και τις χρήσεις του δημόσιου αυτού χώρου, επισκεφτήκαμε την Κυριακάτικη λαϊκή, καθίσαμε σε παραδοσιακό καφενείο του Αγ Παντελεήμονα και περάσαμε μια βραδιά στα μέρη διασκέδασης των μεταναστών. Προσπαθήσαμε ακόμη να έχουμε και μια προσωπική επαφή με τους κατοίκους, ανοίγοντας άτυπες συζητήσεις μαζί τους, που δεν πήραν τη μορφή συνέντευξης.

Περιγράφοντας τα όσα παρατηρήσαμε, κρίνεται σκόπιμο να διαχωρίσουμε τις ώρες της ημέρας, από το βράδυ κι αυτό γιατί η κίνηση στην περιοχή, αλλά και πάνω στην πλατεία αλλάζει με το πέρασμα της ώρας. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι οι χρήστες και η κίνηση στην πλατεία, διαφέρουν απ' τους γύρω απ' αυτήν δρόμους. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της ημέρας ο κόσμος κυκλοφορεί στους δρόμους και νιώθει κανείς ότι βρίσκεται σε μια πολυπολιτισμική γειτονιά, καθώς συναντά ανθρώπους από διάφορα μέρη της γης. Περνώντας όμως από την πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, η εικόνα κάπως αλλάζει. Βλέπουμε κυρίως ηλικιωμένους, συνήθως ελληνικής καταγωγής, ποτέ σκούρου δέρματος, καθισμένους στα παγκάκια που βρίσκονται στα δεξιά της κεντρικής εισόδου του ναού. Μπροστά απ' το ναό και έξω από την κλειστή και εγκαταλελειμμένη παιδική χαρά, παίζουν παιδιά διαφόρων υπηκοοτήτων, όχι όμως εκείνα των «Ασιατών», τα οποία συνοδεύονται από τις μητέρες τους, οι οποίες όμως δεν ανήκουν στις γυναίκες που φορούν μαντίλα.

Στο πίσω μέρος του ναού, η εικόνα είναι διαφορετική, καθώς ομάδες αλλοδαπών ανδρών, όχι και πάλι ασιατικής καταγωγής, παίζουν σκάκι σε αυτοσχέδια τραπεζοκαθίσματα που έχουν στήσει κάτω από τα δέντρα στο βόρειο τμήμα της πλατείας. Επίσης, στο πίσω μέρος του ναού, συναντά κανείς και έναν-δύο άστεγους που κοιμούνται μέσα στα παρτέρια. Αυτό το μέρος είναι λίγο πιο σκοτεινό, πιο κρυμμένο θα έλεγε κανείς και εκεί παίζουν ελάχιστα παιδιά, που συνοδεύονται αρκετές φορές από μητέρες που φορούν μαντίλες.

Το βράδυ στους γύρω από την πλατεία δρόμους δεν υπάρχει η κίνηση που συναντά κανείς κατά τη διάρκεια της μέρας, το ίδιο και πάνω στην πλατεία. Όμως, λίγο πιο πέρα από την περιοχή της πλατείας, επί της οδού Αχαρνών, σε περιμένει μια έκπληξη, καθώς συναντάς έναν πλήθος ανθρώπων ασιατικής καταγωγής να κατακλύζουν τα καφενεία και τα πεζοδρόμια. Εκεί, αντιθέτως, δε συναντάς κανέναν Έλληνα ή «παλιό» μετανάστη.

Πρόκειται για μια γειτονιά γεμάτη αντιφάσεις. Στην κεντρική πλατεία όμως, αποτυπώνεται η κοινωνική πραγματικότητα, αλλά και οι κοινωνικοί συσχετισμοί. Οι «ξένοι» απουσιάζουν και η παιδική χαρά είναι κλειδαμπαρωμένη, ενώ μπροστά

από την εκκλησία, πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου, σε καλωσορίζει στον τόπο της πλατείας ένα γραμμένο με μεγάλα γράμματα σύνθημα :

«Έξω οι ξένοι από την Ελλάδα».

#### **4. Πολιτικές και σχεδιασμοί για την περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα**

##### **4.1 Πρόγραμμα Αθήνα–Αττική 2014: Η ανάπλαση της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα**

###### **4.1.1 Τι περιλαμβάνει**

Το Πρόγραμμα Αθήνα–Αττική 2014 περιλαμβάνει ένα σύνολο δράσεων και παρεμβάσεων για την αναβάθμιση του μητροπολιτικού συγκροτήματος και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων του, όπως διακηρύσσει. Προϋπόθεση για την αναβάθμιση του κέντρου της Αθήνας, σύμφωνα με το υπουργείο Περιβάλλοντος, συνιστά μεταξύ άλλων και η ανάπλαση των πλατειών Αγίου Παντελεήμονα, Αττικής και Αγίου Νικολάου. Οι μελέτες των πλατειών αυτών ολοκληρώθηκαν από τη Διεύθυνση Ειδικών Έργων Αναβάθμισης Περιοχών (ΔΕΕΑΠ) του ΥΠΕΚΑ.

Η ανάπλαση των παραπάνω πλατειών συνδέεται με την εκπλήρωση ενός από τους στρατηγικούς στόχους που τίθεται στο Πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014 και συνίσταται «στην υποστήριξη και διεύρυνση της κοινωνικής και πολιτισμικής ανάμιξης και αναβάθμιση των περιοχών με φαινόμενα κοινωνικής περιθωριοποίησης προς όφελος και των οικονομικά αδύνατων κατοίκων και χρηστών του»

Όσον αφορά συγκεκριμένα την πρόταση της ανάπλασης της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα που μας ενδιαφέρει, παρατηρούμε ότι το πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014 εντοπίζει, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, το χώρο της πλατείας, ως χώρο με σημαντικό κοινωνικό ρόλο. Με βάση λοιπόν την επισήμανση αυτή, έχει σημασία να παρακολουθήσουμε τον τρόπο με τον οποίο το ΥΠΕΚΑ επιλέγει να παρέμβει με σχεδιαστικά μέσα για την αντιμετώπιση των κοινωνικών συγκρούσεων που έλαβαν χώρα, με επίκεντρο την πλατεία της περιοχής.

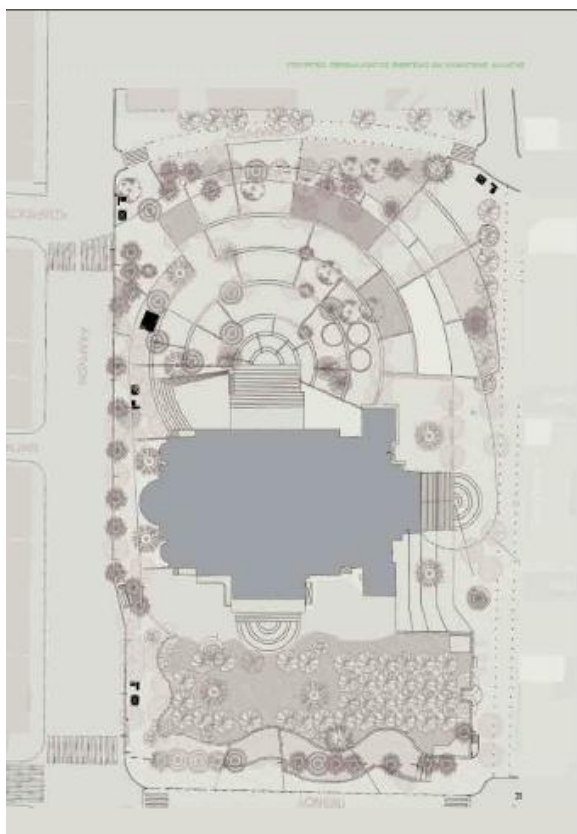
Όπως αναφέρεται στο σχετικό πρόγραμμα, μ' αυτή την παρέμβαση επιδιώκεται η σύνδεση της πλατείας του Αγίου Παντελεήμονα με την πλατεία Αττικής, μέσω της οδού Αγορακρίτου και η μελλοντική επέκταση αυτής της διαδρομής περιπάτου έως το Πεδίο του Άρεως και την Ακαδημία Πλάτωνος.

Σε μικρότερη κλίμακα, επιχειρείται:

- επέκταση της πλατείας με περιορισμό της κίνησης του αυτοκινήτου γύρω της, καθώς και η ενοποίηση του Βόρειου και Νότιου μέρους της

- φωτεινό και ασφαλές πεζόδρομο στα όρια της πλατείας περιμετρικά του ναού  
- ενίσχυση του παιχνιδιού των παιδιών στην πλατεία, κατάργηση της κλειστής παιδικής χαράς, δημιουργία προϋποθέσεων για παιχνίδι με ελεύθερο χαρακτήρα σε ολόκληρο το χώρο της πλατείας.

- ενίσχυση του πρασίνου στην πλατεία και δημιουργία ορίου από δέντρα παράλληλα στην οδό Αχαρνών για την προστασία από την όχληση της οδού



- σχεδιασμός της πλατείας με βιοκλιματικά κριτήρια.

- επανάχρηση των κλειστών χώρων της πλατείας (κάτω από το ναό και την πλατεία)

- σύνδεσή της πλατείας με το διατηρητέο κτίριο της εκκλησίας στην οδό Υγείας, που μπορεί να γίνει διαπολιτισμικό κέντρο

Με αυτόν τρόπο, ο χώρος αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων γίνεται χώρος συμφιλίωσης και αρμονικής συνύπαρξης διαφορετικών εθνότητων της περιοχής. Η πλατεία διαμορφώνεται έτσι ώστε να ευνοεί τη συγκέντρωση διαφορετικών ανθρώπων και τη συμμετοχή τους σε,

Πηγή: Έντυπο Αθήνα-Αττική 2014

κοινές δραστηριότητες όπως, διαβάζουμε στο κείμενο του προγράμματος Αθήνα-Αττική 2014.

Είναι όμως γεγονός ότι το φάσμα των αιτιών, τα οποία προκαλούν την υλοποίηση σχεδιαστικών προτάσεων, εντασσόμενων κάτω από το γενικό τίτλο ανάπτυξης, είναι ιδιαίτερα ευρύ. Αυτό σημαίνει ότι ανάλογα με το κέντρο βάρους το οποίο διακρίνουμε στην ίδια την ιδεολογία της απόφασης, αλλά και ανάλογα με τον τρόπο και τις μορφές δράσεις που αυτή θ' ακολουθήσει στη διαδικασία εφαρμογής της, προκύπτει μεγάλη σειρά αναπλάσεων διαφορετικού περιεχομένου. (Στεφάνου, 1995, σελ 24) Γι αυτό το λόγο έχει σημασία να επισημάνουμε τους όρους που επιλέγονται να χρησιμοποιηθούν στη συγκεκριμένη περίπτωση και αυτοί είναι:

- η αναβάθμιση

- η κοινωνική και πολιτισμική ανάμιξη
- η μετατροπή της πλατείας σε χώρο συμφιλίωσης και αρμονικής συνύπαρξης διαφορετικών εθνοτήτων της περιοχής

Αυτό σημαίνει, διαβάζοντας αντιστρόφως, ότι η περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα αντιμετωπίζεται από το ΥΠΕΚΑ ως μια υποβαθμισμένη περιοχή, στο δημόσιο χώρο της οποίας, εκτυλίσσονται κοινωνικές αντιπαραθέσεις. Αυτή λοιπόν η παραδοχή λαμβάνεται ως βάση για τη διαμόρφωση της σχεδιαστικής πρότασης, αλλά και για το ευρύτερο πλαίσιο εφαρμογής της, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω. Έτσι, το ΥΠΕΚΑ επιλέγει να παρέμβει σχεδιαστικά, μ' ένα σχεδιασμό μικρής κλίμακας, που εστιάζει στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα για την αντιμετώπιση των κοινωνικών συγκρούσεων που λαμβάνουν χώρα εκεί. Βλέπουμε ακόμη ότι το Αθήνα-Αττική 2014, αναγνωρίζει έναν κομβικό ρόλο στην πλατεία, ως τόπο στον οποίο αποτυπώνεται χωρικά το μεταναστευτικό ζήτημα, όπως αυτό εκφράζεται στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα. Παρακολουθώντας λοιπόν τις απεικονίσεις που υιοθετούνται από το πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014, κρίνεται σκόπιμο, ν' αναζητήσουμε εκείνες τις απεικονίσεις και προτάσεις, που σύμφωνα με τα υιοθετούμενα από την εργασία ερευνητικά πρίσματα, θεωρούμε ότι απουσιάζουν.

#### **4.1.2 Τι «δεν περιλαμβάνει»**

Στο πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014, δεν εμφανίζεται στις σχεδιαστικές προτάσεις κάποια ανάλυση:

-ως προς τα αίτια της κοινωνικής έντασης, για την αντιμετώπιση της οποίας προβαίνει στην ανάπλαση της πλατείας του Αγίου Παντελεήμονα. Αντίθετα παρατηρούμε ότι η υιοθετούμενη απεικόνιση συνίσταται στο ότι πρόκειται για μια υποβαθμισμένη περιοχή, που χρήζει αναβάθμισης και αυτό εγείρει πολλά ερωτήματα.

-ως προς την ένταξη του μεταναστευτικού ζητήματος, όπως αυτό εμφανίζεται στη συγκεκριμένη περιοχή, σ' ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, με τέτοιο τρόπο, ώστε να διαφαίνεται ότι τα σχεδιαστικά βήματα που ακολουθούνται αποτελούν οργανικό κομμάτι ενός όλου. Αντίθετα, παρακολουθούμε την παράθεση ενός αποτελέσματος, της διαπίστωσης δηλαδή ότι η περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα είναι μια υποβαθμισμένη περιοχή, όπου λαμβάνουν χώρα κοινωνικές συγκρούσεις, οι οποίες πρόκειται ν' αντιμετωπιστούν μέσω του σχεδιασμού.

-ως προς την ανάγκη να συνδυαστεί η ανάπλαση της πλατείας και με άλλα σχεδιαστικά βήματα, πολιτικές και μέτρα, όπως για παράδειγμα η διαμόρφωση χώρων υποδοχής, στέγασης, σίτισης, περίθαλψης των μεταναστών, αλλά και

επισκευής σχολείων, ανέγερσης παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων, χώρων παιχνιδιού, καθώς και δημοτικών υπηρεσιών καθαριότητας, συντήρησης και εξωραϊσμού της περιοχής.(Πορτάλιου,2010)

- ως προς την παροχή δυνατότητας συμμετοχής των κατοίκων στο σχεδιασμό, δηλαδή τη δημιουργία τέτοιων δομών που να προωθούν ένα σχεδιασμό από τα κάτω, αλλά και συγκεκριμένα μέτρα που να διασφαλίζουν ότι δε θα υπάρξει σημαντική αλλαγή των κοινωνικών δομών της γειτονιάς, με άλλα λόγια ότι ο σχεδιασμός αυτός συντελείται με πραγματικούς όρους για την υποστήριξη των χαμηλών εισοδηματικών τάξεων.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν έχουμε στα χέρια μας τη σχετική μελέτη, καθώς δεν έχει ακόμα δημοσιευτεί, ωστόσο έχει σημασία να διακρίνουμε τις απεικονίσεις για το ρόλο του σχεδιασμού, όπως αυτές διαφαίνονται από το πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014, το οποίο παρουσιάζεται από το ΥΠΕΚΑ. Καθώς, αυτά τα οποία θεωρούμε ότι παραλείπονται, έστω και αν παραθέτονταν με μια επιγραμματική αναφορά, θα αναδείκνυαν την πρόθεση υιοθέτησης μιας συνολικής πολιτικής από την κυβέρνηση, για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος γενικά και ειδικά, εστιάζοντας στις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιοχής. Όμως, από τις απεικονίσεις που προσλαμβάνονται, τις σχεδιαστικές προτάσεις που υιοθετούνται και τους στόχους που τίθενται διακρίνουμε την επιλογή κατευθύνσεων, οι οποίες, όπως αναλυτικά θα δούμε στη συνέχεια, δεν αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης μεταναστευτικής πολιτικής.

#### **4.2 Ο Άγιος Παντελεήμονας στις πολιτικές για το Κέντρο της Αθήνας**

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των σχεδιαστικών βημάτων που επιλέγονται από το Πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014 σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων που έχουν προκύψει στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, κρίνεται σκόπιμη η παράθεση των θεωρητικών αφετηριών από τις οποίες ξεκινάμε προκειμένου να ερμηνεύσουμε τις προτάσεις αυτές. Κι αυτό γιατί, είναι σημαντικό ν' αναδειχθεί το πρίσμα μέσα από το οποίο θα γίνει η διερεύνηση αυτή, καθώς το παρακάτω θεωρητικό πλαίσιο αποτελεί οργανικό κομμάτι της μεθοδολογικής προσέγγισης που χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία.

Σύμφωνα λοιπόν, με το Lefebvre για να μελετήσουμε ένα θέμα θα πρέπει να το τοποθετήσουμε μέσα στο σύστημα στο οποίο ανήκει, καθώς κανένα μέρος του κοινωνικού και του οικονομικού συνόλου δε θα μπορούσε να λειτουργεί ξέχωρα και

ανεξάρτητα από το όλον και τα επιμέρους συνθετικά του στοιχεία. Υπό το πρίσμα αυτό:

► Ο σχεδιασμός δεν μπορεί να ειπωθεί απομονωμένος από το θεσμικό και τον κοινωνικό του ρόλο και αυτό γιατί, όταν ο σχεδιασμός αντιμετωπίζεται αποκομμένος από την κοινωνία, τις αντιθέσεις και τα διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων που την αποτελούν, αποκόβεται από το κοινωνικό του πλαίσιο, στο οποίο οφείλει όμως τη θεσμική του υπόσταση και αντλεί τη δυναμική της πολιτικής του διάστασης. (Γεωργούλης,2006, σελ 264)

► Οι αποσπασματικές παρεμβάσεις που παρατηρούμε να πραγματοποιούνται από τη μεριά του κράτους για την αντιμετώπιση ατελειών που εμφανίζονται σε διάφορες περιοχές, θα πρέπει να ειπωθούν υπό το πρίσμα γενικότερων πολιτικών αποφάσεων και τιθέμενων στόχων που εξυπηρετούνται μέσω αυτών. (Γεωργούλης,2006, σελ 326)

► Στα πλαίσια της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας ο σχεδιασμός δεν συνιστά ένα ουδέτερο εργαλείο, αλλά αποτελεί ένα θεσμό που ενσωματώνεται μέσα στις διαδικασίες διατήρησης της συνοχής του κοινωνικού σχηματισμού. (Γεωργούλης,2006, σελ 318)

Ακολουθώντας τις παραπάνω υιοθετούμενες θέσεις σε σχέση με το ρόλο του σχεδιασμού, κρίνεται σκόπιμο να εντάξουμε το πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014 στο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, εντός του οποίου λαμβάνει χώρα. Με άλλα λόγια, εξετάζουμε τη συγκυρία μέσα στην οποία διεξάγονται οι ως άνω μελέτες και την αντίστοιχη πολιτική της κυβέρνησης απέναντι στο μεταναστευτικό ζήτημα. Μ' αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουμε να κοιτάξουμε το σχεδιασμό μέσα από την οπτική ευρύτερων πολιτικών επιλογών, ώστε να διερευνήσουμε το ρόλο που διαδραματίζει και ν' αναζητήσουμε τη σχέση ανάμεσα στις απεικονίσεις που προσλαμβάνονται από το πρόγραμμα του ΥΠΕΚΑ, όπως αυτές αναλύθηκαν παραπάνω, με το ευρύτερο αυτό πλαίσιο.

Μετά τα γεγονότα του Αγ. Παντελεήμονα και την επακόλουθη έξαρση των κοινωνικών συγκρούσεων γύρω από το ζήτημα των μεταναστών στο κέντρο της πόλης, η κυβέρνηση εξήγγειλε ένα Σχέδιο Δράσης για το Κέντρο της Αθήνας. Μέσα λοιπόν σ' ένα κλίμα, όπου ο ρατσιστικός λόγος κυριαρχεί και το αίσθημα της ανασφάλειας φουντώνει από την προπαγάνδα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, η «υπερσυγκέντρωση» των «λαθραίων» μεταναστών στο κέντρο της πόλης εμφανίζεται ως αιτία υποβάθμισης και έξαρσης της εγκληματικότητας.

Το σχέδιο δράσης αποτελείται από μέτρα που αφορούν σε γενικές γραμμές:

-μαζικές συλλήψεις και απελάσεις μεταναστών και προσφύγων όλων των κατηγοριών, οι οποίοι δεν διαθέτουν χαρτιά,

-εντατικοποίηση της αστυνόμευσης, όπως καθημερινές περιπολίες, εβδομαδιαίες επιχειρήσεις-σκούπα και μαζικές συλλήψεις,

-απομάκρυνση των υπηρεσιών που αφορούν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, καθώς και ορισμένες σημειακές παρεμβάσεις

- φορολογικά κίνητρα, ώστε να τονωθούν οι δυνάμεις της αγοράς, στα πλαίσια του προγράμματος «Αθήνα-Αττική 2014».

Στόχος είναι η αναβάθμιση των χαρακτηριζόμενων ως υποβαθμισμένων περιοχών του κέντρου, στις οποίες συγκαταλέγει και τον Άγιο Παντελεήμονα και η επανακατοίκηση τους από νέα ευπορότερα κοινωνικά στρώματα.(ifimerida.gr,2011)

Προκύπτει λοιπόν από τη μνεία των παραπάνω μέτρων, η απουσία οποιασδήποτε κοινωνικής πολιτικής, αλλά και η προώθηση ενός σχεδίου ανάκτησης των υποβαθμισμένων περιοχών, δηλαδή των περιοχών στις οποίες διαμένουν τα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα και οι μετανάστες, από τις μεσαίες και υψηλές εισοδηματικές ομάδες και τις κερδοφόρες δραστηριότητες του κεφαλαίου. Είναι αξιοσημείωτο δε, ότι το σχέδιο Αθήνα-Αττική 2014 χρησιμοποιείται ως μέτρο αντιμετώπισης της κρίσης του ιστορικού κέντρου, στα πλαίσια του Σχεδίου Δράσης.

Εντάσσοντας λοιπόν το σχέδιο Αθήνα-Αττική 2014 στα πλαίσια αυτού του ευρύτερου πολιτικού και θεσμικού φάσματος, εντοπίζεται μια αντίφαση και εγείρονται κάποια ερωτήματα σε σχέση με το ρόλο του σχεδιασμού και συγκεκριμένα με το κατά πόσο μπορεί η ανάπλαση της πλατείας του Αγίου Παντελεήμονα από μόνη της να λύσει τα προβλήματα συμβίωσης των νεοφερμένων μεταναστών με τους παλιότερους κατοίκους και ν' αμβλύνει τις κοινωνικές συγκρούσεις που εμφανίζονται στο δημόσιο χώρο.

## **Συμπεράσματα**

Έχοντας αναλύσει την ιστορική διαδρομή, τα χαρακτηριστικά και τα πρόσφατα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, καθώς και τις σχεδιαστικές προτάσεις του Προγράμματος Αθήνα-Αττική 2014, το οποίο εντάξαμε στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, μπορούμε να προχωρήσουμε στη διεξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων σχετικά με το ρόλο του σχεδιασμού στην αντιμετώπιση των κοινωνικών συγκρούσεων, που εκτυλίχθηκαν στην περιοχή του Αγ Παντελεήμονα, με επίκεντρο την πλατεία και αφορμή την παρουσία των μεταναστών στο δημόσιο χώρο.

Συγκεκριμένα, από τη μνεία των μέτρων που υιοθετούνται στα πλαίσια του Σχεδίου Δράσης για το κέντρο της Αθήνας, παρατηρείται η απουσία οποιασδήποτε



κοινωνικής πολιτικής, η προώθηση ενός σχεδίου επανακατοίκησης των υποβαθμισμένων περιοχών από ευπορότερα κοινωνικά στρώματα, καθώς και η προσπάθεια προσέλκυσης επενδυτικού ενδιαφέροντος στο κέντρο της πόλης. Το Σχέδιο Δράσης της κυβέρνησης για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος αναδεικνύει με σαφή τρόπο την πολιτική που υιοθετείται για τη διαχείριση των κοινωνικών συγκρούσεων που έχουν ανακύψει στο κέντρο της Αθήνας. Μια πολιτική η οποία στοχοποιεί τους μετανάστες, εντείνει τους κατασταλτικούς μηχανισμούς και αποσκοπεί στον αφανισμό τους από το κέντρο της πόλης, ώστε αυτό να αποδοθεί σε πιο «υγιή» κομμάτια της κοινωνίας για να επιτευχθεί ο εξευγενισμός του.

Κρίνεται σημαντικό το γεγονός ότι το σχέδιο Αθήνα- Αττική 2014 αποτελεί ένα από τα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης του ιστορικού κέντρου της Αθήνας στα πλαίσια αυτού του Σχεδίου Δράσης. Επιπλέον, μελετώντας το πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014, παρακολουθούμε ότι η απεικόνιση που υιοθετεί για την περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, έγκειται στην διαπίστωση ότι η περιοχή αυτή, είναι υποβαθμισμένη και εκεί λαμβάνουν χώρα κοινωνικές συγκρούσεις, τις οποίες καλείται ο σχεδιασμός ν' αντιμετωπίσει. Με βάση τα παραπάνω, φαίνεται ότι ο σχεδιασμός έρχεται αποκομμένος από την κοινωνία και από τα πάνω να παρέμβει για ν' αντιμετωπίσει τις κοινωνικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις ανάμεσα στους παλιούς κατοίκους και νεοφερμένους μετανάστες. Αυτή όμως η έλλειψη σύνδεσης με την κοινωνική πραγματικότητα, δε σημαίνει απαραίτητα ότι ο σχεδιασμός είναι ουδέτερος, με άλλα λόγια ότι δε συμβάλει στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών.

Ειδικότερα, χωρίς να παραβλέπουμε την ανάγκη υλοποίησης αναπλάσεων σε πολλές κεντρικές περιοχές της Αθήνας, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην περίπτωση του Αγίου Παντελεήμονα, η ανάπτυξη της πλατείας δεν αρκεί και δεν μπορεί να επιλύσει τα προβλήματα που έχουν ανακύψει στη συνύπαρξη των παλιών κατοίκων με τους νεοφερμένους μετανάστες. Και αυτό γιατί, εν προκειμένω, βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα κοινωνικό ζήτημα το οποίο δεν είναι δυνατό ν' αντιμετωπιστεί χωρίς την υιοθέτηση μιας συνολικής κοινωνικής πολιτικής.

Τα προβλήματα που προέκυψαν από την παρουσία των μεταναστών στο δημόσιο χώρο και συγκεκριμένα στο χώρο της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα και τα βίαια γεγονότα που ακολούθησαν, δεν έγιναν αυτόματα και ξαφνικά, αλλά ήταν, όπως είδαμε, αποτέλεσμα μιας ιστορικής συνέχειας και συγκεκριμένων πολιτικών και θεσμικών επιλογών. Επομένως, μια προσπάθεια αντιμετώπισης του μεταναστευτικού ζητήματος, όπως αυτό εμφανίζεται στην περιοχή, με αποκλειστικά σχεδιαστικά μέσα, είναι σαν να το εξισώνει με πολεοδομικό ή αρχιτεκτονικό πρόβλημα, παραγνωρίζοντας την κοινωνική του διάσταση. (Πορτάλιου, 2010)

Από την άλλη αναγνωρίζουμε τη σημασία υλοποίησης ενός σχεδιασμού μικρής κλίμακας, ο οποίος να εστιάζει στις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιοχής, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην άμβλυση των κοινωνικών αντιθέσεων και στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων, που έλαβαν χώρα στο δημόσιο χώρο της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα. Η επιτυχής συμβολή όμως ενός τέτοιου σχεδιασμού, απαιτεί τη συνδρομή κάποιων προϋποθέσεων. Συγκεκριμένα, για να μπορέσει ο σχεδιασμός ν' αντιμετωπίσει τις κοινωνικές εντάσεις ανάμεσα στους νεοφερμένους μετανάστες και τους παλιούς κατοίκους, θα πρέπει να υπάρξουν δομές και διαδικασίες, οι οποίες θα εξασφαλίσουν τη συμμετοχή των ίδιων των κατοίκων (παλαιών και νεοφερμένων) στο σχεδιασμό. Γιατί μόνο αν ο σχεδιασμός ενσωματώσει τις ανάγκες αυτών για τους οποίους σχεδιάζει, θ' αγγίξει τις αιτίες του προβλήματος, ώστε να συμβάλει αποτελεσματικά στην άμβλυση τους.

Στα πλαίσια αυτού του προβληματισμού και σύμφωνα με τις απεικονίσεις σε σχέση με το ρόλο του σχεδιασμού, που υιοθετήθηκαν στην εργασία, αναζητούμε τελικά ένα σχεδιασμό μικρής κλίμακας, που θα εστιάζει στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, ερχόμενος από τα κάτω και αφουγκραζόμενος την κοινωνική πραγματικότητα. Αυτό βέβαια μπορεί να υλοποιηθεί ως μέρος μιας συνολικής μεταναστευτικής πολιτικής, με την αντίστοιχη υιοθέτηση θεσμών και τη λήψη μέτρων που θα διασφαλίζουν τις συμμετοχικές διαδικασίες για την πραγμάτωση του.

Τίθενται λοιπόν τα παρακάτω ερωτήματα προκειμένου ν' αποτελέσουν τροφή για περαιτέρω προβληματισμό και διερεύνηση. Από τη διατύπωση των παρακάτω ερωτημάτων και την ανάλυση που έχει προηγηθεί, προκύπτει ένας νέος χρωματισμός στους προβληματισμούς μας, έχοντας αυτοί «φιλτραριστεί» από τις οπτικές/πρίσματα που τέθηκαν στην εργασία.

Συγκεκριμένα:

-Μπορεί ένα κοινωνικό ζήτημα, όπως αυτό της μετανάστευσης ν' αντιμετωπιστεί αποκλειστικά με σχεδιαστικά μέσα ή μήπως απαιτείται η υιοθέτηση μιας συνολικής κοινωνικής πολιτικής?

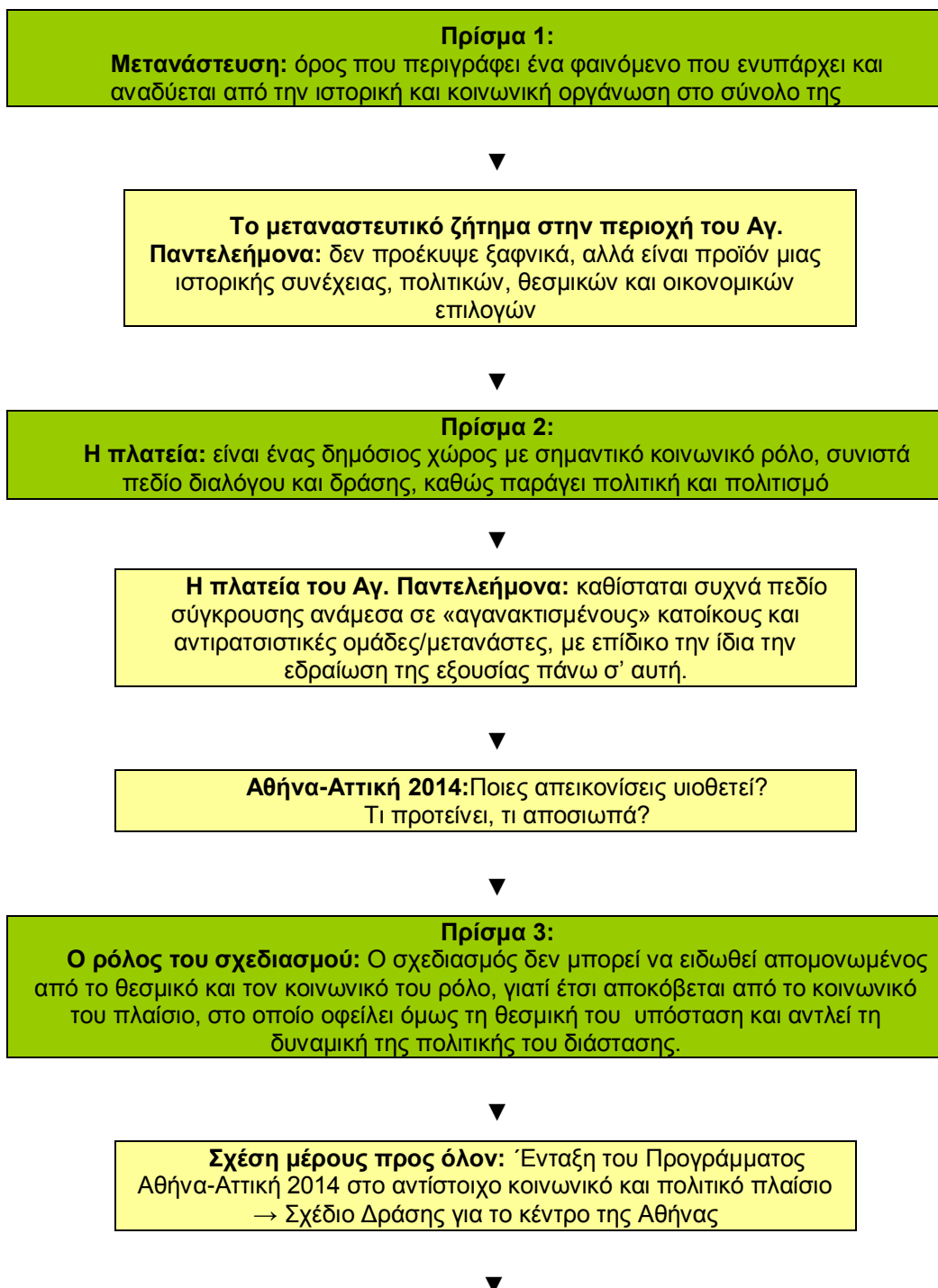
-Ο σχεδιασμός που φαίνεται να είναι ουδέτερος, χωρίς σύνδεση δηλαδή με την κοινωνική πραγματικότητα, συμβάλει τελικά ή όχι στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών αποφάσεων?

-Κατά πόσο ένας τέτοιος σχεδιασμός μπορεί πράγματι να είναι αποδεσμευμένος από ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, την ίδια στιγμή που αυτό αντλεί τη θεσμική, άρα και την πολιτική του υπόσταση?

-Με ποιό τρόπο θα μπορούσε ο σχεδιασμός να συμβάλει πραγματικά στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος, με ποιές σχεδιαστικές επιλογές, μόνος

του ή με την υιοθέτηση παράλληλα άλλων μέτρων, από τα πάνω ή με δομές που να διασφαλίζουν τη συμμετοχή των ίδιων των κατοίκων της πόλης ?

Σχεδιαγραμματική απεικόνιση :



Ο σχεδιασμός εμφανίζεται αποκομμένος από την κοινωνία και παρεμβαίνει από τα πάνω

Εξισώνεται το μεταναστευτικό ζήτημα με πολεοδομικό/αρχιτεκτονικό

Το μεταναστευτικό ζήτημα είναι ένα κοινωνικό ζήτημα και δεν μπορεί ν' αντιμετωπιστεί χωρίς την υιοθέτηση **μιας συνολικής κοινωνικής πολιτικής**, στα πλαίσια της οποίας αναζητούμε έναν **μικρής κλίμακας σχεδιασμό, από τα κάτω**, με εισροές που ν' αναδεικνύουν την πολλαπλότητα της χωρικής δυναμικής και τις νέες συνθήκες κοινωνικής συνοχής



**προβληματισμοί-θέματα προς διερεύνηση**

## Βιβλιογραφία

Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ. Ι., Κανδύλης Γ. και Μαλούτας Θ., Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση, ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΟΚΤ-Δεκ 2009,Τ107, σελ57-67

Αρχιτεκτονική Ομάδα της Κίνησης Κατοίκων του Έκτου Δημοτικού Διαμερίσματος Δήμου Αθηναίων, «Κενά και πλήρη. Η δυναμική της πόλης. Η περίπτωση του Αγ. Παντελεήμονα», έρευνα του προ αντιπαροχής κτιριακού αποθέματος της περιοχής (Ιουλιανού-Πατησίων-Αγίου Μελετίου-Λιοσίων- Δομοκού- Κωνσταντινουπόλεως)

Βαίου Ντ.(επιστημονική υπεύθυνη), Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη, μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας, ΕΜΠ, Αθήνα, Αύγουστος 2007

Γεωργούλης Δ.,Προσέγγιση του αστικού σχεδιασμού στο πλαίσιο των θεωριών του γενικού σχεδιασμού, σελ 261-336 στο Συγκριτικές Προσεγγίσεις στη θεωρία και τη φιλοσοφία του αστικού Σχεδιασμού, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006

ΙΜΕΠΟ, πρόγραμμα AENEAS, Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα, Αθήνα, Απρίλιος 2008

Καπετάνιος Α., Σιωπηλές πλατείες (Α μέρος), Αρχιτεκτονικές Ματιές, 24/6/2010

Κούρτοβικ Ι., Μετανάστες: Ανάμεσα στο δίκαιο και τη νομιμότητα σελ 163-198, στο Μετανάστες στην Ελλάδα, Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2001

Μπελαβίλιας Ν., Βαταβάλη Φ., Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη, WWF Ελλάς, Αθήνα 2009

Πετράκου Η., Η κατασκευή της μετανάστευσης στην ελληνική κοινωνία, σελ 31-56, στο Μετανάστες στην Ελλάδα, Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2001

Πορτάλιου Ελ., Πρόγραμμα Αθήνα-Αττική 2014, εφημερίδα Η ΕΠΟΧΗ,20/6/2010

Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ., Αστική Ανάπλαση-Πολοδομία, Δίκαιο, Κοινωνιολογία, ΤΕΕ, Αθήνα, 1995

iefimerida.gr, Ο Θ. Πάγκαλος θα βάλει τάξη στο κέντρο της Αθήνας,16/5/2011

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ  
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ  
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

## ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ Ε.

***Αναζητώντας θύλακες εθνοτικής επιχειρηματικότητας στην  
περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα και αποτυπώνοντας  
κοινωνικές πρακτικές των μεταναστών***

Σαγιά Αλεξάνδρα

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2011



### **Υπόθεση εργασίας:**

Στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, όπως και σε αρκετές περιοχές του κέντρου της Αθήνας όπου εντοπίζεται μεγάλος αριθμός μεταναστών, έχει αναπτυχθεί μια τοπική μεταναστευτική οικονομία. Διερευνάται, στην παρούσα εργασία, η ύπαρξη θυλάκων εθνοτικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή μελέτης αλλά και το ενδεχόμενο της διαμόρφωσης μέσω αυτών, ενός νέου κοινωνικού χώρου για τους μετανάστες εξαιτίας του εξαναγκασμού των τελευταίων σε απομάκρυνση από το δημόσιο χώρο.

### **Σκοπός της εργασίας:**

Η εργασία αυτή επιχειρεί να εξετάσει τις μεταλλαγές του αστικού χώρου/ τοπίου που προκαλούνται από το μεταναστευτικό φαινόμενο, μέσα από το πρίσμα της εθνοτικής επιχειρηματικότητας. Η εθνοτική επιχειρηματικότητα επιλέγεται ως αντικείμενο μελέτης καθώς αποτελεί μια διαδικασία η οποία αναδεικνύει τις επιλογές ζωής και τις στρατηγικές ένταξης που οι ίδιοι οι μετανάστες καταστρώνουν, στη χώρα υποδοχής τους.

Επίσης, επειδή οι μορφές εθνοτικής επιχειρηματικότητας που προβάλλουν έντονα τον εθνοτικό χαρακτήρα τους, αλλάζουν, μετατρέπουν και μετασχηματίζουν τη σχετική εθνοτική ομοιογένεια του αστικού τοπίου της πόλης.

Προκύπτει, μέσω αυτής της έρευνας, λοιπόν, μια θετική προσέγγιση του φαινομένου της μετανάστευσης αλλά και αναδεικνύεται ο ρόλος της τοπικής μεταναστευτικής οικονομίας ως παράγοντας δικτύωσης και αλληλοτροφοδότησης μεταξύ του τοπικού και του παγκόσμιου<sup>1</sup>. Βέβαια, πρέπει να γίνει σαφές πως διαφορετικές μορφές εθνοτικής επιχειρηματικότητας στην πόλη, έχουν διαφορετικές επιπτώσεις τόσο ως προς τη μορφολογία του αστικού τοπίου της όσο και ως προς την οικονομία της<sup>2</sup>. Γι' αυτό το λόγο και θα αναφερθούμε παρακάτω στις διαφορετικές στρατηγικές που αναπτύσσει κάθε εθνοτική ομάδα.

Άλλο ένα γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψιν, είναι πως μόνο ένα μικρό ποσοστό των μεταναστών καταφέρνει να δημιουργήσει τις δικές του επιχειρήσεις<sup>3</sup>, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία απασχολείται σε τομείς όπως οι κατασκευές, η γεωργία, οι υπηρεσίες οικιακής φροντίδας, η εστίαση και η αναψυχή (βλ. Παράρτημα Δεδομένων).

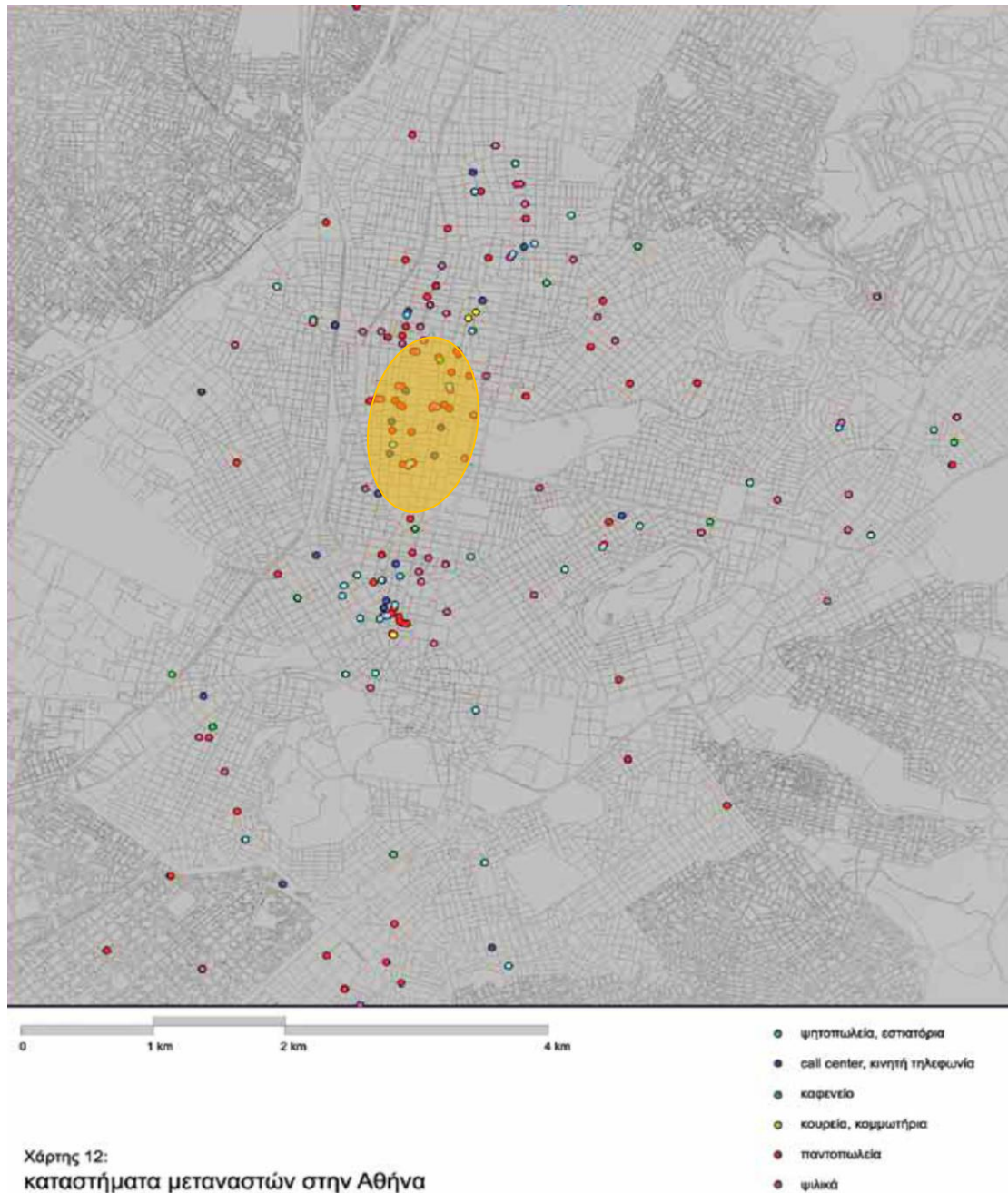
---

<sup>1</sup> Βαΐου, Ν. κ.α., *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη, μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονίες της Αθήνας*, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων, 2007.

<sup>2</sup> Μαυρομάτης, Γ., *Μορφές εθνοτικής επιχειρηματικότητας της Αθήνας* στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ., Φακιολάς, Ρ. (επιμ.), *Μετανάστευση στην Ελλάδα, Εμπειρίες – Πρακτικές – Πολιτικές*, τομ. Α, Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, 2008, σ. 228-247.

<sup>3</sup> Για τους παράγοντες που επηρεάζουν τους μετανάστες στο να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα, αναλυτική επεξεργασία στο: Λιανός, Θ., Ψειρίδου, Α., *Επιχειρηματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα*, στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ., Φακιολάς, Ρ. (επιμ.), *Μετανάστευση στην Ελλάδα, Εμπειρίες – Πρακτικές – Πολιτικές*, τομ. Α, Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, 2008, σ. 210-227.

Είναι ενδεικτικός, παρόλα αυτά ο παρακάτω χάρτης, όσον αφορά την ανάπτυξη της εθνοτικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Αθηναίων, την οργάνωσή της σε πόλους και δίκτυα αλλά και την ύπαρξη έντονης παρουσίας μεταναστευτικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή μελέτης.



Πηγή: Τουρνικιώτης, Π. κ.α., *Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά*, Αθήνα: ΥΠΕΚΑ-ΕΜΠ, 2011.

Στο χάρτη, με κίτρινο, εντοπίζεται η περιοχή μελέτης.



### **Μεθοδολογικά βήματα:**

Η εργασία, πέρα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση στα ζητήματα τόσο της μετανάστευσης γενικά, όσο και της εθνοτικής επιχειρηματικότητας πιο συγκεκριμένα, στηρίχθηκε σε επεξεργασία δευτερογενούς πληροφορίας αλλά κυρίως στην επιτόπια παρατήρηση και καταγραφή.

Αρχικά, επιχειρήθηκε η χωρική αποτύπωση των καταστημάτων αλλοδαπών που είναι εγγεγραμμένα στο μητρώο του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών. Μέσω αυτής, προέκυψε μια πρώτη εικόνα σε σχέση με την ύπαρξη θυλάκων εθνοτικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή και δόθηκε μια κατεύθυνση στην επιτόπια έρευνα.

Στη συνέχεια, κρίθηκε αναγκαία η διεξοδική – αλλά εστιασμένη – πρωτογενής έρευνα, καθώς τα στοιχεία του Καταλόγου Επιχειρήσεων του ΕΒΕΑ δεν φάνηκε να αντανακλούν την πραγματικότητα, κυρίως λόγω της μη πληρότητάς τους.

Έτσι, πραγματοποιήθηκε στοχευμένη καταγραφή τριών θυλάκων που επιλέχθηκαν, με βάση κριτήρια που εξυπηρετούσαν την υπόθεση εργασίας.

Τα κριτήρια που τέθηκαν, είναι:

- Διαφοροποίηση των εθνοτικών ομάδων τόσο ως προς την προέλευση όσο και ως προς τη διάρκεια παραμονής τους στην Ελλάδα (χώρες πρώην ανατολικού μπλοκ – χώρες εγγύς ανατολής, παλιοί – νέοι μετανάστες )
- Συσχέτιση του θύλακα προς διερεύνηση με κάποιο υπερτοπικό πόλο στην περιοχή (δημόσιο χώρο, συγκοινωνιακό κόμβο ή τοπόσημο)

Μέσω συστηματικής επιτόπιας παρατήρησης, αποτυπώνονται σε χάρτες οι εθνοτικές επιχειρήσεις που εντοπίζονται σε κάθε θύλακα και σημειώνονται παρατηρήσεις. Επιχειρείται, τέλος, μια εξαγωγή αναλογιών και συμπερασμάτων όσον αφορά τις κοινωνικές πρακτικές των διαφόρων εθνοτήτων ή εθνοτικών ομάδων αλλά και τις διαφορετικές στρατηγικές εθνοτικής επιχειρηματικότητας.

### **Μορφές εθνοτικής επιχειρηματικότητας**

Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να γίνει μια σύντομη θεωρητική περιγραφή των διαφορετικών μορφών εθνοτικής επιχειρηματικότητας που εντοπίζονται στον αστικό ιστό της Αθήνας και που αναπτύχθηκαν σχεδόν παράλληλα τα τελευταία χρόνια.

Θα μπορούσε να θεωρηθεί πως υπάρχουν δύο κύριες στρατηγικές οι οποίες ακολουθούνται από εθνοτικές ομάδες για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητάς τους. Η πρώτη είναι η *στρατηγική της αφομοίωσης*, η οποία ακολουθείται από εθνοτικές ομάδες που δεν επιθυμούν να προβάλλουν τη διαφορετικότητά τους (πχ Αλβανοί) αλλά αντίθετα ακολουθούν μια φιλοσοφία ενσωμάτωσης τόσο στο αστικό τοπίο όσο και στις δομές της εγχώριας οικονομίας.

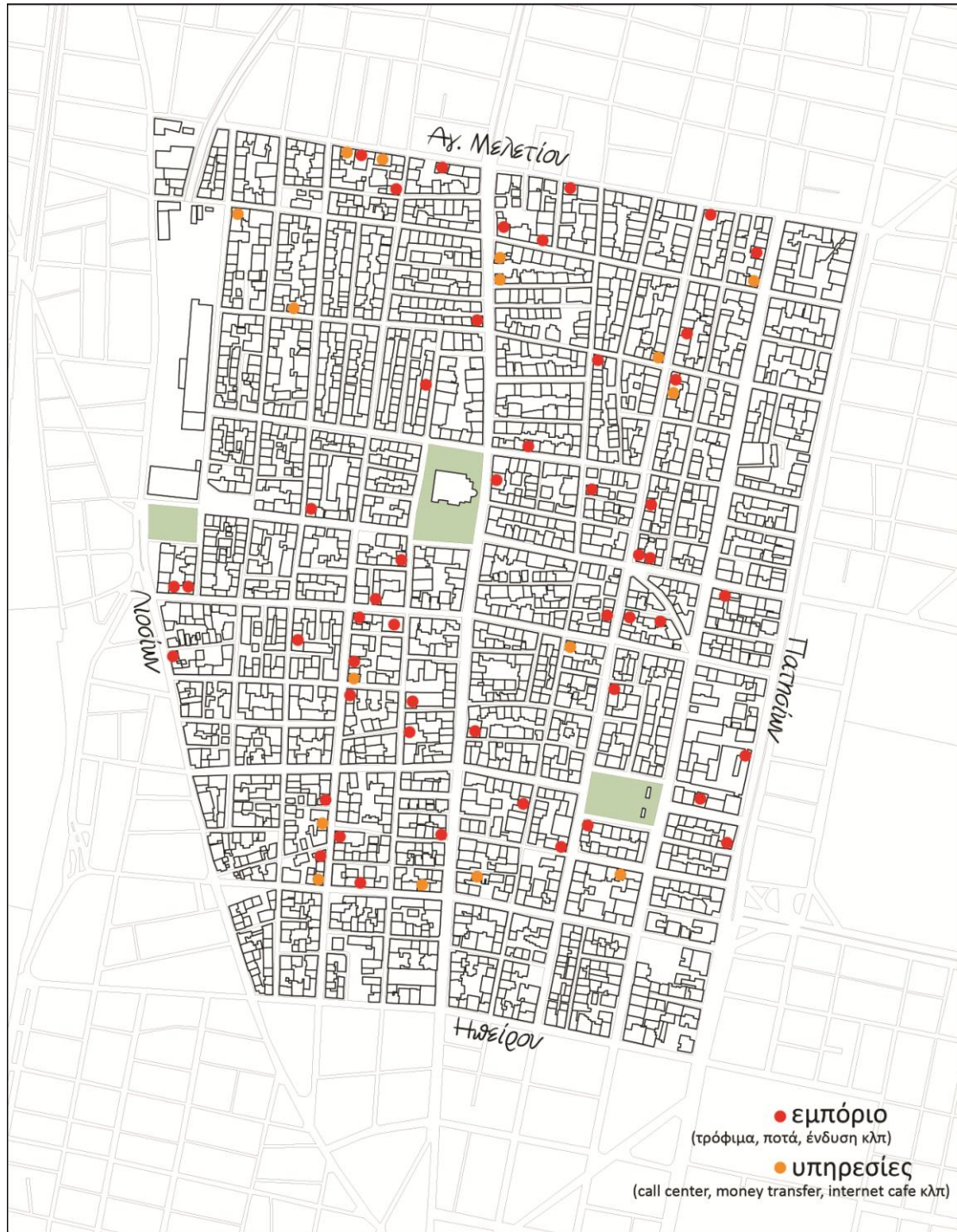
Στον αντίποδα, υπάρχουν μεταναστευτικές κοινότητες οι οποίες επιλέγουν να προβάλλουν, (και) μέσω της επιχειρηματικότητας που αναπτύσσουν, την εθνοτική τους διαφορά (πχ Κινέζοι) μειώνοντας έτσι την φαινομενική εθνοτική ομοιογένεια της πόλης. Μέσω της *στρατηγικής της προβολής της εθνοτικής διαφορετικότητας*, δημιουργούνται νέες οικονομικές δομές, οι οποίες λειτουργούν παράλληλα με τις υπάρχουσες δομές της εγχώριας αστικής οικονομίας και παράλληλα προβάλλουν μια μορφή πλουραλιστικής ενσωμάτωσης που αρνείται τη φιλοσοφία της αφομοίωσης<sup>4</sup>.

Τέλος, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε, έστω και επιγραμματικά, και στο υπαίθριο εμπόριο, το οποίο αποτελεί μια από τις πρώτες μορφές εθνοτικής επιχειρηματικότητας που εμφανίστηκαν στην Αθήνα, αλλά και στην Ελλάδα συνολικά. Το υπαίθριο εμπόριο, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως *στρατηγική της επιβίωσης* καθώς είναι μια από τις πρώτες επιχειρηματικές δράσεις, στις οποίες προβαίνουν τα άτομα για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, δεδομένου ότι απαιτεί ελάχιστο κεφάλαιο εκκίνησης και μηδαμινό λειτουργικό κόστος. Επίσης, ένα ακόμη στοιχείο που πρέπει να τονιστεί είναι ότι οι περισσότεροι πλανόδιοι πωλητές βρίσκονται σε καθεστώς παρανομίας (Αφρικανοί, Πακιστανοί) ενώ μόνο ένα μέρος αυτών, κυρίως όσοι δραστηριοποιούνται σε λαϊκές αγορές και υπαίθρια παζάρια είναι νόμιμοι (παλινοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ).

---

<sup>4</sup>Βλ. Γ. Μαυρομάτης, ό.π.

### Επεξεργασία δευτερογενούς πληροφορίας



Πηγή στοιχείων: Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών, Κατάλογος Επιχειρήσεων, ίδια επεξεργασία

## Επιλογή θυλάκων

Στον παραπάνω χάρτη, αποτυπώνεται η χωρική κατανομή των μεταναστευτικών καταστημάτων, διαιρεμένα σε δύο υποκατηγορίες. Αυτά που ανήκουν στο λιανικό εμπόριο (τρόφιμα, ποτά, ένδυση κλπ) και αυτά που παρέχουν υπηρεσίες (call center, money transfer, internet café κλπ). Ως πρώτες παρατηρήσεις για την εικόνα της περιοχής που διαμορφώνεται από τον χάρτη, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πως υπάρχει όντως μια έντονη εθνοτική επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή, η οποία αναπτύσσεται κυρίως γραμμικά σε συγκεκριμένους άξονες. Κύριο παράδειγμα αποτελεί η οδός Μιχαήλ Βόδα αλλά και η οδός Αριστοτέλους. Επίσης, μια ακόμη παρατήρηση είναι ότι στο τμήμα της περιοχής από την οδό Πατησίων έως την οδό Αχαρνών δεν εντοπίζονται πολλά καταστήματα υπηρεσιών, ενώ στο τμήμα από την οδό Αχαρνών έως την οδό Λιοσίων η εικόνα αλλάζει.

Παρ’ όλες τις πρώτες εντυπώσεις που μπορεί να αποκομίζουμε από τον παραπάνω χάρτη, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, η εικόνα που μας δίνει, δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στην πραγματικότητα. Αυτό συμβαίνει κυρίως, επειδή τα αρχεία του ΕΒΕΑ δεν περιλαμβάνουν το σύνολο των εθνοτικών επιχειρήσεων, ενώ παράλληλα, όσα καταγράφονται, δε σημαίνει πως χρησιμοποιούν όλα τη στρατηγική της προβολής της εθνοτικής διαφορετικότητας, όπως αυτή αναλύθηκε παραπάνω. Έτσι, η εικόνα που προκύπτει από την επιτόπια παρατήρηση, είναι πολύ διαφορετική από την εικόνα που αποτυπώνεται στον χάρτη.

Μέσω της αντιπαραβολής, λοιπόν, επιτόπιας παρατήρησης και επεξεργασίας δευτερογενούς πληροφορίας, καθορίστηκαν τα κριτήρια για την επιλογή θυλάκων προς διερεύνηση και με βάση αυτά, οι περιοχές μελέτης. Τα κριτήρια είναι, η διαφοροποίηση των εθνοτικών ομάδων ως προς την προέλευση αλλά και τη διάρκεια παραμονής τους στη χώρα και η σύνδεση του θύλακα με κάποιο υπερτοπικό πόλο της περιοχής.

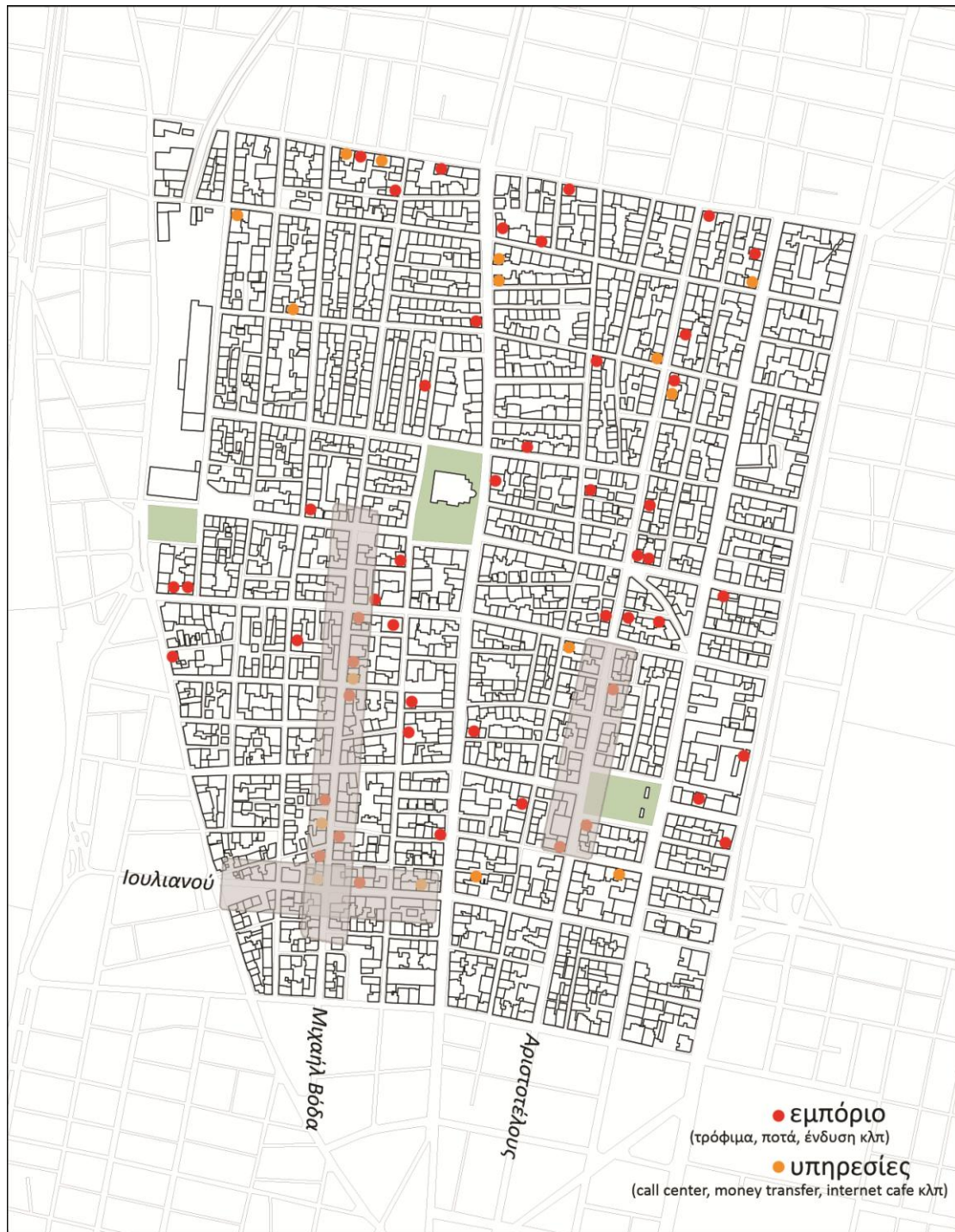
Προκύπτουν, έτσι, τρεις θύλακες για περαιτέρω έρευνα<sup>5</sup>. Ο πρώτος είναι στην οδό Μιχαήλ Βόδα, στην περιοχή γύρω από την πολωνική καθολική εκκλησία, ο δεύτερος, στο τέρμα της οδού Ιουλιανού, που οδηγεί στο Σταθμό Λαρίσης και ο τρίτος στην οδό Αριστοτέλους γύρω από την πλατεία Βικτωρίας. Επίσης, ο πρώτος θύλακας συνδέεται κυρίως με τους πολωνούς μετανάστες που αποτελούν ήδη εγκατεστημένη και ενσωματωμένη κοινότητα, ενώ οι άλλοι δύο με νέους μετανάστες, από την Ασία και την Εγγύς Ανατολή. Παρακάτω εντοπίζονται οι τρεις θύλακες στο χάρτη.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί πως ο καθορισμός των κριτηρίων είναι αυτός που οδήγησε στην επιλογή των συγκεκριμένων θυλάκων προς διερεύνηση. Προφανώς, εάν τα κριτήρια που θέταμε ήταν διαφορετικά, θα είχαν προκύψει και άλλες χωρικές ενότητες.

---

<sup>5</sup> Για μια αναλυτική μεθοδολογική διερεύνηση σε επίπεδο θυλάκων: Μάρκου, Μ., Σαγιάς, Ι., Παναγιωτάτου, Ε., Χώρος και παραγωγική διαδικασία: Εξέλιξη της προβληματικής στο Μελέτη και έρευνα προβλημάτων δυσλειτουργίας των ΜΜΕ σε σχέση με την πολεοδομική οργάνωση, Αθήνα: ΕΜΠ-ΕΟΜΜΕΧ, 1995.

Σαγιά Αλεξάνδρα\_ “Αναζητώντας θύλακες εθνοτικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα και αποτυπώνοντας κοινωνικές πρακτικές των μεταναστών”



Πηγή στοιχείων: Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών, Κατάλογος Επιχειρήσεων, ίδια επεξεργασία

## Θύλακες εθνοτικής επιχειρηματικότητας

### 1. Οδός Μιχαήλ Βόδα



Στην οδό Μιχαήλ Βόδα, υπάρχει η καθολική πολωνική εκκλησία καθώς και ένα πολωνικό νηπιαγωγείο, ενώ μέχρι το σεισμό του 1999, στεγαζόταν σε παρακείμενο κτίριο και το πολωνικό δημοτικό σχολείο<sup>6</sup>. Η συγκρότηση αυτού του υπερτοπικού πόλου αναφοράς για την πολωνική κοινότητα όλης της Αθήνας, έχει οδηγήσει στην οργάνωση μιας εθνοτικά προσανατολισμένης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Έτσι, συναντάμε εκτός από καταστήματα τροφίμων με πολωνικά προϊόντα – ακόμη και delicatessen – video club με πολωνικές ταινίες ή καταστήματα εμπορίου πολωνικής μουσικής, καθώς και αρκετά καταστήματα αναψυχής προσανατολισμένα στην πολωνική κοινότητα.

Το φαινόμενο αυτό εξηγείται, καθώς οι πολωνοί μετανάστες, ξεκίνησαν να έρχονται στην Ελλάδα, μαζικά, από το 1989, και πλέον έχουν συγκροτήσει μια πολυπληθή κοινότητα, έχουν ενταχθεί κοινωνικά και οικονομικά και διεκδικούν το δικό τους κομμάτι στον ιστό της πόλης<sup>7</sup>. Συναντά, λοιπόν κανείς, στην Μιχαήλ Βόδα, παρέες πολωνών από διαφορετικές περιοχές της Αθήνας, να ψωνίζουν ή να διασκεδάζουν στα καταστήματα της περιοχής, ιδιαίτερα τα σαββατοκύριακα.

Συνεπώς, ο χαρακτήρας της εθνοτικής επιχειρηματικότητας που αναπτύσσεται κατά μήκος της οδού Μιχαήλ Βόδα, προβάλλει την εθνοτική ταυτότητα μιας συγκεκριμένης μεταναστευτικής ομάδας, της πολωνικής, και συγκροτεί έναν ισχυρό πόλο αναφοράς και κοινωνικοποίησης – στο εσωτερικό αυτής - στον ιστό της πόλης.

<sup>6</sup> Παπακαελλοπούλου, Φ., *Εγκατάσταση και κατοίκηση της πόλης από μειονοτικές ομάδες – δίκτυα επικοινωνίας στον αστικό χώρο – η περίπτωση των Πολωνών στην Αθήνα*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Αθήνα: ΔΠΜΣ Πολεοδομία – Χωροταξία ΕΜΠ, 2000.

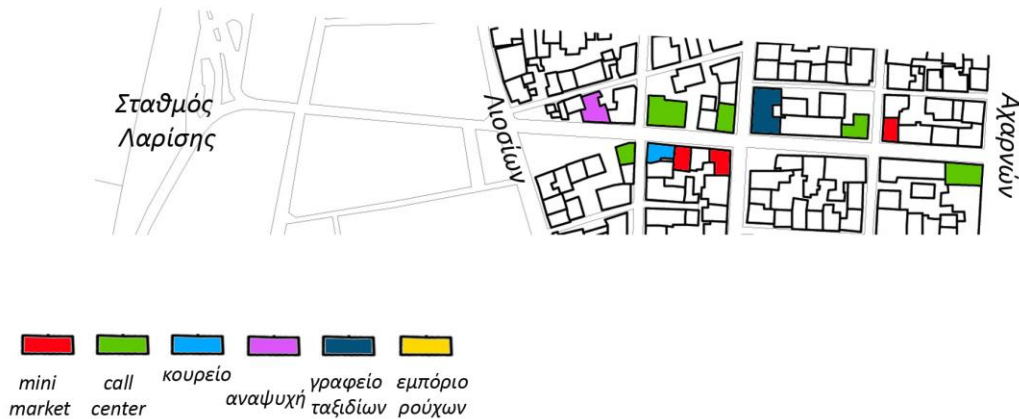
<sup>7</sup> Περισσότερα στοιχεία για την εγκατάσταση των Πολωνών μεταναστών στο: Ψημμένος, Ι., *Ερμηνείες μετανάστευσης, προσδοκίες και ταυτότητες των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, στο Κασμάτη, Κ. (επιμ), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης*, Αθήνα: Gutenberg, 2003.

Όσον αφορά στις χρονικές περιόδους όξυνσης της χωροκοινωνικής σύγκρουσης, όπου βίαια ρατσιστικά επεισόδια λαμβάνουν χώρα στην περιοχή<sup>8</sup>, παρατηρείται μια εγγήγορη ως προς τους χρήστες των καταστημάτων, να τα προφυλάξουν. Έτσι, συγκεντρώνονται σε μεγάλες ομάδες έξω από αυτά και δηλώνουν την παρουσία τους αλλά και τη δυναμική της κοινότητάς τους. Αυτή η πρακτική, βέβαια, τους προσδίδει και προσωπική ασφάλεια, καθώς συγκεντρωμένοι όλοι μαζί νιώθουν και οι ίδιοι λιγότερο ευάλωτοι.

---

<sup>8</sup> Μια ανάλυση της χωροκοινωνικής σύγκρουσης στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα παρατίθεται στο: Καβουλάκος, Κ., Κανδύλης, Γ., *Τοπική αντιμεταναστευτική δράση και αστική σύγκρουση στην Αθήνα, Γεωγραφίες (17)*, Αθήνα: Εξάντας, 2010, σ. 105-109.

## 2. Οδός Ιουλιανού



Η οδός Ιουλιανού είναι ο δρόμος που συνδέει την οδό Πατησίων με το Σταθμό Λαρίσης. Η έρευνα εστιάζει στο τμήμα κοντά στο σταθμό των τρένων (από την οδό Αχαρνών μέχρι την οδό Λιοσίων) καθώς αυτός ορίζεται ως ο υπερτοπικός πόλος του θύλακα υπό διερεύνηση. Ο Σταθμός Λαρίσης αποτελεί έναν από τους σημαντικούς υπεραστικούς συγκοινωνιακούς κόμβους της Αθήνας. Το γεγονός αυτό, ανέκαθεν δημιουργούσε στην περιοχή γύρω από αυτόν μια αίσθηση μετάβασης. Οι εθνοτικές επιχειρήσεις, οι οποίες αναπτύχθηκαν πρόσφατα στην οδό Ιουλιανού αλλά και στους παράλληλους δρόμους (κυρίως στην οδό Ηπείρου), εντείνουν αυτή την αίσθηση, καθώς αναφέρονται όντως σε νεοαφιχθέντες μετανάστες και καλούνται να καλύψουν τις πρώτες τους ανάγκες στην πόλη αλλά και την επιθυμία τους για επικοινωνία με τη χώρα προέλευσής τους. Συναντάμε, λοιπόν, κατά κύριο λόγο καταστήματα παροχής υπηρεσιών, όπως call center, money transfer, internet café, αλλά και ταξιδιωτικά γραφεία, χωρίς να λείπουν, βεβαίως και καταστήματα τροφίμων ή mini market.

Η εθνοτική ομάδα που κυριαρχεί σε αυτό το θύλακα, είτε ως χρήστες των καταστημάτων και των υπηρεσιών είτε ως εργαζόμενοι σε αυτά, είναι οι ‘νέοι’ μετανάστες από την Ασία (Ινδία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές, ...). Οι χρήστες είναι κυρίως οι λεγόμενοι ‘transit’ μετανάστες, δηλαδή, αυτοί οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί οι οποίοι δεν έχουν ως στόχο να μείνουν στην Ελλάδα, αλλά είτε αυτή αποτελεί ενδιάμεσο σταθμό στο ταξίδι τους είτε έχουν εγκλωβιστεί εδώ εξαιτίας των κεντρικών πολιτικών για τη μετανάστευση<sup>9</sup>.

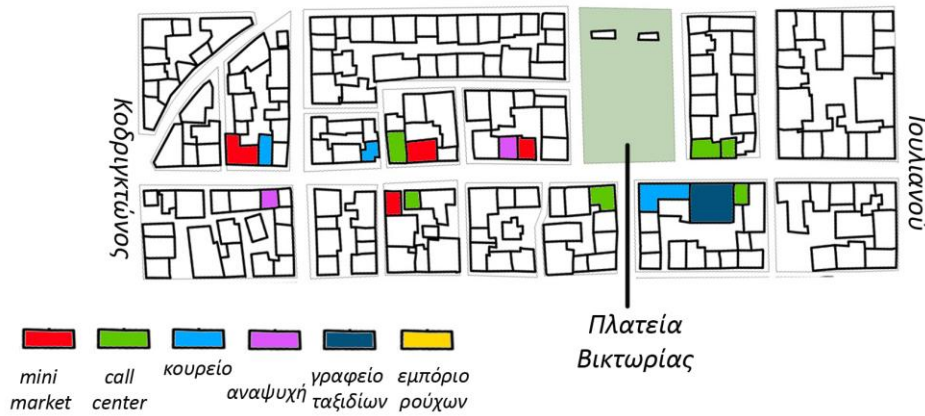
Ως προς την κοινωνική διάσταση της εθνοτικής επιχειρηματικότητας σε αυτό το θύλακα, παρατηρείται η έντονη λειτουργία του ως πυρήνα υποδοχής των νέων μεταναστών. Συγκροτεί έναν πόλο υποστήριξης αλλά και δικτύωσης ως προς την εύρεση εργασίας, διαμονής ή άλλων πρωταρχικών ζητημάτων των νεοαφιχθέντων.

<sup>9</sup> Για μια κριτική στις κρατικές πολιτικές για τη μετανάστευση, βλέπε: Παύλου, Μ., *Λόγος και πολιτικές για τους μετανάστες* στο Παύλου Μ, Σκουλαρίκη, Α., (επιμ.), *Μετανάστες και Μειονότητες* Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009.



Παρόλη τη μεγάλη του σημασία ως πόλου υποδοχής, για την εθνοτική ομάδα στην οποία κυρίως αναφέρεται, σε περιόδους αστικής σύγκρουσης – όπως αυτή περιγράφηκε πιο πάνω – η αντίδραση των μεταναστών από την Ασία δεν είναι ανάλογη με αυτή των Πολωνών. Αυτό το φαινόμενο, έχει φυσικά ρίζες σε βαθιά πολιτισμικά θέματα, αλλά, όσον αφορά στη χωρική του διάσταση, θα μπορούσε να θεωρηθεί, πως εφόσον οι χρήστες είναι – όπως περιγράφηκε – στην πλειοψηφία τους transit μετανάστες, δεν έχουν οικειοποιηθεί το χώρο επαρκώς. Είναι σημαντικό να σημειωθεί, βέβαια, ότι αυτή η κατηγορία των ‘νέων μεταναστών’ είναι σαφώς πιο ευάλωτη σε σύγκριση με τους παλιότερους και πιο ενταγμένους μετανάστες και έχει πολύ κρισιμότερα ζητήματα επιβίωσης.

## Οδός Αριστοτέλους



Η μελέτη του θύλακα της οδού Αριστοτέλους επιλέχθηκε λόγω της ύπαρξης της Πλατείας Βικτωρίας, η οποία το τελευταίο χρονικό διάστημα εμφανίζει μια ιδιαίτερη δυναμική σε σχέση με την παρουσία μεταναστών στο δημόσιο χώρο. Είναι η μόνη από τις τρεις πλατείες της περιοχής (πλατείες Αττικής, Αγίου Παντελεήμονα, Βικτωρίας) στην οποία δεν έχουν παρουσιαστεί γενικευμένες ρατσιστικές επιθέσεις. Παρατηρείται, λοιπόν, το φαινόμενο να συναντιούνται και να κοινωνικοποιούνται στην πλατεία εκατοντάδες (κυρίως) άντρες αλλά και οικογένειες, στην πλειοψηφία τους μετανάστες από τις χώρες της Εγγύς Ανατολής (Ιράν, Ιράκ, Αφγανιστάν, ...).

Τα μεταναστευτικά καταστήματα που αναπτύσσονται, λοιπόν, κυρίως εκατέρωθεν της πλατείας, παρουσιάζουν μια εξαιρετική ποικιλία. Λειτουργούν, από καταστήματα υπηρεσιών (internet cafe, call center κλπ) μέχρι καταστήματα αναψυχής αλλά ακόμη και κουρεία<sup>10</sup>. Έχουν επομένως μια σαφή αναφορά στους πολύμορφους και με διαφορετικές ανάγκες, χρήστες του δημόσιου χώρου της πλατείας.

Παρόλα αυτά, και δεδομένου ότι αυτές οι μεταναστευτικές εθνότητες αποτελούν το πιο νέο, εξαθλιωμένο και ευάλωτο κύμα μετανάστευσης – στη συντριπτική της πλειοψηφία μη νόμιμη – παρατηρείται το φαινόμενο, όταν συμβαίνουν αστυνομικοί έλεγχοι ή περιπολίες, τα καταστήματα να είναι αυτά που αναλαμβάνουν το ρόλο της προφύλαξης, καθώς οι μετανάστες είναι ακόμη πιο αδύναμοι. Πιο συγκεκριμένα, οι ‘κυνηγημένοι’ μετανάστες κατευθύνονται κατά εκατοντάδες και σχεδόν αυτόματα, από τον δημόσιο χώρο της πλατείας, στον ιδιωτικό και ασφαλή χώρο των καταστημάτων γύρω από αυτήν αλλά και της οδού Χέυδεν.

<sup>10</sup> Τα κουρεία αναφέρονται εδώ ξεχωριστά, λόγω της μεγάλης σημασίας που δίνει μουσουλμανική θρησκεία, στην ανδρική εμφάνιση. Υπάρχει, επομένως μεγάλη ζήτηση για τη συγκεκριμένη υπηρεσία ανάμεσα στους μουσουλμάνους μετανάστες. Παράγοντα έμφασης, αποτελεί επίσης και ο έντονος ρόλος τους ως κοινωνικού χώρου και χώρου συγκέντρωσης και συναναστροφής.

## **Συμπεράσματα**

Η παρούσα εργασία, ως εστιασμένη έρευνα πεδίου, δεν είναι δυνατόν να εξάγει γενικά συμπεράσματα. Παρόλα αυτά παρουσιάστηκαν τρεις διαφορετικές πρακτικές εθνοτικής επιχειρηματικότητας και η συσχέτισή τους τόσο με το δημόσιο χώρο όσο και με τις κοινωνικές πρακτικές που αναπτύσσονται εντός του.

Τα πολιτισμικά στοιχεία των μεταναστευτικών ομάδων – που σχετίζονται με τη χώρα προέλευσής τους – αλλά και η χρονική διάρκεια εγκατάστασής τους στη χώρα υποδοχής, αν και ορίστηκαν εξαρχής ως κριτήρια για τη διεξαγωγή της έρευνας, επιβεβαιώθηκε ότι αποτελούν σημαντικούς παράγοντες, τόσο ως προς την ανάπτυξη της εθνοτικής επιχειρηματικότητας όσο και ως προς την διαχείριση του κοινωνικού χώρου.

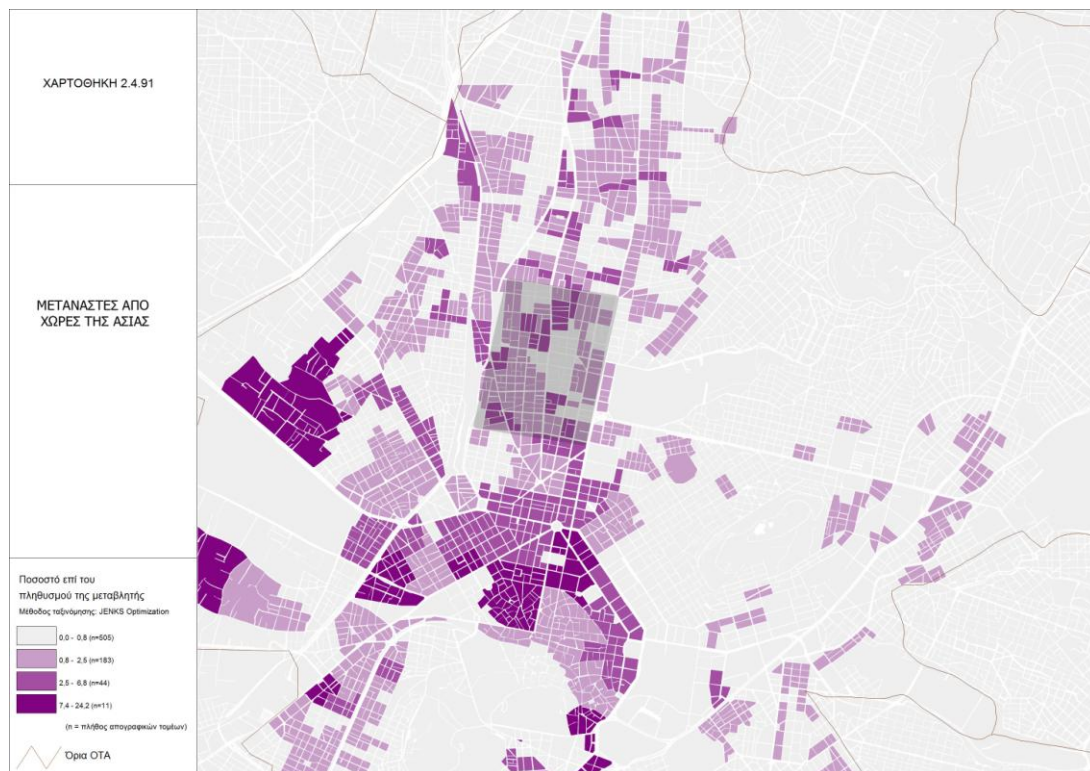
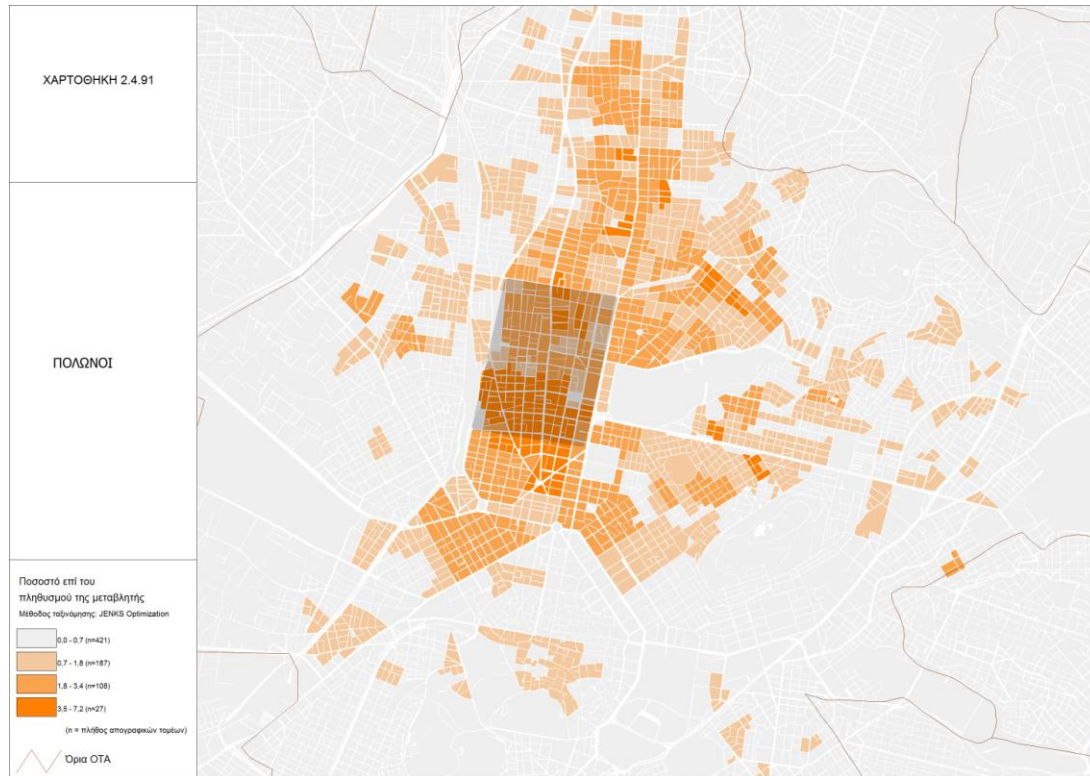
Επίσης, το καθεστώς νομιμότητας – παρανομίας, το οποίο είναι ένας ακόμη παράγοντας που διαφοροποιεί τις μεταναστευτικές ομάδες μεταξύ τους, κρίνεται πολύ σημαντικό, κυρίως σε περιόδους έντονων χωροκοινωνικών συγκρούσεων.

Η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, θα μπορούσε να ειπωθεί με μια θετική προσέγγιση όσον αφορά το μεταναστευτικό φαινόμενο, δεδομένου ότι οι κοινότητες δημιουργούν τρόπους δικτύωσης, συνύπαρξης και ένταξης – όπως με τα παραδείγματα της εθνοτικής επιχειρηματικότητας που αναπτύχθηκαν – αρκεί ο λόγος και οι πρακτικές τόσο της επίσημης πολιτείας όσο και των ντόπιων κατοίκων που συνυπάρχουν με τους μετανάστες στην περιοχή να είναι και αυτά σε μια κατεύθυνση σεβασμού, προστασίας και αναγνώρισης δικαιωμάτων και όχι ρατσιστικής μισαλλοδοξίας.

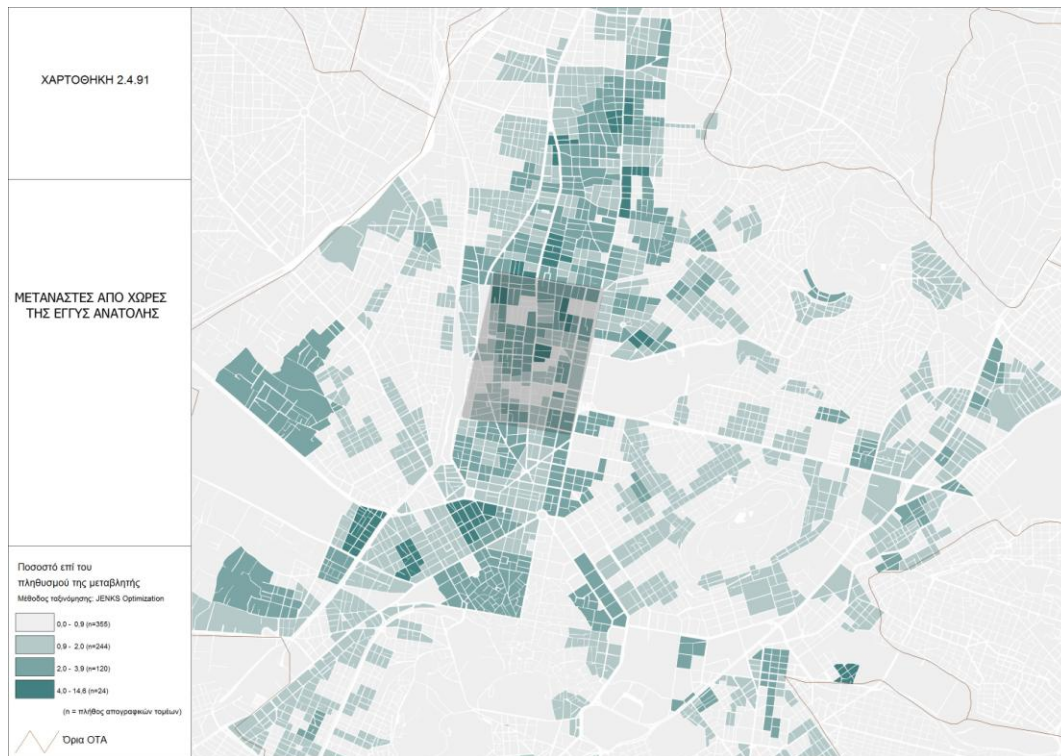
## Παράρτημα Δεδομένων

### Εγκατάσταση μεταναστών:

### Κατανομή μεταναστών στο Δήμο Αθηναίων ανά κύρια εθνοτική ομάδα



Σαγιά Αλεξάνδρα\_ “Αναζητώντας θύλακες εθνοτικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα και αποτυπώνοντας κοινωνικές πρακτικές των μεταναστών”



Πηγή: «Χαρτοθήκη» ΕΚΚΕ-ΕΣΥΕ (2005)

**Απασχόληση μεταναστών:**

**Απασχολούμενοι και ποσοστά απασχολούμενων κατά πληθυσμιακή ομάδα και θέση στο επάγγελμα για το β' τρίμηνο του 2006**

Πληθυσμιακές ομάδες	Αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό	Αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό	Μισθωτοί	Βοηθοί σε οικογενειακές επιχειρήσεις	Σύνολο
Έλληνες υπήκοοι	358.237 8,6%	943.306 22,7%	2.574.924 61,9%	286.549 6,9%	4.163.016 100,0%
Υπήκοοι ΕΕ (15)	1.426 12,0%	2.315 19,5%	6.719 56,7%	1.387 11,7%	11.847 100,0%
Υπήκοοι νέων κρατών – μελών ΕΕ (10)	457 3,8%	316 2,6%	10.803 89,8%	460 3,8%	12.036 100,0%
Γενικά Σύνολα	4.530 1,7%	16.843 6,3%	241.698 90,9%	2.846 1,1%	265.918 100,0%
	364.650 8,2%	962.779 21,6%	2.834.144 63,6%	291.244 6,5%	4.452.817 100,0%

Πηγή: Γ.Γ. Ε.Σ.Υ.Ε., Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, β' τρίμηνο 2006.

**Βασικές υπηκοότητες αλλοδαπών επιχειρηματιών ιδιοκτητών και συνιδιοκτητών**

A/A	Υπηκοότητα	Πλήθος / Υπηκοότητα
1	Αλβανία	615
2	Κίνα	598
3	Κύπρος	347
4	Τουρκία	294
5	Ιταλία	244
6	Συρία	211
7	Αίγυπτος	177
8	Ηνωμένο Βασίλειο	145
9	Πακιστάν	143
10	Μπαγκλαντές	98
11	Λοιπές χώρες	1.201
Σύνολο		4.073

Πηγή: ΕΒΕΑ, Τμήμα Ανάπτυξης και Υποστήριξης Πληροφοριακών Συστημάτων, 2006.

## Βιβλιογραφία

Βαΐου, Ν. κ.α., *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη, μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας*, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων, 2007.

Λιανός, Θ., Ψειρίδου, Α., *Επιχειρηματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα*, στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ., Φακιολάς, Ρ. (επιμ.), *Μετανάστευση στην Ελλάδα, Εμπειρίες – Πρακτικές – Πολιτικές*, τομ. Α, Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, 2008, σ. 210-227.

Μάρκου, Μ., Σαγιάς, Ι., Παναγιωτάτου, Ε., *Χώρος και παραγωγική διαδικασία: Εξέλιξη της προβληματικής στο Μελέτη και έρευνα προβλημάτων δυσλειτουργίας των ΜΜΕ σε σχέση με την πολεοδομική οργάνωση*, Αθήνα: ΕΜΠ-ΕΟΜΜΕΧ, 1995.

Μαυρομμάτης, Γ., *Μορφές εθνοτικής επιχειρηματικότητας της Αθήνας* στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ., Φακιολάς, Ρ. (επιμ.), *Μετανάστευση στην Ελλάδα, Εμπειρίες – Πρακτικές – Πολιτικές*, τομ. Α, Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, 2008, σ. 228-247.

Τουρνικιώτης, Π. κ.α., *Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά*, Αθήνα: ΥΠΕΚΑ-ΕΜΠ, 2011.

Καβουλάκος, Κ., Κανδύλης, Γ., *Τοπική αντιμεταναστευτική δράση και αστική σύγκρουση στην Αθήνα*, Γεωγραφίες (17), Αθήνα: Εξάντας, 2010, σ. 105-109.

Παπακανελλοπούλου, Φ., *Εγκατάσταση και κατοίκηση της πόλης από μειονοτικές ομάδες – δίκτυα επικοινωνίας στον αστικό χώρο – η περίπτωση των Πολωνών στην Αθήνα*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Αθήνα: ΔΠΜΣ Πολεοδομία – Χωροταξία ΕΜΠ, 2000.

Παύλου, Μ., *Λόγος και πολιτικές για τους μετανάστες* στο Παύλου, Μ., Σκουλαρίκη, Α. (επιμ.), *Μετανάστες και Μειονότητες*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009.

Ψημμένος, Ι., *Ερμηνείες μετανάστευσης, προσδοκίες και ταυτότητες των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης*, Αθήνα: Gutenberg, 2003.